БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1987 йил

4 СЕНТЯБРЬ № 36 (2932) ЖУМА

Эркин ЮСУПОВ, СССР Маданият фонди Ўзбекистон бўлими правлениесининг раиси, ЎзССР ФА академиги

МАДАНИЙ МЕРОС — БЕБАҲО БОЙЛИГИМИЗ

Совет МАДАНИЯТ ФОНДИ ташкил этилиши мамлакатимизда КПСС XXVII съездидан кейин кенг кўламда амалга оширилаётган қайта қуриш жараёнига ҳамоҳанг бўлди. Маданият фондининг зиммасига юклатилган вазифа — ўтмишдан мерос бўлиб қолган, ҳозирги кунда бунёд этилаётган маданий обидаларга нисбатан барча совет кишиларида қизиқиш, манфаат ва бурчни тушуниш ҳиссини кучайтириш, уларнинг ғоявий-эстетик диди, маънавий эҳтиёжларини тобора ўстириш ва ривожлантириш билан инсон омилининг жамият тараққиётидаги мавқеини оширишдир. Кенг, етук маданий эҳтиёжлари бўлган, маънавий баркамолликка аниқ мақсад ва ғоявий етуклик асосида интилган инсонгина социализмни такомиллаштиришдан иборат улкан тарихий жараёнга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиши мумкин. Барча халқларнинг маданияти тарихи ва ҳозирги маънавий ҳаётига оид ёдгорликларни, буюмларни тўплаш, сақлаш, кенг тарғиб қилиш ҳам Маданият фонди зиммасидаги вазифадир.

Совет маданият фонди олдида турган вазифаларнинг кенг кўламлилиги, масъулияти ҳам шундадир.

СССР Маданият фонди Ўзбекистон бўлимининг ташкил этилиши маънавий ҳаётимизда катта воқеа бўлди. Республикамиздаги йирик фан, маданият, санъат арбоблари, маданий ҳаёт ривожи ва камолотини ташкил этувчи раҳбар ходимлар, ишчилар ва деҳқонларнинг вакиллари шу жамият атрофига бирлашдилар.

Бизнинг асосий мақсадимиз республикамизда яшаётган барча миллатлар маданияти тарихини чуқур ўрганиш, пропаганда қилиш, кишиларни интернационализм руҳида тарбиялаш мақсадларида фойдаланиш, маданий ёдгорликларни, тарихий обидаларни излаш, уларни реставрация ва консервация қилишга ҳисса қўшиш, прогрессив миллий урф-одатларни, халқ оғзаки ижодини ўрганиш ва намуналарини тўплаш, ҳунармандчиликнинг халқ амалий санъати билан боғлиқ турларини қайта тиклаш ва жонлантириш, ҳозирги кунда яратилаётган моддий ва маънавий маданият ёдгорликларини келажак авлодларга тўла етказиш учун зарур барча чораларни кўриш, ёш истеъдодларнинг камол топишига ҳар томонлама кўмаклашишдир.

Биринчи навбатда, холис ниятли йирик олимлар билан биргаликда маданий меросга бўлган муносабатнинг методологияси ҳақида жиддий ўйлаб кўрмоқ керак. Бу борадаги чалкашликлар, хато фикрлар адабиёт ва санъат тарихининг кўпгина ёрқин саҳифалари, шоирларнинг ижоди етарли ёритилмаслигига ёки нотўғри фикрлар ҳукмрон бўлиб қолишига сабаб бўлмоқда.

Катта эътибор беришимиз керак бўлган вазифалардан бири — қадимий ва ўрта аср қўлёзмаларини тўплаш ва ўрганишдир. Қадимий қўлёзмалар маданий ёдгорликкина бўлиб қолмай, халқимиз тарихининг турли саҳифаларини ўзида ёритган бебаҳо хазина ҳамдир. Қўлёзмаларга асосланиб тарихий тараққиётнинг, маданият, санъат ва адабиётнинг изи ўчиб кетган саҳифаларини қайтадан тиклаш мумкин.

Ўлкамизда ўтмишда юз берган урушлар, турли ғалаёнлар, адолатсизликлар кўпгина қимматли қўлёзмаларнинг хорижий мамлакатларга олиб кетилишига сабаб бўлди. Улар ҳозир ҳам Европа ва Осиёдаги айрим мамлакатлар кутубхоналарининг кўрки сифатида сақланмоқда. Фан фидойиси марҳум профессор Ҳамид Сулаймонов томонидан Ҳиндистон, Англия сингари мамлакатларга уюштирилган экспедициялар халқимизнинг ижтимоий-иқтисодий ва маданий тарихини анча кенг ёритишга кўмаклашадиган бебаҳо қўлёзмаларнинг фотонусхаларини Ўзбекистонга олиб келиш имконини берди. Ҳ. Сулаймоновнинг умр йўлдоши Ф. Сулаймонова иштирокида ўтказилган экспедицияларда ҳам илгари номаълум бўлган кўплаб қўлёзмалар кашф этилди, олдин халққа таниш бўлмаган кўплаб олимлар ва ёзувчиларнинг номлари тарих саҳифаларидан жой олди. Ҳофиз Хоразмий ва бошқалар шулар жумласидандир. Бундай экспедициялар Алишер Навоий, Лутфий, Фурқат сингари алломаларнинг илгари номаълум бўлган асарлари топилишига сабаб бўлди. 1982 йили Тошкент шаҳрининг 2000 йиллигини нишонлаш учун тайёргарлик кўрилаётган вақтда қўлёзмаларни ўрганиш асосида шу шаҳарда туғилган, ижод этган ўнлаб шоирлар ва олимларнинг номлари, асарлари аниқланди. Булар изланиш борасидаги биринчи қадамлардир. Ҳали Ҳиндистон, Покистон, Афғонистон, Эрон, Туркия, Миср, Англия, Франция сингари мамлакатларнинг кутубхоналарида, шахсий тўпламларда Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқларининг тарихига оид кўплаб қўлёзмалар борлиги бизга аниқ. Ҳозирга қадар ўзбек олимлари кўпгина мамлакатлардаги қўлёзмалар фондларини тўла ўрганган эмаслар. Мен шу йилнинг март ойида Калкуттадаги Ҳиндистон Миллий кутубхонасида бунинг гувоҳи бўлдим. Очиғини айтганда, биз мамлакатимиздаги йирик кутубхоналарда сақланаётган Ўрта Осиё халқлари тарихига оид кўплаб қўлёзмаларни ҳам ўрганган эмасмиз.

ҚЎЛЁЗМАЛАРНИ ИЗЛАШ, ўрганишда бебошликка, тутуруқсизликка, илмий ва сиёсий калтабинликка асло йўл қўйиб бўлмайди. Қўлёзмалар ўрта асрларда ёзилган ва кўчирилган бўлиб, уларнинг муаллифлари ўша давр имкониятлари ва эътиқодлари чегарасидан чиқа олмаганлар, албатта. Шу сабабли ҳам буюк илмий аҳамиятга молик бу асарлар, ўша даврлар одатига кўра, Қуръондан калима келтириш билан бошланади. Бунинг мисоли сифатида Форобий, Ибн Сино, Беруний, Улуғбек ва бошқа алломаларнинг асарларини келтириш мумкин. Ўрта асрда кенг тарқалган мазкур одат илмий асарларнинг аҳамиятини камситиш ва инкор этиш учун асос бўла олмайди. Ўша давр муаллифларидан ҳозирги кун талабларига мос келадиган ғояларни, фикрларни талаб қилиш ўта кетган бемаъниликдир.

Биз қадимий қўлёзмаларни ўқир эканмиз, асло уларнинг асири бўлиб қолмай, балки уларга ўз билимимиз, ғоявий-сиёсий эътиқодимиз асосида ёндашамиз, тарихий тараққиёт, маънавий-маданий юксалишдаги ижобий ва салбий томонларни бир-биридан ажратиб оламиз. Ҳар қандай қўлёзма — тарихий ёдгорликдир. Яқинда «Фан» нашриёти машҳур олим Табарийнинг Ўрта Осиёнинг IX—X асрлардаги тарихига оид асарини нашр этди. Албатта, ўша даврдаги кўп тарихий воқеаларга Табарий томонидан берилган баҳо билан келиша олмаймиз. Лекин асарда муфассал баён этилган фактлар, воқеалар тарихий жараённи чуқур ўрганиш учун зарур бўлган бебаҳо манба-ку.

Фан соҳасида баъзан жонланиб турадиган ғоявий, илмий тутуруқсизлик кўплаб қўлёзмаларни мукаммал ўрганиш ва нашр этиш ишига тўсқинлик қилиб келди. Бу масалаларга мансабдор шахс сифатида эмас, мукаммал билимга, илмий эҳтиёжга эга бўлган инсон, етук олим сифатида ёндашиш керак. Етарли илмий ва ғоявий камолотга эга бўлмаган одамлар томонидан йўл қўйиладиган субъективизм ва волюнтаризм фан тараққиёти йўлида ғов бўлмасин. Бу борада кўп хатоларга йўл қўйдик, олимларни, илмий асарларни баъзан ноҳақ қораладик. Вақти келиб, бу хатолар тузатилди. Лекин ўша давр хатоларининг зарарли оқибати, олимларнинг қалбида қолдирган изтиробли изи ва бошқа йўқотишлар ҳақида кам сўзламоқдамиз. Бу қора доғларни фош этишдан ташқари улар яна такрорланмаслиги борасида кўпроқ ўйлаш керак.

1920—30-йилларда динга қарши кураш шиори остида олиб борилган айрим бебошликлар оқибатида халқимиз қўлида сақланиб келаётган кўпгина нодир қўлёзмалар абадий йўқолиб кетди. Маънавий ҳаёт соҳасида баъзан содир бўлиб турадиган бундай ваҳшийлик маданият тарихида қанчалаб даҳшатли из қолдиришини биз ўтмишдан ва яқин ораларда кечган воқеалардан яхши биламиз. Шунга қарамай, маданиятга меҳри бекиёс халқимиз кўплаб нодир қўлёзмаларни ўз қўлида авайлаб сақлаб келди. 20-йилларнинг ўрталари ва охирида, 30-йилларда бундай қўлёзмаларни уйда сақлаш қанчалик хавфли бўлганини бир кўз олдингизга келтириб кўринг-а! Ҳа, ҳақиқий прогрессив маданият учун курашиш турли қийинчиликларни енгиш, жоҳил, нодон, қўрқоқ, эътиқоди суст одамлар яратган сунъий ғовлардан чидам билан ўта билиш орқали бўлади. Лекин ғовлар тарих йўлидан олиб ташланади, маданий дурдоналар халққа хизмат қилаверади. Ҳозир ЎзССР Фанлар академияси Шарқшунослик ва Қўлёзмалар институтлари илмий ходимлари республикамизнинг шаҳар ва қишлоқларида бўлиб ана шундай нодир қўлёзмаларни тўпламоқдалар, уларни маданий ҳаёт равнақининг муҳим омилига айлантиришга интилмоқдалар. Сўнгги йилларда шундай нодир қўлёзмалар тўпландики, уларнинг қимматини пул билан баҳолаб бўлмайди. Бу қўлёзмаларнинг ўзинигина эмас, балки уларни муҳаббат ва жасорат билан сақлаган инсонларнинг номларини ҳам унутмаслик бизнинг бурчимиздир.

НОДИР ҚЎЛЁЗМАЛАРНИ ТЎПЛАШ ишимизнинг бир муҳим қисми бўлса, иккинчи қисми уларнинг мундарижасини ҳар томонлама илмий чуқур ўрганиш ва шу асосда оммалаштиришдир. Эски қўлёзмалар устида малакали иш олиб бора оладиган мутахассислар етишмаслиги туфайли кўплаб нодир асарлар ҳануз ўрганилмай ётибди. Кўп етук мутахассислар пенсияга чиқиши, ҳаётдан кўз юмиши бу ишни янада қийинлаштирмоқда. Агар қадимий қўлёзмаларнинг мазмунини ўрганиш бугунги суръатлар билан борса, фақат ЎзФА Шарқшунослик институти фондларидаги қўлёзмаларни ўрганиш ва нашр этишнинг ўзига энг камида 4000 йил керак бўлади. Менингча, бу ерда ҳеч қандай муболаға йўқ!

Ўзбекистон ўрта аср архитектура ёдгорликларига ниҳоятда бойдир. Самарқанд, Хива, Бухоро, Шаҳрисабз, Термиз, Қўқон, Тошкент шаҳарларидаги архитектура ёдгорликлари мамлакатимиз халқлари маданияти тарихининг таркибий қисмидир. Уларни асраш, келажак авлодларга етказиш бизнинг бурчимиздир.

Архитектура ёдгорликларига нисбатан муносабатнинг мезонларини белгилаш ҳам илмий, ғоявий ва сиёсий жиҳатдан тайёрлиги йўқ кишилар қўлига ўтиб қолишига йўл қўйиб бўлмайди. Яқин йилларда ҳам худди шундай хавфли чегара олдига келиб қолган эдик, хайриятки, рўй бериши мумкин бўлган кўп нохуш воқеаларнинг олди олинди. Бир ўйлаб кўрайлик. Қадим даврларда маданият саройлари, спорт иншоотлари, кутубхоналар қуриш одат бўлмаган. Одат тарикасига кириб қолган иш — карвонсаройлар, мадрасалар, мақбаралар, масжидлар қуриш эди. Албатта, буларнинг асосий кўпчилиги диний эътиқодни ёйиш ва мустаҳкамлаш учун қурилган эди. Лекин обидаларнинг ўзи эса халқнинг неча минг йиллаб шаклланган, ривожланган маданий анъаналари, юксак меҳнат ва санъат малакалари, эстетик дидидан далолат берувчи тарихий-маданий ёдгорлик бўлиб келди ва ҳозир ҳам шундай бўлиб қолмоқда. Ҳақиқий маданий мерос намуналарини улар орқали ташвиқот қилинган ғоялар билан аралаштириш маданиятимиз равнақига озмунча зарар етказдими! Ахир, халқ меъморчилигининг нодир намунаси бўлган ажойиб масжидлар, мадрасалар бузиб вайрон этилишидан ким зарар кўрди-ю, ким фойда кўрди? Ўрта аср меъморчилигининг намунаси бўлган кўплаб ёдгорликларни бузиб ташлаш аҳолининг диний эътиқодлари сусайишига хизмат қилди, деб айта олмайман. Бундан икки йил муқаддам Наманган областидаги қишлоқлардан бирида жойлашган эски масжид таъмирланиб, қишлоқ кутубхонасига айлантирилган эди. Бу ишга бош қўшган область раҳбарлари қанча-қанча жойларга бориб жавоб беришга мажбур бўлдилар. Афсуски, бундай чалкашликлар 20-йилларнинг бошларида эмас, балки бизнинг давримизда, 80-йилларнинг ўрталарида ҳам содир бўлди. Маданиятга нисбатан ваҳшийлик ҳамма вақт ҳам тутуруқсизлик, илмий, ғоявий-сиёсий заифликнинг ифодаси бўлиб келган. Бу ҳолатдан кечаги кун учунгина эмас, балки эртанги кун учун ҳам хулоса чиқармоғимиз керак.

Ҳозирга қадар йирик шаҳарлардаги архитектура ёдгорликларигина реставрация қилинмоқда. Шаҳарлар атрофидаги, узоқ қишлоқлардаги архитектура ёдгорликлари эса қаровсиз қолиб кетмоқда. Маданият фондининг фаоллари бу масалани ҳам жиддий ва атрофлича ўрганиб чиқишлари керак. Илмий ва тарихий жиҳатдан аҳамиятли бирорта ёдгорлик эътибордан четда қолиши мумкин эмас.

Давоми иккинчи бетда

ТИНЧЛИК ВА БИРДАМЛИК РАМЗИ

Бугун республикамиз пойтахти — Тошкентда СССРда ўтаётган Ҳиндистон фестивалининг тантаналари бошланади. Мухбиримиз маросимнинг бош рассом-дизайнери ва фестиваль постановкачилар группасининг директори Дашрат ПАТЕЛдан Тошкентдаги томошалар ҳақида гапириб беришни сўради:

— Бизнинг санъатимизга совет халқи катта қизиқиш билан қарамоқда. Шунинг учун ҳам фестивалимиз муваффақият билан ўтаяпти. Мана бугун биз меҳмондўст ўзбек халқи ҳузуридамиз. Аввало шуни айтиш керакки, Тошкент бизнинг байрамларимиз ўтаётган Москва ва Ленинграддан кейинги учинчи шаҳардир. Бу шаҳарни бизнинг ўзимиз танладик. Чунки, Ҳиндистондаги кўпгина машҳур воқеалар Тошкент номи билан боғлиқ. Мамлакатимиз ва Ўзбекистон ўртасида маданий алоқалар кенгайиб бормоқда. Бугун томошабинларни Утсав байрамига таклиф этамиз. Бу томошалар Тошкентнинг Ленин номидаги бош майдонида бўлиб ўтади.

Намойиш этилган томошалар Москва ва Ленинграддаги чиқишларимиздан жиддий фарқ қилади. Бу ердаги саҳналар, майдончалар, павильонлар — ҳаммаси янгича режалар асосида қурилди ва безатилди.

Тошкентдаги тантаналар СССРдаги фестивалнинг иккинчи босқичидир. Жаҳонда илк бор ўтказилаётган бу сингари узоқ давом этадиган ва ўзига хос фестивалнинг II босқичи бугунги тантаналар билан бошланди. Томошалар якунида Ҳинд халқ амалий санъати намуналаридан кўргазмалар ташкил этилади. Кинотеатрларда бадиий фильмларимиз намойиш қилинади. Бир неча кун давомида Тошкентнинг театрлари ва концерт залларида миллий фольклор-рақс ва вокал группаларимизнинг концертлари бўлади.

Тошкентда Ҳиндистон тарихини яхши билишади. Балки шунинг учун ҳам бу ерда бизнинг маданиятимизни яхши тушунишса керак, айниқса, санъатимизни қадрлайдилар. Мен Утсав — байрамимиз ҳам ўзбекистонлик дўстларимизга манзур бўлади, деб ўйлайман.

Совет Иттифоқидаги тантаналар ноябрнинг охирларига бориб якунланади ва тез орада фестивалнинг Деҳлида тантанали очилиш маросими бўлади. Биз Совет Иттифоқи санъаткорларини Ҳиндистонга таклиф этамиз.

СУРАТЛАРДА: фестиваль қатнашчилари

ДЎСТЛАР ҲУЗУРИГА

10 сентябрь куни Иркутскда Улуғ Октябрнинг 70 йиллигига бағишланган Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунлари очилади.

Иркутск, Братск, Ангарск, Усолье-Сибирь, Черемхово аҳолиси Ўзбекистоннинг етакчи ижодий коллективлари тайёрлаган хилма-хил программа билан танишадилар.

Корхоналарда, ўқув-юртларида бўладиган учрашувларда ижодий союзларнинг вакиллари — ёзувчилар, композиторлар, рассомлар иштирок этишади. Улар сибирликларга Ўзбекистон ва ўз ижодий режалари ҳақида сўзлаб берадилар.

Адабиёт ва санъат кунлари доирасида тасвирий ва манзарали, амалий санъат кўргазмалари ҳамда «Бугунги Ўзбекистон» фотокўргазмаси очилади.

Иркутскдаги спорт саройида 11 сентябрь куни Ўзбекистон кунларига бағишланган тантанали кеча бўлади. Кечада Ўзбекистон санъат усталари катта концерт берадилар. Бу республика бадиий коллективларининг сибирликларга ижодий ҳисоботи бўлади.

ЎҚУВЧИЛАР ҚУВОНЧИ

Сентябрь... Мактабларда яна болаларнинг шодон қийқириғи янграй бошлади. Айниқса биринчи марта мактаб партасига ўтирган ўқувчиларнинг қувончи чексиз. Улар бу ерда нафақат билим, балки ҳаёт сабоқларини ўрганадилар.

Биринчи сентябрь куни барча мактабларда тинчлик дарси бўлиб ўтди. Бу бежиз эмас. Бугунги кунда жаҳон халқларининг тинчликни сақлаб қолишдан муҳимроқ ишлари йўқ.

Янги ўқув йилида Ўзбекистондаги мактабларга 4,5 миллиондан кўпроқ ўқувчи келди. Ҳунар-техника билим юртларининг 300 мингдан кўпроқ ўқувчиси парталарга ўтириб, 240 касб-ҳунар сирларини ўргана бошлади. Ярим миллиондан кўпроқ йигит-қиз олий ўқув юртлари ҳамда техникумларнинг дарсхоналарини тўлдиришди.

Республика шаҳар ва қишлоқларида Билимлар кунида кўплаб янги мактаблар, бошқа ўқув юртлари очилди. Тошкент шаҳрининг Чилонзор районида 1250 ўқувчига мўлжалланган Г. Димитров номидаги 202-янги мактаб болаларни қабул қилди. Бу ерда ҳамма шароит яратилган. Мактабда 33 та синфхона, лингафон кабинетлари, мактаб устахоналари, 250 ўринли ошхона, иккита спорт зали, ёзги спорт комплекси, теплица бор.

Мактаб очилишига бағишланган тантанада Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи секретари В. П. Анишчев қатнашди.

Ўша куни пойтахтимизда яна олтита янги мактаб ўқувчиларни ўз бағрига олди. Бу мактабларнинг очилишига бағишланган тантаналарда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари М. Ҳ. Холмуҳамедов ва бошқалар қатнашдилар.

СУРАТДА: пойтахтимиздаги янги 202-мактабнинг очилиш маросими. Мактабнинг рамзий калити биринчи синф ўқувчиси қўлида

Б. ЮСУПОВ фотоси (ЎзТАГ)

ДЕҲҚОН СЎЗИ

АБДУРАҲИМ ЖАЪФАРОВ Янгиқўрғон район партия комитетининг биринчи секретари бўлгач, райком қишлоқ хўжалиги бўлимининг мудири Неъматжон Қурбонбоев ва РАПО раиси Муҳаммаджон Юнусов «ишдан олинди». Бири «Гулшан» совхозига, иккинчиси эса Карл Маркс номидаги совхозга директор этиб тайинланди. Шундан сўнг ҳар иккала хўжаликда ҳам давлатга пахта, гўшт, сут, дон, мева маҳсулотлари сотиш планлари ошиғи билан адо этила бошланди. Бу муваффақиятларнинг туб сабабларини райком секретари шундай изоҳлайди:

— Райком аппаратида уддабурон кадрларни ушлаб туриш шарт эмас. Уларни кўпроқ ишлаб чиқаришга жалб этиш лозим. Ишбилармон, журъатли кишилар эса, эркинроқ ва ижодий меҳнат қилишларига шароит яратиб берилса, ҳамма ерда ҳам ишончни оқлашади. Мана шу икки совхознинг илғорлар сафидан ўрин олганлиги районимиз мавқеини анча мустаҳкамлади. Буни, яхшиси, хўжаликларга бориб, ўз кўзингиз билан кўринг.

Янгиқўрғон тоғли зоналарда жойлашган, барча ерларида пахта етиштириш мумкин бўлмаган районлардан бири. Айниқса, Муҳаммаджон Юнусов директорлик қилаётган Карл Маркс номидаги совхозда бу экиндан мўл ҳосил кўтариш машаққатли. Саратоннинг қоқ ўртасида — 24-25 июлда қаттиқ жала қуйиб берди. Хўжалик пахта майдонининг тўртдан бир қисмини — 252 гектар ерни сел ювиб кетди. Бу етиштирилажак ҳосилнинг шунчаси сувга оқиб кетди, деган сўз.

Муҳаммаджон Юнусов фақат пахта билимдонигина эмас, кишиларга, айниқса, дала меҳнаткашларига ғамхўр киши. Совхозга директор бўлиб келгач, энг аввало, кўпчиликни анчадан буён ташвишга солиб келаётган томорқа масаласини ҳал қилишга киришди. Талашиб тортишиб 36 кишига уй-жой учун ер ажратиб беришга эришди. Ҳозир қайси дала шийпонига борманг, деҳқоннинг кўнгилли ҳордиқ чиқариши учун зарур шароит яратилган. Ҳар бир шийпон ёнидан ярим гектардан ер ажратилиб, картошка, сабзи, пиёз, помидор, хуллас, деҳқоннинг кундалик эҳтиёжи учун зарур бўлган мева-сабзавотлар экилган.

— Биздан талаб этиладиган барча ишни қўлдан келганча бажаришга интилаяпмиз. Лекин бизга боғлиқ бўлмаган баъзи камчиликлар ҳам бор, — дейди деҳқонча эҳтиёткорлик билан директор. — Масалан, биргина алоқа хизматини олайлик. Почтачилар дала шийпонларига бир ойда бир марта газета, журнал олиб келишади. Бундан ташқари совхозимизда клуб йўқ. Тўғри, келгуси йили маданият уйи қуриш мўлжалланмоқда. Лекин бунинг учун ҳали кўп югуришимизга тўғри келади.

Директор билан Сиддиқжон Имомқулов бошлиқ бригада далаларини айландик. Оддий, камтар бу раҳбарни деҳқонлар беҳад ҳурмат қилишар экан. Буни қуйидаги воқеадан ҳам билса бўлади. Шу йил баҳорда икки бригада аъзолари ўзларига Сиддиқжон акани бошлиқ қилиб сайлашни талаб қилиб туриб олишди. Биринчи бригада аъзолари уни бригадир қилиб олиб келишни илтимос қилсалар, иккинчи бригада коллективи ўз раҳбарларининг кетишига рўйхушлик бермасдилар. Ниҳоят, совхоз дирекцияси иккала бригадани бирлаштиришга мажбур бўлди. Сиддиқжон ака энди катта коллективнинг раҳбари. Ишни ҳам шунга яраша олиб борaяпти. Даладаги меҳнат мароми бригада деҳқонлари сўзлари устидан чиқишларидан далолат бериб турибди.

«Гулшан» совхозига ўтишдан олдин райком секретарининг қуйидаги сўзларини эсладик:

— Бу икки совхоз мусобақадош. Гоҳида улар ўртасидаги мусобақа рақобатга айланиб кетади. Лекин, яхши маънодаги, ишнинг олға силжишига кўмаклашадиган рақобатга айланади.

Совхозга М. Юнусов билан бирга бордик. Директорлар — «рақиблар» қучоқ очиб кўришишди. Дала ишлари ҳақида қизғин суҳбатлашишга тушишди. Хўжалик ўтган йили, яъни Неъматжон Қурбонбоев иш бошлаган йили пахта тайёрлаш планини районда биринчи бўлиб бажаришга эришган экан.

Зиёдахон Охунованинг бригадаси адирликда жойлашган. Шунга қарамай, ўтган йили ҳар гектар ердан 25 центнердан ҳосил кўтаришган. Аслида-ку, Зиёдахон опа пахтачилик соҳасида меҳнат қилаётганига эндигина бир йилдан ошди. Аввал касалхонада ишлаган экан. Лекин бу пахта ишидан мутлақо бехабар дегани эмас. Қишлоқ хўжалик техникумини тугаллаган. Шу боис унга ишонч билдиришди, раҳбарликка сайлашди. У суҳбат пировардида ўз мақсадини айтди:

— Ишлаётган бир ўзим эмас. Мен ҳақимда ёзмасангиз ҳам улар ҳақида албатта ёзинг.

Қайтишга ҳозирланаётганимизда икки совхоз директорининг суҳбати ниҳоясига етиб қолганди. Машинадаги рация орқали Карл Маркс номидаги совхоз директори М. Юнусовни чақириб қолди:

— Мен гараж мудириман, даладан ўрилган бедани ташиш учун машина тополмаяпмиз, нима қилайлик?

— Ҳозир етиб бораман, бир иложини қилармиз, — деди Муҳаммаджон ака.

Шу пайт «Гулшан» совхози директори унинг мушкулини енгиллатди. «Бизда бўш машина бор, бугунча фойдаланиб туринглар», деди «рақиби»га қарата сирли жилмайиб. Зеро, икки раҳбар икки хўжалик меҳнаткашлари ўртасидаги дўстлик ҳар қандай кишининг ҳам ҳавасини келтирмай қўймайди.

Темур ЭШБОЕВ

БУГУНГИ СОНДА:

ОТАНИНГ ЙЎЛИ — 2-БЕТ

«РЎМОЛИМНИ ТЕНГ БУЛАМАН...» — 3-БЕТ

А. ҚАҲҲОР ЁН ДАФТАРИДАН — 4-БЕТ

МАКТУБЛАРДАН САТРЛАР — 5-БЕТ

ТЕЛЕТОМОШАБИН БАҲО БЕРАДИ — 6-БЕТ

УЛУҒ ОКТЯБРЬ инқилоби туфайли замин узра эрк қуёши балққанига етмиш йил тўлди. Бу қуёшнинг ёруғидан баҳраманд бўлолган халқлар бугун озод нафас оляптилар. Етмиш йил... Бу бир инсоннинг ўртача умрига тенг фурсатдир. Юртимизнинг ана шу янги тарихида сабоқ бўлгулик саҳифалар ҳам бор. Уларни унутмаслик, шу воқеаларнинг шоҳиди бўлган кишиларни тавоф қилиб туриш керак. Бу бизни ўз ҳақимиздаги керагидан ортиқ манманликдан, сохта кўтаринкиликдан асрайди, ҳушёр торткизади.

Инсоният тарихига разм солсангиз, илғаб олиш қийин эмас: қачонки қаҳрамонлик бўлган жойда қаҳрамонлик ҳақидаги мақтанчоқликка жой бўлган эмас. Ахир, кишни ғанимга қилич силтаётиб, ўзига қўйиладиган ҳайкал ғамини еб туришини тасаввур қилиб бўладими?! Ҳайкални унга фатво бериб жангга йўллаганлар қўйиши керак, бироқ улар аввало ўз ҳайкалларининг ғамини еганлар.

ОТАНИНГ ЙЎЛИ

Улуғ Октябрь инқилобининг суронли йиллари жасорат ҳар қадамда юз берарди. Уни мукофот учун эмас, эзгу иш — эрк учун қилишарди. Кейинроқ, 30-йилларда, аксинча, ютуқларни мақташ, уни қаҳри қаттиқ бир кишининг номи билан боғлаш юз кўрсатди. Халқимизнинг Улуғ Ватан урушидаги матонати даврида биз яна реал иш қила бошладик. Кейинчалик яна ўз-ўзига маҳлиё бўлиш тенденцияси юзага келдики, бу даврни партиямиз бугун турғунлик йиллари, деб рўй-рост атамоқда. Бу йилларда биз сохта қаҳрамонларга маҳлиё бўлиб, ҳақиқий иш қилаётганларни, оддий меҳнаткашларни унутдик. Ҳаттоки, буюк инқилобнинг сабоқлари, унинг ижодкорлари, иштирокчилари ҳам назаримиздан қочди.

«...Қаҳрамонбозлик» ғояси (адабиётимизда ҳам) алоҳида одамга, бизнинг улкан ишларимиз ва (ўша одам амалга оширадиган) улкан режаларимиз олдида митти бўлиб кўринадиган алоҳида инсонга ҳурматсизлик заминида униб чиқиб, гуллаб кетган», — деб ёзади ростгўй белорус ёзувчиси Светлана Алексиевич.

Ургутда 1925 йилдан буён ВЛКСМ аъзоси, 1931 йилдан буён КПСС аъзоси, ўша суронли пайтда республиканинг биринчи президенти Йўлдош Охунбобоевнинг ишхонаси ва уйида қўриқчилик қилган, 30-йилларда район комсомол ташкилотини бошқарган Йўлдош ота Эргашев яшашини эшитганимда, бориб учрашиш учун фурсат излаган пайтларимда, то отанинг ҳовлисига кириб боргунимча шу фикрлар хаёлимда айланди.

...Магнитофон тугмачасини босаман. Отанинг ҳали-ҳануз бардам овозини тинглаб, ўз фикрларимга чоғиштираман. Фикрлар занжирига янги халқалар уланаверади.

Йўлдош ота халққа, ҳукуматга умр бўйи бир аскардай хизмат қилиб келди. Бугун саксон бир ёшида ҳам, сўзлаётиб солдат рапорт бераётгандай: «Мен ким, Эргашев Йўлдош...» деб гап бошлайди:

«...Мен ким, Эргашев Йўлдош, 1907 йил батрак оиласида туғилдим. Оиламиз Андижон шаҳрининг Бирлашган маҳалласида яшарди. Қўшниларимиз қашшоқ, йўқчиликдан бир-бирлариникига ўтишга ҳам ийманишарди. Отам бойларникида чорикор бўлиб ишлардилар. Отамнинг қайтишини ярим тунгача ухламай кутардик: «бой бобомиз» берган қуртни, гоҳида зоғора нонни тугиб келсалар, суюнардик».

Бугун қорнимиз тўқ, уст бошимиз бут замонда турмушдан нолиганда, тўқликка шўхлик қилаётганда шу хотираларни бир тинглашимиз керак. Албатта, бизга ваъда қилинган «келажак» келганида, анча фаровон бўлишимиз керак эди. Бироқ шу покиза осмон учун, тинч ўтаётган кунлар учун Улуғ Октябрь инқилобига шукрона айтиш керак.

«Отам бир куни бойникидан шод қайтдилар. Бой қўрқувданми, ишқилиб, йил бўйи ишлагани учун палов қилиб, ҳар бир хизматкорга 10 килограммдан ғалла берибди. Отам яна: «Ўғлим, Николай подшо ағдарилибди, ҳали ҳамманинг қорни тўядиган замонлар келади», — дедилар...

Инқилоб олисда эди ҳали. Бойлар, босмачилар анча пайт қаршилик қилишди. Ўн уч ёшимдан ноилож яна бойларникида ишлай бошладим...

Йигирма биримда отамдан, йигирма уч ёшимда онамдан айрилдим. Уч укам қўлимда қолди. Қийин бўлса ҳам, саводсизликни тугатиш мактабига кирдим.

Кейин икки йил шаҳар милициясида хизмат қилдим. Қалтис пайт эди. Бир куни (1930 йилда) комсомол комитети бир гуруҳимизни қишлоқ ёшларининг фаолиятини ўрганишга юборди. Учинчи кунга ўтар кечаси Ўшнинг Ўзганидан келган Жонибек қози бошлиқ босмачиларга дуч келдик. Улар Капа қишлоғидаги мактабга олов қўйиб, ўн саккиз ёшли муаллим қизни куйдириб юборишибди. Хўжаободдаги жангда босмачилардан ўн бештасини отиб ташладик, ўн еттитасини асир олдик. Ўликларни кўмдик. Босмачилар ичида бир ота ва унинг икки ўғли — 15 ва 17 ёшли болалари бор эди...»

Босмачилик ҳаракати — тарихимиздаги мураккаб жараён. У ўзининг ёзувчиларини, ровийларини кутиб турибди. Қалтис замонда бир томонда туриш осон бўлганми?! Ўзбек заминининг қамрови кенг эди. Шаҳарларда совет ҳокимияти ўрнатилган билан қишлоқларда, тоғларда, олис овулларда босмачилар анчагача ён бермай келдилар. Бу бир ой, бир йил эмас, ўн йиллар давом этди. Шаҳардан келиб, баландроқ бинонинг тепасига қизил байроқ илиб, қайтиб кетишарди. Босмачи эса шундоқ яқинда эди, тўсатдан, кўпинча тунда

1929 йил, Андижон.

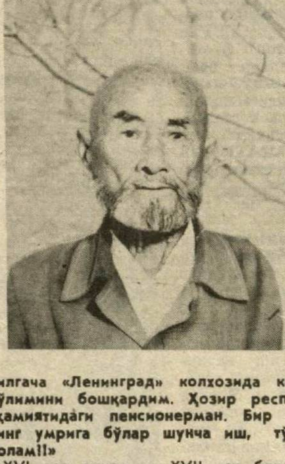

1987 йил, Ургут.

келарди, ўлдириб, ёқиб кетарди. Граждалар уруши ерлик халқ учун шўришдир. Тоғларда шундай гуруҳлар ҳам бўлганки, улар на босмачини, на қизил аскарларни қабул қилолганлар, қишлоқ ё овулларини қўриқлаб ўтганлар. Момоларимиз айтиб берган бу мураккаб даврга янгича қараш керак бугун.

«1931 йил ҳаётимда ўчмас из қолдирди. Шу йили мен шонли партиямиз сафига қабул қилиндим. Ўша йили республиканинг биринчи президенти Йўлдош Охунбобоевнинг аввал уйида, кейин ишхонасида қўриқчилик қилдим. Ота жуда дилкаш, кўнгли очиқ одам эди. Унинг ёнида туриб Жаҳон Обидова ва Мельников ишлашарди. Жаҳон опа хотин-қизларни жуда яхши кўрар, машинасига миндириб юрарди... Мельников жуда келбати улкан одам эди. Унга калиш излаб бутун эски Тошкентни кезиб чиққаним эсимда...

Қишлоққа, халққа бориш керак эди. 1932 йилдан 1934 йилнинг бошигача Андижонда — аввал шаҳар комсомол комитетининг биринчи секретари, кейин Балиқчи район комсомол комитетининг биринчи секретари бўлиб ишладим.

1935 йилнинг бошида Ўрта Осиё партия комитетининг тавсияси билан Тошкентда очилган бир йиллик марксизм-ленинизм курсини тугатиб олис Ургут районида комсомол комитетининг биринчи секретари бўлиб иш бошладим. Ҳаётим шу манзил билан боғланди. Суронли замон эди...»

Ургут. Мен ҳам шу ерда туғилиб ўсганман. Улкан карвон йўлларидан, темир йўл трассаларидан четда бўлган бу каби қўналғалар ҳар қачон ўзларининг неча минг йиллик шарқона одатларини асраб келадилар. Ўшанда, инқилобнинг суронли йилларида янги ҳокимият бу ерда қанчалик машаққат билан ўрнатилганлигини тасаввур қиламан.

1926 йил 10 сентябрда Ургут район деб эълон қилинган. Ўшанда унинг составига Қоратепа ва Ургут волостлари ҳам киритилиб, Юқори Янгиариқ райони деб аталади. Сал вақт ўтмай, район маркази Ургутга кўчирилади, қишлоқ Советлари тузилади. Район партия комитетининг ўша пайтдаги саркорлари Абдунаби Солиев, Ризаев, Ғулом Ходиев, Абдулхайр Одилов, Хонали Яҳёев, Эргаш Олимов, Аҳмад Хўжаев жуда оғир шароитларда иш олиб борганлар. 1935 йилда район комсомолларини бошқариш учун келган Йўлдош Эргашев ҳам ўша пайтда йигирма етти ёшли норғул йигит эди.

«Комсомоллар сафини мустаҳкамлашдан ишни бошладик. Энг қийин муаммолардан бири — хотин-қизларнинг аҳволи эди. 1936 йилда район марказида бир йиллик саводсизликни тугатиш курсини очиб, уч юзга яқин комсомол қизларни жалб қилдик.

Отанинг бироз хаёлга чўмганларидан фойдаланиб, шаҳар кўрган одамдай келиштириб сўрайман: «Умр йўлдошингизни ҳам ўша пайт учратганмисиз?» Йўлдош ота бошини кўтариб кўзимга қарайди, «умр йўлдошингиз» деган сўз унга ёқмайди: «Хотинимни...», деб сўз бошлайди.

«Хотиним — Исломова Шафоатни ҳам шу артелда учратганман. Қизил тўй қилганмиз. Кейин бирин-кетин фарзандлар кўрдик, вояга етказдик.

Оврупода уруш алангаси учқунланаётган бир пайтда район маҳсулот тайёрлаш идорасида мудир бўлиб ишлай бошладим. Кейин уруш бошланди. О, бу элимиз учун улкан фожиа бўлди. Не-не йигитларимизнинг суяги ўша ёқларда қолиб кетди. Бир неча бор уринишларимга қарамай, фронтга рухсат беришмади.

1942—1946 йилларда тери тайёрлаш пунктида мудир, 1946—48 йилларда Қоратепа матлубот жамиятида раис, кейинчалик ҳозирги Энгельс номидаги колхозда раис муовини, колхоз партия ташкилотининг секретари, то 1977 йилгача «Ленинград» колхозида кадрлар бўлимини бошқардим. Ҳозир республика аҳамиятидаги пенсионерман. Бир кишининг умрига бўлар шунча иш, тўғрими, болам!!»

XVI аср охири — XVII аср бошларида яшаб ижод этган хитой донишманди Хун Цзиченнинг бир фикри доимо ёдимга тушади: «Ҳокимият ва манфаат, дабдаба ва шон-шуҳрат: мана шуларга алоқаси бўлмаган одам чиндан ҳам тозадир. Аммо шуларга дахлдор бўла туриб ҳам ўзига гард юқтирмаган одам — икки бор тозадир».

Йўлдош ота Эргашев инқилобдан то ҳозиргача доимо юртнинг масъул юмушларини бажариб, «эгардан тушмай» келди. Отахон яшаётган одмигина ҳовлиси, қобил фарзандларининг юриш-туришига қараб, бугун беш кунлик амалга минганда, босар-тусарини билмай қолган, халқдан иложи борича кўпроқ юлиб қолишга уринган, энди юзи шувит кимсаларни ўйлайман.

Инсон умри нима ўзи?

«Шунча йил ишлаб на партиявий жазо олдик, на элнинг қаҳрига учрадик, доимо ҳалол яшадик. Бу ҳам осон эмас. Не-не йиллар ўтди. Не-не азиз инсонлар, домдараксиз кетди...»

Йўлдош ота Эргашев тазйиқлар даври ҳақида гапиришни хушламайди. Бу бир жардай гап, унга ботиниб қарашга юрак дов бермайди. Лекин қараш керак, у ишлар абадиян такрорланмаслиги учун очиқ кўз билан баҳолаш керак.

«Халқдан юлмадик. Шукрона айтиб, шу лойшувоқ уйда яшаяпмиз, саккиз фарзанд, ўн етти набира ўртасидаман. Ўғил-қизларим учун ҳам юрт олдида уятли эмасман... Энди замон тинч бўлиб, дўстлар саломат бўлса, бас...»

БУЮК ИНҚИЛОБНИНГ етмиш йиллигини элимиз ёруғ ўзгаришлар, ўз қудратига ишонч билан қаршиламоқда. Бу ишонч бир куни ўз самарасини беражакдир.

Карим БАҲРИЕВ,
СССР Журналистлар союзи аъзоси
Тошкент — Ургут — Тошкент

МАДАНИЙ МЕРОС — БЕБАҲО БОЙЛИГИМИЗ

Боши биринчи бетда

Шаҳарларнинг янги қиёфасини шакллантиришда ўтмиш архитектураси намуналаридан фойдаланиш ҳам катта аҳамиятга эга. Ҳар бир шаҳар ўз қиёфасига эга бўлмоғи зарур. Бу борада СССР халқ артитектори С. Одилов, республикамизнинг кўзга кўринган меъморларидан Ф. Турсунов, Т. Зоҳидов, С. Муҳиддинов, Р. Хайриддинов, В. Азимов, Г. Григорьянц катта ишларни амалга оширган эдилар. Тошкент шаҳрининг ўзига хос, такрорланмас жозибадорлиги ҳам шуларнинг ақл-заковати, қурувчи ишчиларнинг юксак маҳорати натижасида шаклланди. Бу анъанани ҳеч бўшаштирмай давом эттирмоқ зарур.

АРХЕОЛОГИК ҚАЗИШМАЛАР маданият тарихининг номаълум саҳифаларини очиш борасидаги йўлдир. Сўнгги йилларда республикамиз археологлари катта илмий-тадқиқот ишлари олиб бориб антик давр ва ўрта аср тарихи, маданиятига оид кўпгина муаммоларни далиллар асосида ҳал қилиб бердилар. Деҳқончилик, ҳунармандчилик, шаҳарлар тарихига оид кўп масалалар ҳам фан учун очиқ-ойдин бўлиб қолди. Лекин асосий гап археологик обидаларни очиш ва ўрганишдагина эмас, балки уларни сақлашдадир. Бу борада жиддий камчиликлар борки, улар устида тўхтаб ўтмасдан бўлмайди. Ҳозирга қадар археологик қазишма олиб борилган объектларни реставрация ва консервация қилиш борасида сезиларли ютуқларни қўлга киритa олганимиз йўқ. Шу сабабли бутун дунёни ҳайратга солган машҳур Афросиёб фрескалари хиралашиб жозибадорлигини йўқотди. Агар шундай ажойиб санъат намуналари яна топилса, уларни ҳам сақлаб қолиш имкониятига эга эмасмиз. Тошкент шаҳрида археологик қазишма ишлари олиб борилганда Мингўрик, Юнусобод Оқтепаси, Шоштепа ва бошқа жойларда қадимги давр ва илк ўрта аср тарихига оид кўпгина ёдгорликлар топилди. Уларни консервация қилиш ва музейга айлантириш республика Маданият министрлигига топширилган эди. Афсуски, бу ишлар ўз вақтида бажарилмай кўпгина тарихий нодир қазилмалар бутунлай емирилиб йўқ бўлиб кетди. Бундай аҳволга энди йўл қўйиш мумкин эмас. Археологик қазилмалар бирор илмий хулоса учунгина керак бўладиган далил эмас, балки абадий сақланиши зарур ёдгорликлардир. Археологик қазишмалар вақтида учрайдиган топилмаларни ҳар кимнинг ўз мулки деб эмас, давлат мулки, маданият фондининг мулки деб қарамоқ керак. Шунинг учун археологик қазишмаларда очилган топилмаларни тезда музейларга топшириш лозим. Айниқса, археолог олимлар томонидан топилаётган тангаларнинг тақдири ҳақида кўпроқ ўйлаш керак. Қадимги тангалар тарих саҳифаларининггина эмас, балки ҳозирги куннинг ҳам бебаҳо бойлигидир.

Моддий ва маънавий маданиятнинг таркибий қисми — бадиий ҳунармандчиликдир. Ҳунармандчилик Ўзбекистонда ишлаб чиқариш эҳтиёжи билангина эмас, балки халқнинг эстетик диди, маънавий эҳтиёжлари билан ҳам боғлиқ равишда ривожланиб борди. Шу сабабли маҳаллий ҳунармандлар маънавий, моддий маданият тараққиётига катта ҳисса қўшиб келдилар ва ҳисса қўшиб келмоқдалар. Заргарлик, зардўзлик, ганч ва ёғоч ўймакорлиги, кандакорлик, пичоқчилик, чеварлик, кулолчилик, мисгарлик ва бошқа касблар ҳозир ҳам аҳамиятини йўқотгани йўқ. Уларнинг тақдири ҳақида жиддий ўйлаш, ҳунармандчиликнинг кўпгина соҳаларини ўрганиш, қайтадан тиклаш ва ривожлантириш лозим. Бу мақсад йўлида маданият фонди республика бўлими қошида миллий ҳунармандчиликнинг энг йирик вакилларини бирлаштирувчи кооперативлар ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Миллий амалий санъатнинг юксак натижаларини мамлакат ичидагина эмас, балки хорижий мамлакатларда ҳам кенг тарғиб қилиш мумкин. Ганчга ва ёғочга гул солувчи моҳир усталар мамлакатимиздаги йирик қурилишлар, ҳатто хорижий мамлакатлардаги қурилиш фирмалари билан ҳам шартнома тузиб ишлаши мумкин. Жаҳон миқёсида тарғиб қилиш учун маъқул келадиган ҳунармандчилик буюмлари бизда кўп. Лекин гап ишни даставвал усталик билан, кенг кўламда ташкил эта билишдадир.

Ҳар бир пичоқ, сопол лаган, чойнак, пиёла рўзғорда керак бўладиган асбобгина эмас, балки юксак санъат намунаси ҳам бўлсин.

Миллий совға буюмларининг сони ва сифати пастлашиб кетмоқда. Қачонгача келган меҳмонларга бериладиган совғамиз тўн, дўппи ва пичоқдангина иборат бўлиб қолади!

ТАСВИРИЙ САНЪАТНИНГ ЎТМИШДАГИ ва ҳозирги намуналарини тикламоқ, юксалтирмоқ зарур. Сўнгги йилларда Шарқ миниатюраларининг ажойиб намуналари бир неча маротаба нашр этилди. Афсуски, бу анъанани давом эттирадиган олимлар, мутахассислар камайиб бормоқда. Ҳозирги замон тасвирий санъатининг ноёб намуналарини сақлаш ва тарғиб қилиш ҳам бизнинг бурчимиздир. Бу масала юзасидан маданият фондининг республика бўлими билан Ўзбекистон Рассомлар союзи ўртасида яхши алоқа бўлмоғи керак.

Музика маданияти борасидаги классик меросни, замонавий музика маданиятининг сўнгги ютуқларини кенг тарғиб қилмоқ керак. Ўзбек классик куйлари минг йиллаб яшаган ва яна минг йиллар сақланиб қолади. Миллий психология, одат, одоб, бадиий эстетик диднинг ўзига хос томонларига мос келган бу классик мерос ҳеч қачон сўнмайди. Агар орамизда мақомларни севадиган ёки тушунадиган одам қолмаса — бу ўзбек маданиятида жиддий, тузатиб бўлмайдиган ўпирилиш юз берганини кўрсатади. Музика борасида ҳам маънавий камолот эскиларини инкор этиш йўли билан эмас, балки янги юксакликка кўтарилишда классик меросдан усталик билан фойдаланиш орқали бориши даркор.

Тилнинг софлигини сақлаш ҳам маданий юксалишнинг таркибий қисмини ташкил этади. Албатта, рус тилини чуқур ўрганиш бизнинг бурчимиз. Шу тил туфайли бошқа халқларнинг маданиятини ўрганиш имкониятига эгамиз. Лекин миллий тилни камситиш, унда гапира олмаслик ёки ёза олмаслик эса маънавий камолотдан далолат бера олмайди. Ўз она тилини севиб, тушунган кишигина бошқа тилларни ҳурмат қила олади. Афсуски, миллий зиёлиларимизнинг маълум қисми ўз она тилида эркин, чиройли, равон гапира олмайди. Ўз она тилида бирор илмий мақола ёзиш ҳам баъзи олимларнинг қўлидан келмай қолди. Улар шунинг учун ҳам матбуот саҳифаларида суст қатнашадилар ёки умуман, мутлақо кўринмайдилар. Рус тилини ўрганишни яхшилаш ва такомиллаштириш билан бирга, миллий тилларни ўрганишга ҳам жиддий эътибор бериш зарур.

Ўзбекистонда ҳозирга қадар очиқ ҳаводаги этнографик музей йўқ. Ахир, халқимизнинг кундалик турмуш шароитларида, оилавий, қўни-қўшничилик муносабатларида, бола тарбиялашда, турмуш маданияти, меҳнат малакаларида шундай ажойиб томонлар борки, уларни асло эътибордан четда қолдириб бўлмайди. Шу сабабли тезданоқ очиқ ҳаводаги республика этнографик музейини ташкил этишга киришмоқ керак.

Республикамиз областларида ўлкашунослик музейлари бор. Лекин уларнинг экспонатлари ҳозирги замон талаблари ва мавжуд имкониятларидан анча орқада қолиб кетган. Айрим областларда ажойиб санъат намуналари бўлган ёдгорликлар омборларда сақланиб келмоқдаки, буни кечирарли ҳол деб бўлмайди. Бу борада ҳаммадан ҳам ачинарли аҳволни Бухоро шаҳрида кўришимиз мумкин.

Ҳозирги шаҳар ва қишлоқларимизда Октябрь революцияси, граждалар уруши, социалистик қурилишимиз, Улуғ Ватан уруши тарихи билан боғлиқ бўлган кўплаб ёдгорликлар бор. Уларни таъмирлаш, ёшларни интернационализм ва ватанпарварлик руҳида тарбиялашга улардан амалий фойдаланиш зарур. Афсуски, бу катта имкониятдан ҳали етарлича фойдалана олганимиз йўқ.

Жойларда йирик олимлар, санъат, адабиёт, маданият арбобларининг мемориал музейларини ташкил этишда маданият фондининг республика бўлими актив иштирок этмоғи керак. Бу ўринда биз аҳолининг ёрдамига муҳтожмиз. Маданият тараққиёти ва маданий меросни абадийлаштириш билан боғлиқ кўпгина ишларни аҳоли ўртасида тўпланган маблағлар ҳисобига бажариш мумкин. Шундай йўл билан республикамиз пойтахтида ганчга, ёғочга ўйиб гул солиш санъатининг энг юксак намуналарини кўрсатувчи музей ташкил этмоқ керак. Ҳозирги республика этнография музейининг аҳволи, экспонатлари давр талаблари ва имкониятларига асло жавоб бермайди. Бу ерда намойиш этилаётган кўп экспонатлар бу борадаги энг юксак маҳорат ва санъат кўрсаткичи талабларига жавоб бера олмайди.

Аҳоли қўлида халқимизнинг юксак амалий санъати намуналарини намойиш этадиган буюмлар кўп. Уларни сотиб олиш ёки совға тариқасида қабул қилиш мумкин. Бу буюмлар музей залларида совға қилган кишиларнинг номлари ёзилган ҳолда кўрсатилади. Бу эса инсон ҳиммати ва олижаноблигини кўрсатувчи яна бир кўргазма бўлади.

МАДАНИЯТ ФОНДИ ЎЗ ФАОЛИЯТИНИ ривожлантиришда йирик олимлар, санъаткорлар, ёзувчилар, давлат арбоблари, барча совет кишиларининг ёрдамига муҳтож. Халқимиз тарихи билан бевосита алоқадор бўлган бу масъулиятли ишни бажаришда барча кишилар бизга кўмаклашади, деб ўйлаймиз.

Дастлабки, ҳали унча тўла бўлмаган режаларимиз шулардан иборат.

«ОНА ЗАМИНИМИЗНИ ЭЪЗОЗЛАЙЛИК»

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ», 1987 ЙИЛ, 5 ИЮНЬ

●

Қишлоғимиз Сирдарё соҳилига жойлашган. Дарёдан қолган каттагина кўлимиз бор. Қишлоқ номи ҳам шунга боғлиқ — Қолгандарё. Аммо кейинги йилларда қаровсизлик ва бепарволик натижасида кўлнинг қамишзор қисми кенгайиб, ойдини (яъни сувли қисми) қисқармоқда. Дарё бўйларида бундан 15-20 йил олдин қалин тўқайзорлар бор эди. Ҳозирги кунда ундан ном-нишон қолмаган. Ер ўзлаштириш баҳонаси билан йўқ қилиб юборилди. Ахир тўқайлар ҳам сувни маълум миқдорда кўпайишига ва сақлаб туришга ҳисса қўшар экан-ку. Тўқайлар ўрнидаги ерларда ҳозир ҳосил ҳам яхши бўлмайди. Менингча, табиатга озор етказмаслик керак. Табиийликка нима етсин. «Оролни сақлаб қолиш комитети» тузилганини эшитиб жуда севиндик. Ёзувчиларимиз кўпгина асарлар, мақола ва шеърларида Орол муаммосига кенг ўрин беришмоқда. Бу яхши, лекин тезроқ амалий ишларга ўтилса, янада соз бўларди. Мен шундай бир мулоҳаза билдирмоқчиман.

Аму ва Сирнинг икки соҳилини Орол денгизига қадар ёки имкони бор ерларни акация, саксовул, тўронғил ва бошқа бутасимон дарахтлар экиб, тўқайзорга айлантириш керак. Ўрмон хўжаликларига кенг ҳуқуқлар ва имтиёзлар бериб ана шу тўқайзорларни муҳофаза қилиб боришни топшириш керак. Ана шунда дарё бўйларида чорва ҳайвонларини боқишиб, эндигина ўсиб келаётган ёш дарахтларни нобуд қилишларга чек қўйиларди. Натижада дарё бўйлари 5-6 йилда дарахтзорга айланарди ва сув ҳам кўпаяр, табиатнинг кўрки очиларди.

Яна бир мулоҳаза: сув омборлари хусусида. Омборлардаги сувларни бир йилга етадиган миқдорда сақлаб қолиб, қолганини дарёга оқизиш керак. Сув омборларини камайтириш зарур.

Темур Пўлатовнинг мақоласида «бободеҳқоннинг азалий ҳуқуқлари» ҳақида ўринли фикрлар айтилган. «Кўпчилик деҳқонлар даромади камлиги туфайли пахтачиликдан бошқа соҳага ўтиб кетмоқдалар» дейди ёзувчи. Бу ҳақ гап. Айниқса, колхозчи аёлларнинг меҳнати тўғри баҳоланмаяпти. Шароитни ҳам ҳамма жойда яхши деб бўлмайди. Шунга яраша ойликлари ҳам дуруст бўлса экан. Ўртача 70-80 сўмга тўғри келади. Бу ҳақда газетадаги «Аёл меҳнатининг қадри» мақоласида ҳам жуда яхши гаплар айтилган. Энди ана шу айтилган фикрлар амалга оширилса яхши бўларди.

К. МАМАТОВ
Задарё

●

Районимиздаги «Правда» колхози бундан 10-15 йил муқаддам илғор, сердаромад, рентабелли хўжаликлардан эди. Аммо кейинги йилларда колхоз қолоқлар сафига тушиб қолди. Бу ерда оқар сув катта муаммо бўлиб турибди. Чунки ерларни суғоришга чучук сув етишмайди. Натижада колхозда экинлар зовур сувлари орқали суғорилади. Ҳар йили 25-30 насослар орқали шўр сувлар майдонларга чиқариб берилади. Бунинг оқибатида ерлар шўрланиб бораяпти, сарф-харажат ортмоқда.

Ўтган йили ёзда Украинанинг Львов, Закарпатье, Тернополь областларида туристик саёҳатда бўлиб қайтдим. Ғарбий Украина шаҳарлари билан бирга қишлоқлари ҳам гўзал, ажойиб. Ҳар бир қишлоқнинг ўз ўтлоқлари, ўрмонлари бор. Бизда-чи? Ҳамма жойни ғўза эгаллаб олаяпти. Ҳозирда районимизнинг кўпчилик хўжаликларида яйловлар, ўтлоқлар йўқ. Қишлоқларимиз қиёфаси ҳам бир хил бўлиб қолмоқда.

Абдураззоқ БУРЛИЕВ
Сирдарё райони

●

Ёзувчи Т. Пўлатов сўзларига тўлиқ қўшиламан. Ҳақиқатан ечилмаган муаммолар жуда кўп. Лекин улар аста-секин ўз маромига келади. Чунки ошкоралик, демократия даврида ҳар бир нарсани ўз номи билан айта бошладик ва камчиликларга қарши курашни кучайтирдик. Ерлардан пахта етиштириш масаласини тезлик билан ҳал қилиш керак. Чунки колхозчининг турмуши асосан пахта ҳисобига. Масалан, 1986 йил август ойи бошида Шофиркон район Ленин номидаги колхознинг 7-бригадаси чегарасидан область раҳбарларидан бири ўтади. У йўлнинг икки томонидаги пахтанинг ниҳоятда яхши ривожланганини кўради. Натижада шу пахта даласи область бўйича кўргазма бўлиб қолади. Ҳамма келиб бу ердаги пахтани мақтайди. Аммо шу бригаданинг ёмон пахта далалари кўп эди. У ерлар эса кўздан йироқ бўлгани учун ҳеч ким кўрмади. Натижа шу бўлдики, ўтган йили бригада шу яхши дала ҳисобига белгиланган 36 центнер ўрнига 20 центнердан ҳосил олди. Йиллик даромад ҳам ниҳоятда оз бўлди.

Бу йил 80 гектар ерга пахта экилди. Шундан 36 гектари 8-10 центнер атрофида пахта берадиган ерлар. Буни мутахассислар ҳам билади. Аммо бригаданинг шартномаси ҳар гектарига 35 центнердан белгиланган. Бу йил ҳам олдинги йилдагидек йўлнинг икки чеккасининг пахтаси яхши. Лекин қолган ерлар... Шунинг учун бригада аъзолари колхоз правлениесига арз қилиб, ер масаласини қайта кўриб чиқишни сўрашди. Бироқ бу арз инобатга олинмади. Сўнгра район агропром бошлиғини бригадамизга таклиф қилдик. Лекин у келмади. Кейин район партия комитетининг биринчи секретарини таклиф қилдик. У ҳам келмади.

Ана сизга ерга эътибор! Ахир бунинг жабрини, аввало колхозчи тортади-ку.

Хуллас, мақолада тўғри фикрлар ўртага ташланган. Бу гапларни эндиликда амалга ошириш керак.

Раҳмон АБДУЛЛАЕВ
Шофиркон

«БОЛАЛАР ТАҚДИРИ — ХАЛҚ ТАҚДИРИ»

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ», 1987 ЙИЛ, 7 АВГУСТ

Мақолада ўта ташвишли муаммо — республикамизда болалар ўлими кўпайиб бораётганлиги тилга олинганди. Бу ҳолнинг туб сабаблари деҳқон аёлларнинг меҳнати ва соғлиғини муҳофаза қилиш эътибордан бир мунча четда қолганлиги билан боғлиқ эканлиги тўғри талқин этилганди («Правда» газетасининг шу йилги 31 август сонида эълон қилинган «Саҳродаги айсберг» сарлавҳали мақолада ҳам Туркманистон мисолида худди шунга ҳамоҳанг фикрлар билдирилди). Мақола кенг жамоатчиликда катта қизиқиш уйғотди. Редакциямиз газетхонлардан кўплаб хатлар ола бошлади. Қуйида ана шу мактублардан айримларини эътиборингизга ҳавола қилаётирмиз.

●

Чиндан ҳам, биз болалар тақдири ҳақида етарлича қайғурмаяпмиз. Ёзги каникулда ота-оналари ёнида ишлаётган, юз-кўзлари саратон қуёшидан қорайган, кийимлари тердан шалаббо бўлиб кетган ўғил-қизларни кўплаб учратиш мумкин. Аммо ота-оналарга: «Болангиз ёш, сал аяб ишлатинг», десангиз, «Буларнинг қорнини тўйдириб, кийимини олиб берасизми?» — деган саволни эшитасиз.

Мақола муаллифи таъкидлаганидек қишлоқ аёлларининг қозонида гўшт, дастурхонида ҳўл мева ҳамиша муҳайё бўлиши зарур. Бунинг учун эса энг аввало, иқтисодий асос — пул керак. Афсуски, айрим раҳбарлар деҳқонларнинг иш ҳақини ошириш йўлларини излаш ўрнига зарарли «тежамкорлик» учун курашмоқдалар. Яқинда бизнинг «Ўзбекистон ССР 50 йиллиги» совхози активларининг йиғилиши бўлди. Шунда бир сувчи экин майдони ўзгармаган ҳолда иш ҳақи нега ўтган йилгига нисбатан бир ярим баробар камайиб, 40 сўмга тушиб қолганини сўради. Бунга жавобан совхоз раҳбарлари: «Биз шунча ҳақ тўлаймиз. Ким норози бўлса, ишламай қўя қолсин, бизда ишчи кучи кўп», деб уни жеркиб берди. Биргина бу эмас. Хўжаликда пилла учун тўланадиган ҳақ ҳам тобора камайиб бораяпти. Агар ўтган йили ҳар килограмм пилла учун 6—6,5 сўмдан тўланган бўлса, бу йил 4,8 — 5,5 сўмдан тўланди. Ҳар гектар ерга ишлов бериш учун тўланадиган ҳақ эса 33 сўмдан 25 сўмга тушди. Аҳвол шундай бўлгач, 7—8 фарзанди бор, атиги 70—80 сўм ойлик оладиган пахтакор оиласининг дастурхони қандай қилиб тўкин бўлсину, фарзандлари қандай қилиб бақувват бўлиб ўсишсин?...

Набижон ОРТИҚОВ
Риштон

●

Мақола муаллифи П. Шермуҳамедов ҳақли равишда таъкидлаганидек, республикамизда болалар тақдирига лоқайдлик билан қаровчилар кўплаб топилади. Масалан, Оҳангарон райони хўжаликларида ҳозир 24 та доимий, 15 дан ортиқ мавсумий боғча бор. Уларда 4000 га яқин бола тарбияланади. Бироқ, бу масканлардаги аҳвол ниҳоятда ташвишланарли.

Серго номидаги совхознинг Қорақалпоқ участкасидаги боғчада кўпинча болалар учун калькуляцияда талаб этилган сариёғ, мева шарбатлари, балиқ ва балиқ маҳсулотлари бўлмайди. Баъзан гўшт ҳам келтирилмайди. Шу йил март, апрель, май ойларида ҳатто картошка ҳам бўлмади. Ҳолбуки, хўжалик йирик картошкачилик совхози ҳисобланади.

Бундай ҳол «Оҳангарон», «Октябрь» совхозларида ҳам тез-тез такрорланиб туради. Жумладан, «Оҳангарон» совхозидаги «Қуёш» болалар боғчаси биноси тор, инвентарлар ва ўйинчоқлар етишмайди. Озиқ-овқат танқислиги туфайли боғчага 150 нафар ўрнига 90 бола қатнамоқда. 1987 йилнинг биринчи ярмида уларга нормадаги 780 кг ўрнига бор-йўғи 56 килограмм гўшт ажратилган. У ҳам бўлса ночор товуқ гўштидир.

Районда болалар муассасаларига кадрлар танлаш ва уларни жой-жойига қўйиш ҳам кўнгилдагидек эмас. Боғчалар ходимларининг узлуксиз равишда бошқа ишларга жалб қилиниши оқибатда баъзан кўнгилсиз воқеалар ҳам содир бўлмоқда. Ўтган йили Ворошилов номидаги совхознинг «Гулдаста» болалар боғчаси ходимлари ипак қурти боқишга мажбур қилинди. Оқибатда қаровсиз қолган болалардан бири йиқилиб ҳалок бўлди.

Болалар — келажагимиз. Биз уларнинг тақдирига жавобгармиз. Шундай экан, бефарқлик ва лоқайдликка қатъий чек қўйишимиз шарт.

Мўмин ҚАЮМОВ
Оҳангарон

РЕДАКЦИЯДАН: Хатлар мазмунидан кўриниб турибдики, газетхонларимиз мақолада тилга олинган масала юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини рўй-рост айтишган. Иллатнинг олдини олиш учун нималар қилиш лозимлиги ҳақида фойдали таклиф-мулоҳазаларни ўртага ташлашган. Бу вазифаларни амалга ошириш эса шубҳасиз, энг аввало, район раҳбарлари, медицина ходимлари зиммасига тушади. Афсуски, ҳозиргача олинган хатлар орасида бирорта раҳбарнинг ёки шифокорнинг имзоси қўйилган мактубни учратмадик. Гўё уларнинг фаолиятида хато-камчиликлар йўқдек, ҳамма ишлар яхши кетаётгандай сукут сақлашмоқда...

Ўйлаймизки, хўжалик раҳбарлари бу гаплардан тўғри хулоса чиқариб оладилар ва келгусида бизга ўзларининг фикр-мулоҳазаларини ёзиб юборадилар.

Адабий танқид

ЭВРИЛИШ — ҒАФЛАТДАН УЙҒОНИШ

АЛИШЕР НАВОИЙнинг шундай рубоийси бор:

То ҳирсу ҳавас хирмани барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво ҳасри барафтод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас,
То зулму ситам жонига бедод ўлмас.

Нақадар ҳаққоний сўзлар! [illegible] зиён етказмадими? Яшириб нимага эришдик? Ростини гапирайлик: қаддини янгидан тиклаётган қанчадан-қанча ўзбек қишлоқларида ҳаёт ва турмуш тараққиётдан тўхтаган ва оғирлашганди. Ёзувчи Ғаффор Ҳотамов «Ёшлик» журналида (7-сонда) босилган «Эврилиш» номли эссесида ўзи туғилиб ўсган қишлоқ — Ғужбоғ мисолида худди шу фожианинг ижтимоий сабаблари ва аҳлоқсизлик илдизларини очган.

Ҳақ сўз қайси шакл ё жанрда айтилган бўлмасин, эрк ва адолатни ёқлайди. Жой ва чегара миқёсидан қатъи назар, ҳақ сўз Ватан қисматига доир сўз. У одамларнинг оғирини енгиллатишга сафарбарлиги билан қимматли. У қатрада улкан ҳақиқатларни мужассамлаштира олиши билан таъсирли. Ҳақиқат руҳи ва дард самимияти билан ёзилган ҳар қандай асар ҳаёт ва адабиёт, инсон тақдири, келажак тўғрисида чуқур ўйларга толдиради. Сиз уни ўқий туриб, унда йўқ нарсаларни ҳам эслаб-хотирлаб, гўё тўлдириб бораверасиз. Асардаги оғриқли руҳ сизни янада бедорликка чорлайди, сергак назар билан атрофингизга қарайсиз, кечаётган ёхуд бўлиб ўтган воқеалар кўз ўнгингизда гавдаланиб «Мен нима қилдим?», «Ҳаётни яхшилаш учун нима каромат кўрсатдим?» деб безовталанасиз. Эътироф этайлик: «Эврилиш» ана шундай фазилатларга эга. Шунинг учун у ўқилганда юрак бир эврилгандай бўлади. Шодликдан эмас, албатта. Санчиқдан. Ҳақиқатга юзма-юз келишдан.

Одамнинг феъли ғалати. Бошдан-охир «некбинлик» пафоси барқ уриб турган, аммо кўнгилни нотинч қилмайдиган китобларни ўқиганимиз сайин негадир кўнглимиз чўкаверади. Ғаффор ҳеч нимани бўяб, бежамаган. Ҳаётда борини гапирган, борини кўрсатган. Ёзувчи ва ўқувчи қалбини туташтирадиган таянч нуқта шу. Яъни ҳаёт ҳақиқати ва тўғрилик.

Демак, маҳоратнинг сири — ростликда. Диёнатда. Шижоатда. Булар бўлмаса, қолгани бекор. Ўзимизни-ўзимиз овутмайлик. [illegible]рида журъат танқис. [illegible]ида Ватан тақдири туради. Ҳа[illegible] халқ толеи [illegible]зда эҳтиёт [illegible]ага айла[illegible] мукаммал[illegible] фазилатига [illegible]лос бўлма[illegible] юракка [illegible]айди. Сел[illegible] Ғаффор бу [illegible]ча чуқур [illegible]

«Бундан [illegible] аср муқаддам [illegible] киши... ҳибсга олинади». Ёзувчи шу одамни шартли равишда Шахс деб таърифлайди. Бу Шахс эллигинчи йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб бир неча йил раислик қилган. Унинг даврида хўжаликда боғлар барпо этилган. Ҳовузлар қазилган. Обод шийпонлар қад кўтарган. «Муҳташамгина клуб, иккита ёзги кинотеатр, учта магазин ва мактаб, ошхона, ҳаммом қурилган, марказий йўлга тўлиқ асфальт тўшалган» ва ҳоказо. Шу билан бирга у раҳбарлик қилганда «хўжалик ғазнасида саккиз миллиондан зиёд маблағ йиғналган». У қаттиққўл бошлиқ саналган. Табиийки, у кимларгадир ёқмаган. Балки шу туфайли душманлар ҳам орттирган. Лекин у эл ризқини қирқмаган. Пул йиғиш ва мансаб ҳирсида тубанликларга бормаган. Унинг раҳнамолигида колхоз бир оилага, «яъни ҳар битта аъзоси дастурхони тўкинлиги, хўжалик ҳаёти янада кўркам бўлиши учун елиб-югурадиган тотув оилага айланган». Биз энди дефолиациянинг зарарлари ҳақида гапираётибмиз. Шахс эса ўшандаёқ самолёт устидан шудринг сочиб ўтган болаларни уй-уйларига қувиб, «қўлида милтиқ» самолётнинг кетидан от чоптирган экан... Сўнг «машина теримига қарши чиқди — консерватор, деган ном» орттирган.. Ва Катта-нинг ғазабига дучор бўлган. Текшир-текшир бошланган. Тафтиш устига тафтиш. Атрофидаги корчалон югурдаклар шуни пойлаб юргандай унга қарши бош кўтаришган. Хуллас, у «фош» этилган. Ишдан бўшатилиб, партиядан ўчирилган... Ёзувчи бу раисни Шахс деб атаган, дедик. Чиндан ҳам унда Шахс тушунчасига хос аломатлар аниқ кўзга ташланади. Шахсни «ағдариб» саҳнага чиққан раис-чи, у ким эди? Ундан сўнггиларичи? Буларнинг бирортаси ҳам Шахс сифатида шаклланмаган. Бари ҳам шуҳратпараст, юлғич, игвогар, зўравон, бузуқилар тоифасига мансуб кимсалар эди.

Раис II (номлар тилга олинмай рақамлар билан аталади) ишни қўриқ ер очишдан бошлайди. Лекин «қўриқ очиш» баҳонасида халқнинг юз минглаб пулини «шудгорларга кўмиб» ташлайди. Авра-астари чиқарилган ерларда на ҳосил битади, на чорванинг ризқи қолади. Раис II даврида хўжаликнинг бурунги шуҳрати сўнади. «Даромад» деган атама колхозчиларнинг луғавий бойлигидан ғойиб бўлади. Бу — аввалги раисдан эмас, Шахсдан ажралишнинг дастлабки фожиаси эди. Кейин эса йилдан-йил чуқурлашаверади. Бир-биридан нохуш ва қайғули манзараларда кенгаяверади. Сабаб аниқ: раҳбар бор, Шахс йўқ. Эл фарзанди б[illegible]ларли Одам йўқ.

ЁЗИЛМАГАН БИР ҚОИДА шундан иборат эдики, кимдир каттароқ амалга миндими — бас: у биринчи галда, албатта, ошу қатиқ бўлиб юрган ҳамтовоқларига «қошиқ» ташлаши керак; у, албатта, ўзининг содиқ малайларини атрофига йиғиши лозим; у, албатта, нимадир вазифалар билан қариндош-уруғларининг бошини силаши шарт ҳисобланган. Шундай қилиб, ошна-оғайнигарчилик «қуроли» орқали уқувсиз ва ношуд агроном — Раис III ҳокимиятни тортиб олади. Собиқ раис оғзидан ошини олдириб қолаверадими? Йўқ, ёпирим деб мукка тушиб ёза-ёзга киришади. «Ёзувчилик» гуруҳига бошчилик қилади. Мана, фисқу-фасод, иғвою ғийбат қаердан авж топади. Мана, тафтишу оварагарчиликлар қандай томир ёзган! Бу вазиятда ишлаб бўладими? «Ана кетди, мана кетди» ҳолатида деҳқон манфаатлари учун куйиниш қаёнда дейсиз? «Жиловни олиб кетган Раис IV қилни қирқ ёришга қобил одам экан, — дейди ёзувчи, — Кел эй, сен ҳам е, мен ҳам ейман. Ҳаммамизга етади», — деди-да, собиқ Раис IIни иззат-икром билан кўтарди, ўзининг ўнг қўли — бош ҳисобчи этиб тайинлайди. Унинг қариндош-уруғини қўллаб-қувватлади...». Бунинг номини гала ўғрилик дейилади. Оддий меҳнаткашнинг — «Ҳар гапида мингта «мумкинми?», деб турадиган серилтифот кишиларнинг юлғич ва муттаҳамлар гуруҳидан ҳақ талаб қилиши-ю, уларга қарши чиқишини тасаввур қиласизми? Интиҳо шуки, қайта қуришга энди «киришган»да суддан чақирув қоғози келган раисгача хўжаликда яна учта раҳбар алмашади. Уларнинг бирортаси ҳам колхоз у ёнда турсин, «ҳатто ўз уйида, яъни ҳовлисида бирор туп ниҳол» экмаган. Ҳатто бундай ниятнинг ўзи бўлмаган уларда. Раҳбарлик «фалсафаси» деб нимани англашган бу зотлар? Мана эшитинг: «Раҳбарлик уларнинг назарида, хонликдан ҳеч тафовутсиз, катталарнинг ялоғини ялаш, ўзгаларни тобе [illegible] ношуд эдик. Томирларимизда қўрқув ва муросани яйратиб яшадик.

ЭССЕНИ ЎҚИГАНДА шундай бир манзара хотирада муҳрланиб қолади: куз. Терим кунлари. Ёшу қари далада. Олисдан бошида саватдай катта тугун билан бир қиз пилдираб хирмон сари кела бошлайди. Қирқ кило пахтани кўтариб келгунча мадори қуриб, унинг боши айлаланади. У пахтасини бўлиб-бўлиб тарозида тортиб тугатгач, ҳисобчи унга: «Тушгача тергангиз юз ўн беш кило бўпти», — дейди. Хирмон бошига келиб қолган область миқёсидаги раҳбарга колхоз раиси дейди: «Бу қиз ҳозирча саккиз тонна «оқ олтин» терди! Бизнинг фахримиз бу! Кечга довур тергани икки юз элликдан кам чиқса уйига кетмайди». Синиққина жилмайган қиздан «Синглим, нечта болангиз бор?» — сўрайди раҳбар. Саволдан хирмондагиларнинг нафаси ичига тушиб кетади. Нега? Нокас раис сир бой бермасликка тиришади. Йиғламоқдан бери бўлиб турган шу жафокаш, шу муштипар синглимизнинг толеи кимнинг бағрини эзмаслиги мумкин? Ахир, у турмушга чиқмаган экан. Бир пайтлар у ҳам нозик ниҳол қиз бўлган. Кейин-чи? Йиллар бадалида қўллари қабарган. Комати қўполлашган. «Юзлари уруш кўрган эркакларникидек» тус олган, «эл қатори йигирма-йигирма беш» сўм ойлик олиб, топгани тирикчилигига етмаган. Ўйлаб, кўнгил чўкмайдими? Тўғри, бу жуда характерли ҳодиса эмасдир. Лекин тонгдан оқшомгача бел букиб далада юрган хотин-қизларимиз [illegible] бир ёнга қулаб тушаётгандек, тунука том уйлар, назарингда, ерга кириб кетаётгандек». Айниқса, Шофиркондаги баъзи қишлоқлар нечоғлик ғариб. Нақадар қаровсиз. Мунғайиб кўринади. Одамларчи? Беихтиёр, «Ёпирай, нима бўлган ўзи буларга! Намунча руҳсиз, на мунча лоқайд, на мунча атфодаҳол бўлишмаса?» — дейсан.

Ғаффор Ҳотамовнинг эссеси фикр қўзғайди. Унда мулоҳаза юритишга даъват қиладиган жиҳатлар анча. Шулардан яна бири журналист бурчи, виждони ва газеталар масаласи. «Сўзга масъуллик йўқолгач, газеталар ердан оёғини узиб олган. Йиллар мобайнида бу асорат сақланажак», дейди муаллиф. Қувватланадиган фикр. Зотан, ўтган йиллар мобайнида журналистлар кимларга «қоғоз ҳайкаллар» ясашмаган дейсиз? Улар турғунлик замонларида ҳақиқат ва тўғрилик учун қандай курашдилар? Маслак ва эътиқод эътибори билан улар кимларнинг манфаатларини ҳимоя этган эдилар? Бу саволларга ҳозир ҳаққоний жавоблар бўлмоғи шарт. Акс ҳолда ғоявий юксалиш, янгича фикрлашишларга эришиш мушкулдир.

ХАММА ЖОЙДА одил фикрловчи Шахс саркорлик қилсин. Фаол Шахснинг овози эшитилсин. Шавкат Раҳмон бир шеърида «Бу диёр шу қадар улуғ бўлса-да, улкан одамларга нақаддар зордир», — дейди. Улкан одам — бу Ватанини таниган, она халқини севган, руҳи бедор, виждони бедор Шахсдир. Жонажон юртимизга, чиндан ҳам, мана шундай етук Шахслар зарур. «Борми қишлоғингизда уйғоқ бирор кимса?!» Жавоб беринг! Мудроқликларни ҳайдаб фикр билдиринг. Ўзингиз кимсиз? Тортинмай сўзланг! Танитинг! «Эврилиш»да илгари сурилган бош ғоя мана шу.

Миразиз АЪЗАМ,
Иброҳим ҲАҚҚУЛОВ

«РЎМОЛИМНИ ТЕНГ БЎЛАМАН...»

ҚЎШИҚЛАРИМИЗДА кенг қўлланилувчи поэтик рамзлардан бири рўмол ҳисобланади. Фольклоршунослигимизда бу рамз ифодаловчи поэтик маъно ва унинг тарихий асослари ҳақида ҳалигача бирор салмоқлироқ фикр айтилган эмас.

Қўшиқда айтилади:

Рўмолимни тенг бўламан,
Аммамга келин бўламан.
Аммам келин қилмаса,
Оташга тушиб кетаман.

Бу тўртликда лирик қаҳрамоннинг аммасига келин бўлиш ҳақидаги орзуи, мабодо орзуи амалга ошмаса, оёғи етгунча кимсасиз жойларга қанотли Ғиркўк каби қудратли оташга — поездга тушиб, тақдиридан қочиб кетиш тўғрисидаги режаси куйланаётгани аниқ. Лекин қўшиқнинг энг асосий — «рўмолимни тенг бўламан» мисраси биз учун сирли бўлиб турибди.

Қўшиқ композициясига диққат қилинса, лирик қаҳрамоннинг барча орзу-режалари ана шу биринчи мисрага боғлиқлигини англаш мумкин. Бу боғлиқлик тасодифийми ёки бирор асосга эгами?

Юзага келган саволга жавоб топиш учун бевосита халқ тасаввурида рўмол билан боғлиқ тушунчаларга, рўмолнинг халқ турмуши ва маросимларидаги ўрнига диққатни қаратиш лозим бўлади.

Маълумки, илгари ўзбеклар ўртасида тўй маросимларида рўмол, рўмолча иштирок этарди. Куёв шойи рўмол билан келин сочини силайди... Хусусан, этнограф Г. П. Снесарев Хоразм тўйларида тарқатилувчи рўмол, рўмолчаларнинг магик-рамзий белгисини қайд этган. Бу урф-одатлар эртак ва достонларимизда ҳам ўз бадиий ифодасини топган. «Алпомиш» достонида Қалмоқ юртига кўчиб кетган Бойсарини кўриб келиш учун бораётган Сурхайл кампирга учраган Қоражон «Йўл бўлсин», деб сўраганида, Сурхайл кампир:

Ўзбекларга сени куёв
қиламан,
Ўзбекларнинг яхши қизи
бор бўлса,
Аташтириб рўмол бериб
келаман...
Яхши қизлар агар боши
бўш бўлса,
Келин қилиб бирор рўмол
ўрайин
Уйлантирсам, сенга хабар
берайин.
Боришли, келишли бўлиб
юрайин,
Болаларни тоға-жиян
қилайин. —

деб жавоб беради.

Сурҳайл кампирнинг **«Аташтириб рўмол бериб келаман», «Келин қилиб бирор рўмол ўрайин»**, дейиши замирида рўмолнинг қадимдан икки томоннинг қуда бўлганликлари, рамзий белгиси эканлигидан далолат беради.

Халқ ўртасида тушга бериладиган таъбирлар орасида рўмол таъбири диққатга сазовор. Айтилишича, мабодо қиз бола тушида рўмол ўраса, ўнгида турмушга чиқади. Йигит тушида рўмол олса — уйланади.

Қизларнинг «дил изҳори» сифатида йигитларга рўмол, қийиқ, рўмолча совға қилишлари ҳам рўмол ҳақидаги умумтасаввур асосида пайдо бўлган. Бу ўринда Чингиз Айтматовнинг «Эрта келган турналар» қиссасидаги Мирзагулнинг Султонмуродга ишқ рамзи сифатида рўмолча беришини эсласак, айни урф-одатларнинг бошқа туркий халқлар ўртасида ҳам кенг тарқалганини биламиз.

Фактлардан кўринадики, рўмолча халқ маросимларида оила ва унинг поклиги рамзи, айрим ҳолларда эса ишқ-муҳаббатнинг ўзига хос изҳори сифатида қўлланилар экан.

Биз юқорида келтирган тўртликнинг **«рўмолимни тенг бўламан»** мисрасидаги **рўмол** сўзига аниқланган рамзий маъносига кўра ёндашсак, I мисранинг қўшиқдаги кейинги мисраларга мантиқан боғлиқлигини англаймиз. Яъни, рўмолимни тенг бўламан — оилани тенг (адолат юзасидан) бўламан (бузаман). Ушбу талқин асосида тўртлик мазмунини тўлиқ тиклаймиз: лирик қаҳрамон адолатсиз тўйни бузмоқчи, чунки уни номуносиб кишига узатмоқчилар. У эса аммасига келин бўлишни орзу қиларди. Энди кечлигига қарамай, орзуига етмоқчи, мабодо, кўнгилидаги амалга ошмаса, бу ерлардан бутунлай бош олиб кетмоқчи. Лирик қаҳрамоннинг бутун бир достонга арзигулик тақдири биргина поэтик рамз воситасида тўрт мисрада теран ифодасини топган. Бу қўшиқ қаҳрамони Абдулла Қаҳҳорнинг «Ўтмишдан эртаклар» қиссасидаги Савринисо билан тақдирдош.

Эътибор беринг:

« — Савринисонинг Азимга ҳеч кўнгли йўқ, экан, — деди аям, — боя сувхонада мени қучоқлаб зор-зор йиғлади... Савринисо ўн олтига энди тўлди, шу ишни бирон йил бўлса ҳам пайсалга солинса бўлмасмикан?..»

Адаси:

« — Ўзинг неча ёшда эрга теккансан? Ўн тўртда эдинг! Нима қиласан Саврини қаритиб!»

Ана, Савринисо Абдулланинг бошини тиззасига олиб бир куй мақомида тебраниб ўтирибди. Абдулланинг чеккасига бир томчи илиқ ёш томди.

«...Станцияда паровозлар бир-бирига навбат бермай

Дурдоналар

қичқирар эди. Савринисо ўйчан, лекин беихтиёр товуш чиқариб гапира бошлайди:

— Поезд мени чақираяпти... Чақир! қаттиқроқ чақир, бораман! Мени узоқ-узоқ юртларга олиб кет!».

Шунда, бу гапни эшитган Савринисонинг отаси даҳшат солиб уйга отилиб киради...

«Савринисонинг аввал «Дадажон», деган чинқириғи, кейин мушукдай вағиллагани, ниҳоят, инграгани эшитилди-ю, жим бўлиб қолди».

Мана, Савринисо иситмалаб, ўзини билмай ётибди. «Бечора тугаб бораяпти кўзларини кўрдингми, дунёга тўймаётибди», — дейди ҳасрат билан Абдулланинг дадаси.

« — Бола бечора қиз кетди, у дунёда ҳурларга қўшилиб кетди...».

Рўмолим бор докадан,
Ўрагим ҳам келмайди.
Зўрлаб берган йигитга,
Қарагим ҳам келмайди.

Талқини: лирик қаҳрамоннинг «дока рўмолни ўрагиси ҳам келмайди», яъни бу оилани оилам, деб айтишга тили бормайди.

ЎЗБЕК ХАЛҚ лирик қўшиқларининг аксарият қисмида рўмол поэтик рамз бўлиб, туб рамзий маъноси оилага тўғри келади.

Рўмолнинг халқ маросимларида ва бу асосдаги халқ қўшиқларида рамзий оила маъносини олганлиги ўз тарихига эга.

Маълумки, оила аёл ва эркак бирлигидан ташкил топади. Рўмол эса аёллар буюми. Шундай экан, нима учун эркакнинг бирор буюми эмас, айнан аёлларнинг рўмоли оила рамзига айланди?

Рўмол оила рамзига айланган экан, буни қуйидаги кўринишда ифодалаш мумкин. Оила-рўмол. Бу формула ўз навбатида оила-аёл, рўмол-аёлни келтириб чиқаради. Демак, рўмол буюмлик маъносидан оила рамзига айлангунгача биринчи галда шартли аёл маъносини олган бўлиши керак. Бу ҳол ўз навбатида иккинчи бир саволни юзага келтиради: умуман, халқ тасаввурида кишининг бош кийими эгасини англатади, деган тушунча мавжудми? Мабодо, рўмол аёлни англатса, эркакнинг бош кийими ҳам унинг ифодачиси бўлиши керак эмасми?

Эркак бош кийими (дўппи, салла, телпак, чўгирма) иштирок этган қўшиқларга мурожаат этайлик:

Облоқулнинг салласи,
Тилла қозиқда қолди.
Уни кўриб одамлар,
Армон ҳасратда қолди.
Мавлонбекнинг дўпписи,
Девор тагида қолди.
Мавлонбекнинг ўлиги
Ўрда тагида қолди.

Ҳар икки тўртликда ҳам бош кийимнинг (салла, дўппи) эгасиз қолиши орқали кишининг ўлими ифодаланмоқда.

Халқ ўртасида «бош азиз, бош кийим ҳам азиз», деб қаралади. Бош кийимни алмаштириш, оёқ ости қилиш маъқулланмайди.

Юқорида келтирилган мисоллар киши бош кийими унинг рамзий белгиси эканлигини аниқ кўрсатиб турибди. Демак, рўмол дастлаб аёлни (аёл тақдирини) ифодалаган.

Рўмолнинг оила белгиси сифатида маросимларда қатъийлашиши, айни муносабатда аёл етакчи вазифани бажарганлигидан далолат беради. Яъни, оилада бошлиқ аёл бўлган даврдагина аёлнинг бирор буюми оилани англатувчи белги-рамзга айланган. Кишилик тарихидан маълумки, онаҳоқонлик (матриархат) даврида оила ва уруғ онага қараб белгиланган. Рўмолнинг оила белгиси рамзи сифатида шаклланиши бевосита ана шу онаҳоқонлик даврига бориб боғланади. (У даврда аёлнинг бошқа бир буюми шу маънода қўлланилиб, кейинчалик унинг ўрнини рўмол олган бўлиши ҳам мумкин.)

Маросимларда рўмол ифодалаб келувчи рамзий маъно билан лирик қўшиқлардаги поэтик маъно тарихан бир манбага бориб боғланса-да, улар муайян жиҳатлари билан фарқланадилар. Тўй маросимларида рўмол расмий оила ташкил топганлигини билдирувчи аниқ рамз бўлса, қўшиқларда қаҳрамон ҳаёти, кайфияти, ўй-кечинмалари билан боғлиқ равишда аниқ оилага нисбатан кенгроқ маъно кўламига эга. Чунки, лирик қўшиқлардаги рамзлар психологик рамзлар бўлиб, уларнинг маъносини маросим ва маросим қўшиқларидаги каби аниқ кўрсатиш қийин.

Масалан:

Саврихоннинг рўмоли,
Тўзмасмикан қирғоғи,
Маҳмудалини куйдирган
Қоши билан қовоғи.

Саврихон рўмоли (оиласи) қирғоғининг тўзишига (бузилишига) хиёнат сабаб бўлди. Чунки, у қўшиқ сўнггида айтилганидек:

Саврихон сувга чиқди,
Обдастаси сополдан.
Мўминжонлар келганда
Якандози чопондан.
Саврихоннинг кўйлаги
Этаги адал-бадал.
Саврихоннинг ўйнаши.
Мўмин деган дарбадар.

Саврихон «кўнгил кўчасига кириб» кетди. Рўмол бу ўринда туб маъно — оилани ифодалаб келмоқда.

Рўмолимни олибсан,
ажаб-ажаб,
Бир хаёлга борибсан, ажаб-
ажаб,
Бир хаёлинг хомхаёл,
ажаб-ажаб,
Уволимга қолибсан, ажаб-
ажаб.

Талқини: йигит қизнинг унга кўнгли борлигини сезиб, ўзининг «қора ниятини» амалга оширмоқчи бўлди. Қиз эса уни бўлажак умр йўлдоши сифатида таниб, умрини унга бағишлашга тайёр эди. Лекин йигитнинг ниятларини фаҳмлаб, ундан юз ўгирди. Бу ўринда рўмол бевосита оила бўлмай, оила ҳақидаги ўй, орзу, севгига тўғри келади.

Бошқа бир тўртликда лирик қаҳрамон:

Рўмолимнинг учисан,
Уч ошиқнинг бирисан.
Уч ошиқнинг ичида,
Сен кўзимнинг нурисан, —

дея ошиқлари орасида турмуш қуришига муносабатини ажратиб кўрсатмоқда.

Ёки:

Рўмолимнинг учини
Тугмаганга тугдирай,
Қошимга ўсма қўйиб,
Куймаганни куйдирай.

Ёрининг қилғиликларидан безор бўлган лирик қаҳрамон боридан кечиб кетишга ҳам тайёр.

ҚЎШИҚЛАРДА рўмолга қўшилиб келувчи турли сифатлар (дока рўмол, рўмолнинг қирғоғи, рўмолнинг учи ва ҳоказолар) поэтик маънонинг юзага чиқишида муҳим восита вазифасини ўтайди. Келтирилган қўшиқлар бунга яққол мисол бўла олади.

Шомирза ТУРДИМОВ

БАҲС МАДАНИЯТИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 27 февраль сонида профессор И. Абдуллаевнинг «Ҳар сўзнинг ўз ўрни бор» ва филология фанлари кандидати Н. Жумаевнинг «Ғазал ва таҳлил» мақолалари ҳамда ана шу мақолалар юзасидан профессор А. Рустамовнинг шарҳи босилган эди. Ушбу мақолалар ва шарҳ газетхонларда катта қизиқиш уйғотди. Қуйида профессорлар Ғ. Каримов ҳамда А. Ҳайитметов ғазал таҳлили хусусида ўз фикр-мулоҳазалари билан ўртоқлашадилар.

Ўзбек классик адабиёти масалаларини нозик дид билан тушунадиган ва моҳирлик билан талқин қиладиган филология фанлари доктори Алибек Рустамов мақолаларини ҳамиша зўр эътибор ва қизиқиш билан ўқийман. Бу гал ҳам шундай бўлди.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ўзининг 1987 йил 27 февраль сонида классик поэзиямизнинг куй билан айтиладиган қатор намуналари шарҳига оид бир неча мақолаларни эълон қилди. Улардан бири филология фанлари кандидати Нусратулла Жумаевнинг «Ғазал ва таҳлил» сарлавҳали мақоласи бўлиб, автор унда профессор Исматулла Абдуллаевнинг «Машҳур ғазаллар таҳлили» рубрикаси остида матбуотимизда эълон қилинган шарҳлари ҳақида танқидий мулоҳазаларини билдиради. Исматулла Абдуллаевнинг «Ҳар сўзнинг ўз ўрни бор» номли иккинчи мақоласи Нусратулла Жумаевнинг танқидий мулоҳазаларига раддия тарзида ёзилган. Бу мунозаралар туфайли Алибек Рустамовнинг учинчи мақоласи юзага келди, унда автор мунозарада қатнашувчи тарафларнинг ҳақ ва ноҳақ томонларини кўрсатиб, ҳакам сифатида ўз фикрини айтди. Ўзбек классик адабиётининг қизиқарли ва диққатга сазовор масалаларини қўзғаган мазкур материаллар билан танишиш бизда ҳам баъзи мулоҳазаларни уйғотдики, улар билан ўртоқлашишни зарур деб ҳисобладик.

Филология фанлари доктори Алибек Рустамов ўз мақоласида Навоийга нисбат бериб, «маънавий боғ», «моддий боғ» ибораларини ишлатади. Гарчи бундай ибораларни Алишер Навоий асарларининг ҳеч бирида учратмасак ҳам, уларни шартли равишда қабул қилиш мумкин. Чунки Алишер Навоий инсон маънавий дунёсига, унинг маънавий камолоти масалаларига ўз ижодида жуда катта эътибор берган. Лекин ҳамма гап шундаки, олим бу ибораларнинг мазмуни, моҳияти тўғрисида баҳс очиб, қуйидагиларни ёзади: «...моддий боғ бу муваққат нарса. Муваққат нарсага ишқ қўйиб бўлмайди. Демак моддий нарсаларни азиз деб билиш ҳақиқат йўлидан оздиради» («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 27 февраль, 1987). «Моддий боғ»ни муваққат нарса деб тушунтириш, «муваққат нарсаларга ишқ қўйиш ҳақиқат йўлидан оздиради» деб билиши Алишер Навоийнинг умумий руҳига, унинг ғоявий-эстетик асосларига тамоман зиддир. Ҳурматли Алибек Рустамовнинг атоқли ўзбек ва рус олимларининг қатор тадқиқотларида Алишер Навоий ижодида илгари сурилган илғор идеялар ҳақида, унда куйланган ҳаёт, бутун борлиқ, инсон ҳақидаги оптимистик фикрлар тўғрисида баён қилинган мулоҳазалардан хабарсиз бўлишига кишининг ҳеч бир ишонгиси келмайди.

Албатта, филология фанлари доктори, профессор Исматулла Абдуллаевнинг Нусратулла Жумаев мақоласининг услуби, умумий руҳи тўғрисида сўзлаб, у «бизни койиди», «бошқаларни саводсизликда айблаш яхши эмас» деб нолишга ҳаққи бор. Ёш олим Нусратулла Жумаев профессорни «асоссиз ҳаётий уйдирмаларга» йўл қўйган киши сифатида таърифлаши, унинг «...баён этиши кераксизгина эмас, зарарли ҳамдир» деб баҳолаши, шубҳасиз мунозара маданияти доирасидан чиқиб кетишдир.

Филология фанлари доктори Алибек Рустамов мақоласида эса кескин ва узил-кесил чиқарилган ҳукмлар, баъзан, эриш туюлади.

Авторнинг «...умуман классик шеърни тушуниш республикамизда қониқарли эмас» деган хулосаси эса, шубҳасиз, кишида норозилик ҳиссини уйғотади, бу соҳада қилинган ва қилинаётган ижобий ишларни, навоийшунослик соҳасининг жиддий ютуқларини бир ҳамла билан йўққа чиқариш ва «қониқарли эмас» деб эълон қилиш ўринлимикин?

Ғулом КАРИМОВ,
профессор

●

Профессор Ғулом Каримовнинг эътирозларида жон бор. Бу мақолаларнинг ҳаммасига хос хусусият адабий меросга ҳурмат ва билимдонлик билан муносабатда бўлишни талаб этишдир.

Айни вақтда чиндан ҳам А. Рустамов мақоласида «муваққат нарсаларга ишқ қўйиш ҳақиқат йўлидан оздиради», — деб Навоий шеърини талқин этиш, «моддий боғ», реал борлиқни «муваққат» деб баҳолаш ғоят хато, Навоий фалсафий дунёқарашини бузишдир. Ғулом Каримов «таковар» сўзи, тушунчаси ҳақида ҳам жўяли фикрларини айтган. Аёл кишининг от миниши Навоий даврида оддий гап бўлган. Аёллар ҳатто от минган ҳолда уруш майдонларида қатнашишган.

Ғулом Каримовнинг А. Рустамов мақоласини ёзилиш услубига, бошқа субъектив моментларига, жумладан, Н. Жумаев мақоласидаги айрим ғализ ибораларга эътироз билдириши жоиздир.

А. ҲАЙИТМЕТОВ,
профессор

ХАЗИНАНИ АСРАЙЛИК

Акс садо

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 31 июль сонида чоп этилган Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси раисининг биринчи ўринбосари Евгений Березиковнинг «Китоблар тақдири хавф остида» мақоласини ҳаяжонланиб ўқиб чиқдим. Мақола муаллифи кутубхона ҳаётида содир бўлган салбий ҳодисаларга тўғри баҳо бергани ва мавжуд камчиликларни тугатишга қаратилган бир қанча конкрет тадбирлар кўриш кераклигини ҳар томонлама далиллаб берганини алоҳида айтиб ўтиш жоиз.

Кутубхона фаолиятидаги камчиликларни тез бартараф этишга қаратилган қуйидаги фикрларни ўртага ташламоқчиман. Биринчидан, кутубхонани етарли бино билан таъминлаш тўғрисида. Кутубхона учун янги бино қуриш кўп йилларга чўзилиши мумкин. Шундай экан, унинг ихтиёрига шаҳар ёки шаҳар атрофидаги йирик бўш бинолардан бирини вақтинча ажратиш керак. Кутубхонадаги китобнинг бир қисмини вақтинча ана шу бинога кўчириш зарур. Бу масалада В. И. Ленин номидаги Бутуниттифоқ кутубхонасининг тажрибасидан фойдаланиш даркор. Бу кутубхонанинг иккинчи даражали фондлари Химки кўчасида (шаҳар атрофида) жойлашган. Керакли китоблар китобхонлар талаби билан ана шу ердан машинада ташиб келтирилади. Иккинчидан, ёнғинда нобуд бўлган китобларни бошқа нусхалар асосида тиклаш масаласи. Бунинг учун дастлаб нобуд бўлган энг нодир китобларнинг каталогини тузиб чиқиш керак, уларни сотиб олиш учун марҳум олимларнинг оила аъзолари, олий ўқув юртларининг кутубхоналарига мурожаат этиш лозим. Бу тадбирлар натижа бермаганда Иттифоқимизнинг бошқа кутубхоналаридан нодир китобларнинг ксерокопиясини олдириш мақсадга мувофиқдир. Бу иш билан кутубхонада махсус бригада шуғулланса яхши натижаларга эришиш мумкин. Учинчидан, эски араб алифбосида ёзилган ва аҳоли қўлида бўлган қўлёзма, тош босма китобларни қидириб топиш учун республика Китобсеварлар жамияти аъзолари ва Қўлёзмалар институтини сафарбар қилиш, бу ҳақда жойларда йиғилишлар ўтказиш, энг нодир топилмаларнинг эгаларига мукофотлар ажратиш керак.

Алишер Навоий номидаги кутубхона Арманистондаги улкан китоблар хазинаси — Матенадарон тажрибасидан кенг фойдаланиб, республикамиз тарихи, адабиёти ва фанининг ривожланишига доир барча манбаларни ўзида мужассамлантиришни лозимлиги ҳақида жуда тўғри ва фундаментал масала ўртага ташланган. Бундай хазина келгуси авлодлар учун ва ҳозирда фаннинг кўпчилик соҳаларида тадқиқот олиб бораётган ёшларимиз учун катта қулайликни туғдириши шубҳасиздир.

Ҳикмат СОБИРОВ,
иқтисод фанлари доктори, профессор

ФАХРЛИ МУКОФОТ

Ёзувчи Василий Яннинг ҳаёти ва ижоди Ўзбекистон билан чамбарчас боғлиқ. У Тошкент ва Самарқандда анча вақт яшаб, ижод этди. Шу ерда Ўрта Осиё халқлари тарихига оид турли манбалар билан танишди. Ойбек, Ҳ. Олимжон, Ғ. Ғулом, К. Яшин каби ўзбек адиблари билан дўстлашди.

В. Ян машҳур «Мўғуллар истилоси» трилогияси ва бир неча повестида Ўрта Осиё халқларининг озодлик курашларини холис тасвирлади.

ЎзФА Тил адабиёт институтининг катта илмий ходими, филология фанлари кандидати Т. Лобанова ёзувчи ижодининг фаол тарғиботчиси. Унинг «В. Ян тарихий романлари» (Москва, «Наука», 1979), «В. Ян» (Москва, «Знание», 1975), «Санъаткор ва тарих» (Тошкент, «Фан», 1975) каби рисолалари адабиёт мухлисларига яхши таниш.

Яқинда олиманинг меҳнати муносиб баҳоланди. Т. Лобанова В. Ян ижодини тарғиб этишдаги фаол иштироки учун СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг Фахрий ёрлиғи ва дипломи билан мукофотланди.

Рустам ШАРИПОВ

Абдулла ҚАҲҲОР

ЁН ДАФТАРДАН

Устод Абдулла Қаҳҳор 1930 йилдан ён дафтар тутганлар. Бу дафтарларнинг бири айрим асарларга доир бўлиб, бунда шу асарга тааллуқли нима эсларига келса, шуни ёзиб борар эдилар: деталлар, қаҳрамон ва персонажларнинг сўзлари, хатти-ҳаракатларига оид гаплар ва ҳоказо. Ён дафтарга ҳатто кулгунинг неча хил бўлиши, йилнинг тўрт фаслида табиатда қандай ўзгаришлар юз бериши, қайси ойда қандай мева пишишигача ёзиб қўяр эдилар ва асар ёзилганда шулардан фойдаланар эдилар; ишлатиб бўлгач, яна иккинчи маротаба ишлатиб қўймаслик учун дарров ўчириб, ҳатто ёнига «фалон асарда ишлатилди» деб белгилаб ҳам қўяр эдилар. Бу ён дафтар уларнинг ажралмас дўстлари эди. Кечалари ҳам бирон сўз эсларига келса, эринмасдан ўринларидан туриб кабинетга бориб ёзиб қўярдилар. Ёзилажак асарга доир ҳамма образлар, деталлар тайёр бўлгандагина асарни ёзишга киришардилар. Бу ён дафтарда баъзи бир ҳикоя ва фельетонларнинг қораламаси, адабиётга тааллуқли фикр-мулоҳазаларни ҳам ёзиб борганлар.

Биз қуйида ишлатилмай ён дафтарда қолиб кетган баъзи бир фикр-мулоҳазалар, айрим деталь ва ибораларни муҳтарам газетхонлар эътиборига ҳавол қилмоқчимиз.

●

Булут ҳўл лунгисини сиқди.

●

— Сен нима учун олдингга ҳамиша ойнак қўйиб ўтирасан, ҳуснинг билан фахрланмоқчимисан?

— Йўқ, ўзимни ўзим кўриб ўтираман, чунки ўзимдан бўлак ҳеч кимим йўқ.

●

Юк кўтар десанг, «қушман» дейди, уч десанг, «туяман» дейди.

●

Бу одам олтиндан кўра олтинга ўхшаган нарсани кўпроқ қадрлайди.

●

Шаҳардаги ҳамма соатлар беш минут илгари — нотўғри бўлса ва ҳамма шунга амал қилса, сенинг соатинг беш минут кейин — тўғри бўлганидан нима фойда?!

●

Ҳар нарсага қизиқавериш жиддий бир нарса билан асосли равишда машғул бўлишга халал беради.

●

Муҳаббат дутор, эҳтиёт қилиб тутмасанг, тоб ташлайди.

●

Мана энди қарибман: товуқни ҳайдасам, мушук югуриб келади, сабабки, «кишт-кишт» демоқчи бўлсам, «пис-пис» бўлиб чиқади.

●

Яхши ёзолмаганингни кечириш мумкин, лекин яхши ёзишни истамаганингни кечириш мумкин эмас.

●

Бошқа ишга ярамай адабиётда танқидчилик қилиб кун кўриб юрган танқидчи қўрқоқ қоровулдай, ҳар шарпадан чўчиб шақилдоқ чалаверади.

●

Бу одам ёзувчилик меҳнатини фақат ёзишдан иборат, деб ўйлайди.

●

Формализм. Хўроз сурма ичгандай, бўйнини гажак қилиб, оғзини катта очди-ю, лекин товуши чиқмади.

●

Адабиёт ҳунар, уни касбга айлантириб олган ёзувчи олмага тушган қуртдан фарқ қилмайди.

●

Болалигимда бир картина кўрган эдим: бош ролни Чарли Чаплин ўйнаган эди, шекилли. Қаҳрамон ношуд, нотавон — ҳеч ишга ярамайди. Ниҳоят, бир қариндоши уни ўт ўчириш командасига ишга олади.

— Бу ерда нима иш қиламан? — деб сўрайди қаҳрамон.

— Мана бу шланг, — дейишади унга, — қаерда ўт ва тутунни кўриб қолсанг, дод солиб сув сепаверасан.

Қаҳрамон шу ишга ярайди, лекин унинг олдида на чироқ ёқиб бўлади, на папирос чекиб — дод солиб сув сепаверади.

Фаросатда шунга тенг келадиган танқидчидан худо сақласин.

●

Рашидовнинг адабий фаолияти адабиётга катта зиён келтираётипти.

1. Нотавон асар адабиётнинг чўққиси бўлаётипти.

2. Адабий танқидда лаганбардорлик вужудга келаётипти.

Уни ҳеч ким танқид қилолмайди, танқид қилган киши «қора рўйхат»га тушади.

Рашидовдан мақтанчоқроқ шахсни тасаввур қилиш мумкин эмас.

Ўзини зўр ёзувчи ҳисоблайди, ўз оғзи билан эмас, лаганбардорлари оғзи билан мақтанади.

Унинг адабиётдаги мақтанчоқлиги сиёсий фаолиятида ҳам кўринади: унинг «раҳбарлиги» остида ҳамма иш яхши, ҳеч бир камчилик йўқ; (иморатлар, мактабларда ўқиш ишлари, халқ саломатлиги ва ҳоказо ҳаммаси жойида).

Пахта далаларида одамларнинг қийналгани, аёллар майиб бўлиши, болаларнинг пачақ бўлиб ўсиши билан иши йўқ.

1965 йил.

●

Мамлакатимизда (Сталиндан сўнг) узундан узун момақалдироқ бўлдию ўтди. Бу момақалдироқнинг биринчи садоси халқлар кўнглида жуда катта умид-орзулар уйғотди, халқлар бунинг кетидан келадиган оби раҳматни кутди, бироқ момақалдироқ шамол-тўполон қилдию, оби раҳматдан бир томчи ҳам томмади. Халқ мақоли бор: момақалдироқ ёмғири билан бўлса яхши бўлади.

●

Порахўрлар тўғрисида асар ёзиш керак эмас, булар асарга арзимайди дейишади. Бу мунофиқона гап. Агар шулар бўлмаганда «бу типик эмас», «давримизда бу иллатларнинг томири йўқ» дейдиган одамлар камроқ бўлса, мутлақо бўлмаса, совет ҳокимиятининг қирқ уч йиллигида порахўрларга қарши махсус қонун чиқаришга мажбур бўлмас эди.

●

Карьеристлар борми? Ҳар карьеристлар борки, булар учун маслак, виждон бир чақа. Булар ёлғон-яшиқ гапириб, олий идеаллар номидан шовқин солиб, ит канадай шундай ёпишиб олганки, буларни омбир билангина узиб олмасанг, бошқа чора йўқ.

●

Агар сен ҳақиқатни айтгани амалингдан қўрқсанг, ёш жоним бор десанг, қўй, мен гапирай, менинг амалим йўқ, ёшим ҳам бир жойга бориб қолган! Сен тескари қараб тур, мен айтай!

●

Атрофингни бузуқ кўрасан, аввал ўзингдан хабар ол.

●

Бу киши қулоққа айтиладиган ишлар билан овора.

●

Ўнг қўлини орқасидан ўтказиб, чап кўкрагини қашлади.

●

Қашлаганини билдирмаслик учун қичиган жойини чимдиб қўяқолди.

●

Ўз қадрини билмаган киши ўзини зўрлаб кулади.

●

Бир оғиз очишда ҳам эснади, ҳам уф тортди.

●

Агар яхшилик ғараздан холи бўлмаса, ёмонликдан фарқи қолмайди.

●

Мутаассиб диндорлар жаннат роҳатини деб, минг балоларга дучор бўладилар.

●

Жаннат роҳатини тиласанг — бола ўстириб кўр.

●

Ихтиро тўғрисида умрингни беҳуда ўтказмаслик учун бор ихтироларни ўрган (яъни бор нарсани ихтиро қилиб қўймаслик учун).

●

У замонда рост ёлғонни кўрса икки букилиб салом берарди.

●

Илгари унинг обрўйи бор эди: «катталар» «майдалар» орасида обрўйи бор деб қарарди, «майдалар» «катталар» обрўли деб қарагани учун иззат қиларди, ҳозир бу маълум бўлиб қолди.

●

Яра тузалгандан кейин латта турмайди.

●

Бу одам ким «Эссизгина ёшлигим» деса —ўшани ақлли одам ҳисоблар эди.

●

Асалим тилимда, заҳарим дилимда.

●

Бу — эшикни синдириб кириб, соат сўрагандай гап.

●

Қиз деган ном чиройли «муқова». Унинг ичида қиздан ҳам чиройлироқ мазмун бўлиши, мутлақо ҳеч қанақа мазмун бўлмаслиги ҳам мумкин.

●

— Мактаблардан саводсиз болалар чиқаётибди.

— Бу гапларни сенга қайси халқ душмани айтди?

●

«Хато қилиб қўйиш» ҳаммани индамас ёки маълум гапларни майнадай такрорлайдиган қилиб қўйган.

ЕВРОПА САЁҲАТИДА

— Нима учун қоидани бузасиз? Чет эл гражданлари билан алоқа қиласиз?

— Мен етмиш икки дўзахдан ялангоёқ ўтиб, йўлимдан четга чиқмаганман-у энди чет эл граждани билан икки оғиз гаплашиб, йўлдан чиқар эканманми?

— Сен совет ҳукуматини яхши билмас экансан.

— Наинки, мен шунчалик омонат одам бўлсам?

●

Мен дунёдаги кўп мамлакатларни кўрдим, бизга келган жуда кўп чет эл маданият арбоблари билан суҳбатлашдим. Бу суҳбатлар, саёҳатларнинг натижасида мен капиталистик мамлакатларда талантларнинг мингдан бири ёриб чиқади-ю, қолгани ҳалок бўлади, деган гап ҳақ эканига яна бир карра ишондим.

●

Бу одам Сталин даврида одамларга бақиравериб, товуши хириллаб қолган карьеристни эслатади.

●

— Эркаклар бевафо, бузуқ дейсизлар, эркакларни осмондан тушган фаришталар бузаётиптими?

●

Сергап, эзма одамни суҳбатда изза қилиш, сергап, эзма нотиққа «қисқароқ бўлсин!» деб сўз ташлаш кифоя, лекин сергап, эзма ёзувчини албатта судга бериш керак.

●

Шоирларимиз, ёзувчиларимиз колхозчининг дидини, завқини ошириш ўрнига баъзан ўзи дидсиз, завқсиз, дардсиз ёзилган қуруқ ва суюқ асарлар ёзишади. Пахтакор қолиб баъзан пахта тўғрисида ашулалар ёзишади. Бу бемаза ашулаларга баъзан музика ҳам маза киргизолмайди.

Нашрга тайёрловчи
Кибриё ҚАҲҲОРОВА

Адиблар С. Абдулла, А. Мухтор, С. Абдуқаҳҳор, А. Қаҳҳор ва Н. Охундий.

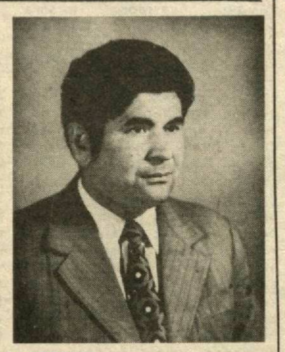

Раззоқ Абдурашид «Кафтимда олам», «Қалбим қўлингда», «Мусаффо осмон», «Кайфият», «Юлдузлар хаёли», «Ойдин фасл», «Ёруғлик», «Оталар чироғи» каби 15 дан ортиқ шеърий китобларнинг муаллифи. Унинг биринчи тўплами «Йўл бошида» нашр этилганидан бери чорак аср ўтди. Шу чорак аср ичида у бунёдкор халқимиз меҳнати фидокорлиги, собитқадамлигини куйлади, ёшлик, муҳаббат ҳақида шеърлар ёзди. Раззоқ Абдурашиднинг шеърлари фақат Ўзбекистонда эмас, ундан ташқарида ҳам маълум. Шоирнинг рус тилида чиққан «Приток» ва «Сказка бабушки» китоблари «Советский писатель» ва «Детская литература» нашриётларида чоп этилган.

50 баҳорни кўрган шоир, таржимон, журналист — муҳаррир Раззоқ Абдурашид янги-янги ижодий режалар билан яшамоқда. Бу режаларни бадиий юксак, тансиқ асарларга айланишига тилакдошмиз.

Раззоқ АБДУРАШИД

●

Нега хафа ҳолсан, эй жўмард одам,
Айт, эзгу ишингга сидқидил шайман.
Яхши кунингда-ку кўпдир дўст,
ҳамдам,
Ёмонлик кўрмагил, шуни тилайман.
Фақат кимлигингни менга очиқ айт,
Уртада қолмасин тўсиқ ё гумон.
Кимсани дўст дея ишонганинг пайт
Душман бўлиб чиқса,
Бу жуда ёмон.
Нега неккаясан гапир, эй ялтоқ,
Қаердан бу қитмир кибр, саркашлик,
Одамлик, мардликдан тилинг-ку қадоқ.
Дилингда ҳокимдир ғалати ғашлик.
Ялтоқликни қўйгил,
Кимлигинг аён,
Бир зум ниқобинг ол,
Юзингни кўрай:
Унда жўмардликдан бўлсаю нишон,
Билдирган эсам гар адашиб гумон,
Буюр, оёғингга, майли, бош урай.

●

Оталар чироғини
Ёқиб ўтирмоқ бу — бахт.
Учмагай, рост, то кўзинг
Тирик экан дунёда.
Лекин кўп йиллар ўтиб
Нурайди ҳатто дарахт.
Умр шундоқ, чопадир
Гоҳ отда, гоҳ пиёда.
Яхшиям, тупроққа дон,
Ерга уруғ тушадир,
Абас қолган бир илдиз
Бўлғай бир кун зўр чинор.
Ота умрига фарзанд
Яна умр қўшадир,
Ҳар куртакда боғларнинг
Кечаги авжи такрор.
Бизга эзгу меросдир
Оталарнинг удуми.
Бироқ биз ҳам ўтармиз
Қовун пишиғи мисол...
Ҳаётнинг бу ларзакор
Ҳам чопағон одими
Замирида қоришиқ эрур
Оғу билан бол.
Хаёл олиб қочар гоҳ,
Наҳотки биздан кейин
Ёнмагай оталардан
Мерос қолувчи чироқ?
Фарзандлар хусусида
Бир нима демоқ қийин.
Улар ўсмоқда ёвқур,
Тўғри сўз-у, мард, бироқ,
Кўзинг юмилгач шундоқ
Қолгайми сидқу содиқ,
Умрингни чўзармикан
Ўз умри, иши билан.
Бўлмасмикан баъзи бир
Кишилардек мунофиқ,
Иши бўлмай кетмасми
Ўзи йўқ киши билан.
Ахир камми онасин
Топшириб қаро ерга
Шу билан очиқ қилган.
Она-бола орасин?
Ахир камми ўткинчи
Тириклик арзон «берга»
Алишганлар аждодин
Ҳеч ўчмас хотирасин?
Кўп нарса керак эмас.
Тириклардан ўтганга,
Басдир омон бўлсаю
Келтирса элдан раҳмат.
Фарзанд бўлса отаси
Орзу қилган, кутгандай,
Туб қўйиб, илдиз ёйса,
Яраса юртга албат!
Хаёл олиб қочадир...
Ким эртасин ўйламас,
Бугуннинг замирида
Эрта етилар лекин,
Чироғинг ўчмаслигин
Эй дил, истайсанми, бас,
Кўзинг тириклигида
Кўриб қўй тадорикин.

Шамси ОДИЛ

ТЎРТЛИКЛАР

— Падаринг ким?— десалар, —дедим, — Ленин.
Посбонинг ким? — десалар, —дедим, — Ленин.
Униб ўсдинг ҳеч бир завол кўрмасдан,
— Боғбонинг ким? — десалар, дедим, Ленин.

●

Тўхтатма ўқишни етар деб билим,
Ҳовузга қарагин, тўлганда лим-лим.
Ариқдан пайдар-пай сув келмаганда,
Ҳовуз қақраб бағри бўларди тилим.

●

Хамиртуруш кўпчитади хамирни,
Қалин тупроқ маҳкам тутар томирни.
Билим, илм, меҳнат этур барҳаёт,
Еру хамир каби инсон умрини.

●

Сен ғафлат уйқусини тарк этгин, ўғлон,
Ўзингни меҳнатга жалб этгин, ўғлон.
Юрган йўлларингда гуллар кўкартгин,
Элга фидоийлик касб этгин, ўғлон!

●

Қанча юксакка чиқсанг, олисдагин кўрасан,
«Туяга мин, олисни кўзла!» — мақоли шундан.
Бир ишни бошдан аввал обдан ўйла, биласан,
Худа-ю, беҳудага пичоқ суғурма қиндан.

●

Қарич ерни талашарди
Икки қўшни: «Меники»
деб.
Ер-чи кулди: «Эй
нодонлар,
Ҳар икковинг «меники»
деб...

●

Қудуқ қазиб тушдим
ернинг тубига
Даҳшат экан
ёлғизликнинг
ваҳмаси.
Шукр қилинг атрофда
дўст кўпига,
Тарс ёрилур танҳо
кўкрак қафаси...

●

Тоғ беткайда яшасанг,
Ҳовлинг қуруқ
турмайди.
Қўш хотин-ла яшасанг,
Нонинг бутун бўлмайди.

●

Қиз ўзга бир уйнинг
чироғи
Шу сабабли соз тарбия
эт.
Ақл, фаҳм — чироғин
ёғи,
Ҳаё — пилик, барин
этгин бут!..

●

Бисотингда бўлса бутун
нон,
Ёлғиз ўзинг есанг ҳам
ўтар.

Агар баҳам кўрса етти
дўст,
Бир ҳафтага бир
нонинг етар...

●

Ҳар кун недир ўзгарар,
Бетингга боқ, бетингга.
Сендан ёдгор не қолур,
Ортингга боқ,
ортингга...

●

Узоқ сафарга чиқсанг,
Етарли ўйинг бўлсин.
Яшаб оламдан ўтсанг,
Ўз юртинг, гўринг
бўлсин.

●

Чинор баргларин
етмассан санаб,
Шу йўсин яхшилар
барча ҳислати.
Ёмонлар ҳам ўтар,
ўзларин алдаб,
Ҳаётдан юмгач кўз,
эсланмас оти...

●

Гоҳ булбулни мадҳ
айладинг,
Гоҳ булбулни мадҳ
Ўз қавмингдан кечиб
хўроз,
Қарчиғай бўб
кетмадинг...

Чўлпон ЭРГАШ

БИЗ ЎТИБ КЕТАРМИЗ

Менинг юрагимга ўхшайди замон,
Гоҳ алам қиймалар, ўртар гоҳ соғинч.
Баъзида жудолик ўлдирса ёмон,
Яна тирилтирар йўқдан бир овунч.

Утга, сувга тиқиб темирчи ҳаёт,
Ногоҳ «гурс» туширар болғаси билан.
Билмаймиз, не ясар биздан у — обод,
Шодмиз аммо орзу — ҳолваси билан.

Бу иссиқ-совуққа беролмай бардош,
Отига тақа ҳам бўлмасмиз, бироқ
Мен доим қўрқаман, бу йиртқич талош
Чангалида нохост чатнаб ер ҳар ёқ;

Тупроқ тўлиб суллоҳ ёв кўзларига,
Қўшиб улар билан, замин, оқпадар
Уз фарзандини ҳам отиб нарига,
Бош олиб кетмаса оламдан бадар!

Бу гап оқсоч она эркалаб тунлар,
Зийрак кенжасига сўйлаган эртак.
Оҳ, оқил акалар, ҳолва бу кунлар,
Аммо сиз боламас, бўйингиз — терак!

Шаксиз асраб қолар еримиз замон,
Биз ўтиб кетармиз, қорнимиз қашлаб.
Ва лекин эшитиб номимиз — «фалон»,
Ер чизиб қолмасин фарзандлар, қарғаб!

МЕН

Сочларимнинг учларидан то
Оёқларим тирноғигача —
Меники деб айтаман, ҳатто
Бутун умрим, нарёғигача...

Устун келиб кимдандир, дадил
Дейман доим: «Бу — менинг сўзим!..»
Менлигимга аммо ким кафил?
Қани ўша «мен» деган ўзим?!

Аллақандай йўқ бир Мен — «ҳоким»
Овоз бериб йўқ ердан «гур-гур»,
Қандай даҳшат: «Бу — менинг халқим...
Ватан!..» — дея жар солса, мағрур!

Яширмайман, рост, бу — қулларим,
Менинг қорним, оғзим, юз-кўзим.
Анов узун, силлиқ — йўлларим,
Аммо, айтинг, қани мен ўзим?

Оҳ, габиат, нечун бу суврат,
Эл-юрт, бойлик, доно сўзлигим?
Керак эмас бу бахт, бу қудрат,
Бергин аввал менга ўзлигим!

ҲАЗИЛ

Нима қилдим сенга, эй маккор санам,
Вайрон кўнглим баттар бузиб қарайсан?!
Бир бошимга икки қилич қайрайсан,
Қамми сенга ушбу кўрган куним ҳам?..
«Тамом — деб, — энди бу!» қошларинг қалам,
Сочларинг бекорга силлиқ тарайсан!

ТОНГОТАР ҚЎШИҒИ

Тошқин-тошқин нурлар тошиб дам-бадам,
Тонготар эл тоғларида тонг отар.
Кўзларида тўниб ёшлар ҳар қадам,
Ўйнаб-ўйнаб, Зуҳро тонгни уйғотар.
Жўжахўроз тортиб гўё наслига,
Чапак уриб, осмонларга талпинар.
Ошиқади борлиқ қуёш васлига,
Банди шоир — юрак тонг деб қалқинар!
Тонг нурида чақнар терак учлари,
Найза бўлиб санчилар тун бағрига.
Ўнг келгандай куртакларнинг тушлари,
Қуёш ўзи йўргаклайди бахтига.
Қучоқ очар «Болам!» дея менга ҳам,
Бош қўяман бўзлаб онам кўксига,
Оҳ, қадрингга етмадим мен нега ҳам,
Энди мангу айрилмасман ўзингдан!
Сен — ҳаётим, қўшиғимсан қўшқанот,
Қўш қанотим бордир менинг, ёронлар!
Қуёш ва шеър томиримда сурар от,
Кўксим узра бош ургандай вулқонлар.
Қўшиқ айтсам тонг номига мен бугун,
Сатрларим — сарф тортишган қўшиним.
Тонг пойида эзилади тун — қузғун,
Зулматларга қўшин тортар қўшиғим!

ЧИГИРТКАЛАР

Айланади чархпалак —
Кеча-кундуз чирр-чир,
Кечар не-не савдолар
Бошимиздан гирр-гир.
Ризқимизни териб,
жим,
Юргандай биз
ғирр-ғир, —
Ҳар қадам
хавф-хатардан
Қақшар юрак зирр-зир.
Ана бири —
йиртқичлар,
Бир Тулки деб
«хирр-хир»,
Йириб-йиртди,
тишлашиб —
Бир-бирини, ширр-шир.
Томоқлари такиллаб,
Даррандалар чирр-чир,
Пойлаб юрар бизни
ҳам,
Оғиз очиб қирр-қир,
Сал бошимиз кўтарсак,
Учиб келиб пирр-пир,
Чангал урар очарвоқ
Паррандалар бирр-бир.
Ўт, ушоқ еб, яланғоч,
Ўрнимиз лой,
кирр-чир,
Оёқ ости умримиз,
Айтишамиз жирр-жир.
Бош бўлмаса бир
бошда,
Юрсанг титраб
дирр-дир,
Босиб ўтар ҳар
ҳайвон,
Темирлар ҳам
«тирр-тир»
Нур товланар бир,
ана,
Бу не бало сирр-сир?
Жонинг бўлса, қочиб
қол,
Ин-инингга кирр-кир!..

ҒАРАЗГЎЙ

Олқишлайман
дўстларим,
Доим ёқлайман.
Пайти келса, пайт
пойлаб,
Бир кун боплайман!

Танаффус — С. МАҲКАМОВ фотоси

Азиз газетхон!

Редакция почтаси ҳар куни сизлардан юзлаб ранг-баранг мавзуда хатлар келтирмоқда. Уларнинг кўпчилигида газетамиз саҳифаларида кўтарилган муҳим ижтимоий-маънавий муаммолар ҳақида сизларнинг фикр-мулоҳазаларингиз битилган. Айниқса аёллар ва болалар меҳнати, атроф-муҳит муҳофазаси ва халқ саломатлиги, қайта қуриш ва қишлоқ маданиятига доир чиқишларимиз кўпчиликда катта қизиқиш уйғотди.

Бугун ушбу саҳифамизда газетада кўтарилган муаммолар юзасидан ўқувчилардан келган мактублар, газетанинг танқидий чиқишларига муносабат тўғрисида мухбиримиз шарҳига ўрин бердик.

Акс садо

«АВЛИЁЛАР МУҚАДДАСМИ?»

Газетанинг шу йил 23 январь сонида эълон қилинган «Авлиёлар муқаддасми?» сарлавҳали суҳбатни катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Ҳақиқатан ҳам дин ўзининг асосий мақсади — халқ оммаси онгини заҳарлаш, уни тобеликда сақлаш йўлида ҳеч нарсадан тоймайди. Ҳатто динсизликда айбланиб ўлимга маҳкум этилган, лекин халқнинг ҳурматига сазовор бўлган шахсларни ҳам оқлаб, ўзиники қилиб олади. Бунга тарихдан мисоллар жуда кўп. Бир вақтлар диндорлар томонидан осиб ўлдирилган Мансури Халлож ва Бобораҳим Машраб, тириклайин териси шилинган Имодиддин Насимий ва Аҳмади Жомий, тошбўрон қилинган Шамсиддин Табризий, Амуга оқизилган Собир Термизий, Султон Халил саройидан қочган Исматулло Бухорий каби ўнлаб шахслар кейинчалик авлиёлар сифатида «улуғланди». Уларга «илоҳий куч ва кароматлар» тақилди. Мозорлари ва қадамжолари хурофий ақидаларни тарғиб этувчилар, синфий тенгсизликларни ёқловчилар масканига айлантирилди.

Дин халқимизнинг азалий урф-одатларига, педагогик, психологик, санитария-гигиена қоидаларига ҳам чанг солган. Масалан, исломдан бир неча асрлар олдин шаклланган деҳқончилик байрамлари деҳқон учун дам олишнинг бошланишини (ялдо кечаси) руҳонийлар диний тўқималар билан чулғаб ташладилар. Халқ анъаналари орқали ўз мафкураларини омма онгига сингдиришга ҳаракат қилдилар ва ҳаракат қилмоқдалар. Биз халқимизнинг ибратли, умрбоқий урф-одатларини дин либосидан озод этишимиз, уларни социалистик мазмун билан бойитишимиз лозим. Ана шунда халқимизнинг ўз тарихий ўтмишига ҳурмати, социалистик келажагига ишончи янада кучаяди.

Ҳамид НЕЪМАТОВ,
филология фанлари доктори, профессор

«ҚИШЛОҚ ЙЎҚОЛСА МАЙЛИМИ?»

Газетанинг шу йил 17 апрель сонида эълон қилинган «Қишлоқ йўқолса майлими?» сарлавҳали мақолани ҳам ҳаяжон, ҳам хўрсиниш ва алам билан ўқиб чиқдим. Унда баайни кўпчиликнинг дилидаги гаплар айтилибди.

Масалан, бизнинг қишлоғимиз ҳам бир вақтлар ҳар томонлама гуллаб-яшнаганди. Ёзнинг жазирамасида кимнинг уйига кирманг, ҳовлини райҳоннинг иси тутган, бир томонда турли ноз-неъматлар пишиб ётарди.

Энди эса қишлоғимиз хароб аҳволга тушиб қолди. Сабаби район маркази шаҳар деб эълон қилиниши муносабати билан кейинги уч-тўрт йил ичида жуда кўп жойда уй бузилиши авж олиб кетди. Янгими, эскими, уйлар бузилаверди. Жумладан, бизнинг Санитарная кўчамизда атиги бир уй бузилди-ю минг уй бузилганидан ҳам ошиб тушди. Ёзда чанг, қишда лой, юриб бўлмайди. Устига-устак бутун бошли маҳалламиздаги симёғочларнинг лоақал биронтасида ҳам тунги чироқ йўқ. Яна биз район марказий касалхонасининг нақ марказида яшаймиз. Энг ачинарлиси, бузилган ва бузилаётган уйларнинг ўрнида зудлик билан иш бошлаб юборилгани йўқ. Аммо одамлар зудлик билан кўчириляпти.

Қишлоқни шаҳарга айлантириш яхши. Лекин биринчи навбатда қишлоқ аҳлига зарур шарт-шароитни яратиб бериш лозим-ку. Қишлоқнинг ўзига яраша гашти, сурури, ширин орзу-уйлари бўлади. Агар қишлоқ йўқолса, бу буюк хазина ҳам йўқолади.

Дилфуза ШОМАЛИКОВА
Паркент

«ЭРТАНГИ КУН ОДАМИ»

Ёзувчи Зоҳир Аъламнинг «Эртанги кун одами» мақоласини зўр қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Унинг бир жойи менда эътироз уйғотди: нега энди, ҳозирги ошкоралик даврида ҳам гуноҳкорнинг номини баралла айтавермай, айримлар дейишимиз керак? Зоҳир Аълам раис Турсунбой Латиповнинг қаҳрамонлигига шерикликни таъма қилган одамнинг исмини айтмай, «кўпирган» раҳбар, деб қўя қолибди.

Бу — бир омади гап. Мен айтмоқчи бўлган асосий гап бошқа ёқда. Турсунбой Латипов фидокорона меҳнати учун бир карра Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвонига сазовор бўлган бўлса, «кўпирган» раҳбаридан тап тортмай, «Сиз айтган кўкракка фақат ҳалол юлдуз тақилади» дейиш билан яна бир марта қаҳрамонлик қилган ва эвазига... таъқибларга дучор бўлган. Мен ана шундай қаҳрамонлик ҳақида тўхталиб ўтмоқчиман.

Ҳаётда бундай қаҳрамонлар учраб туради. Масалан, қашқадарёлик педагог Р. Дилмуродовни олайлик. Қўшиб ёзишлар, порахўрлик, ошна-оғайнигарчилик, хуллас, барча ижтимоий иллатлар авжига чиққан бир даврда якка ўзи курашга бел боғлагани қаҳрамонлик эмасми? Ахир у шахсий ҳаётини, оиласи ва фарзандлари тақдирини гаровга тикиб майдонга чиқди-ку!

Баъзилар «Ўз бошингга ўзинг етдинг. Тилингни тийиб юрганингда бу кўргиликлар йўқ эди», деб таъна қилмадимикин, ўзларига тегишли хулосалар чиқариб олмадимикин? Ҳеч иккиланмай айтиш мумкин: одамлар ўзига хулоса чиқариб олиб бўлди! Таъналар ўтди-кетди, хулосалар эса, қолди. Хўш, одамлар «Дилмуродов иши»дан ўзларига қандай хулоса чиқариб олишди. Жамият учун ана шу хулосаларнинг «тақдири» ҳам аҳамиятли эмасми? Хавфли иллат билан дуч келган одам Дилмуродов каби қаҳрамонликка бел боғлай олармикин?

Дилмуродов раис Турсунбой Латипов сингари эртанги кун одами. Эртанги кун одамларини ҳозирги кунларда эъзозлаш керак, токи бундайлар кўпайсин, ҳаммамиз эртанги кун одамига айланайлик!

Бунинг учун нима қилиш керак? Адабий жамоатчилик орасида, Дилмуродовни бўлажак асарлар учун қаҳрамон прототипи қилиб олиш ҳақида айтилган гаплардан хабарим бор. Бу яхши иш, албатта. Менингча, у чинакам қаҳрамон, шундай номга арзийди.

Дилмуродовлар, Латиповлар сафи кенгайса, қайта қуриш шунча муваффақият қозонади.

Қудрат ДЎСТМУҲАМЕДОВ,
Тошкент автомобиль йўллари институти доценти

АНЪАНАВИЙ МУСИҚА МАКТАБИ ОЧАЙЛИК

Газетанинг шу йил 12 июнь сонида санъатшунослик кандидати Жасур Расултоевнинг «Анъанавий мактаб зарур» мақоласини чуқур ҳаяжон билан ўқиб чиқдик. Мақолада кўтарилган муаммолар бугунги мусиқа санъатимиз ривожи учун долзарб. Унда анъанавий мусиқа меросимизнинг ҳозирги аҳволи ҳамда келажак тақдири тўғрисида жиддий фикрлар айтилган. Мақолада тилга олинган муаммоларнинг ечими фақат анъанавий ижрочиларга боғлиқ бўлиб қолмасдан, устоз санъаткорлар ёрдамида анъанавий мактаб тузилишини ўрганиб чиқиш зарурлиги ҳамда махсус ўқув планлари тузиб, музика мактабларида ўргатилиши кераклиги алоҳида қайд қилинган.

Ҳозирги кунда анъанавий музика меросимизни ҳар томонлама чуқур ўрганишга эътибор кучайди. Эндиликда республикамизнинг турли воҳаларида ташкил этилган мақом ва халқ ансамблларига бевосита амалий ёрдам кўрсатиш бизнинг бурчимиздир. Республика областларида фахрланса арзийдиган ажойиб мақом ва халқ ансамбллари коллективлари мавжуд. Улар ижросида баъзан нотугаллик, ўртамиёначилик сезилади. Чолғу ва ашула йўлларини яхши билмасликлари ташвишлидир. Бу камчиликлар классик музика меросимизни пухта билмаганликдан, анъанавий мусиқа мактаб йўлларидан хабарсизликдан келиб чиқади.

Мақолада баён этилган камчиликларни бартараф қилиш, анъанавий музика мактаби фаолиятини ривожлантириш учун шу соҳани чуқур ва мукаммал биладиган малакали мутахассислар ёрдамида кадрлар тайёрлаш лозим.

Бизнингча, бу муаммони музика мактаблари, музика билим юртлари ва маданият техникумларида махсус ўқитилиш йўли билан ҳал этиш мумкин. Шу мақсадда Тошкент Давлат маданият институтида халқ музикаси бўлими ва кафедрасининг очилиши республикамизда анъанавий музика мактаби ривожи учун қувончли воқеа бўлди. Ўйлаймизки, бу масалага республикамизнинг бошқа олий ва ўрта санъат ўқув юртларида ҳам эътибор берилади.

Шундай қилиб, анъанавий мусиқа мактабини очиш партиямиз идеология ишининг муҳим соҳаси бўлиб, янги инсонни камол топтириш жараёнини тезлаштиришга, маънавий мусиқий бойликлардан баҳраманд бўлишга ва уни мукаммаллиги билан келажак авлодларга етказишда катта хизмат қилади.

Ориф АЛИМАХСУМОВ,
Ўзбекистон ССР халқ артисти
Ғанижон ТОШМАТОВ,
Ўзбекистон ССР халқ артисти
Матниёз ЮСУПОВ,
Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби
Исоқ КАТАЕВ,
республикада хизмат кўрсатган артист
Ҳалимжон ЖЎРАЕВ,
созанда
Раҳматжон ТУРСУНОВ,
композитор

ОИЛАВИЙ ПУДРАТ АЙБДОРМИ?

«Топишингиз яхши, турмушингиз-чи?» сарлавҳали мақолани ўқиб, ниҳоятда ҳаяжонландим, хурсанд бўлдим. Бизнинг яшаш тарзимизга оид бунақа мақола ҳали бирон жойда чиқмаган эди. Автор илгари сурган фикрлар ниҳоятда тўғри. Аммо кескин танқидий мақола чиққанига бир неча ой бўлсаям районимиз раҳбарлари ломмим дейишмагани мени ажаблантирди.

Бизлар бундай аянчли аҳволга тушиб қолишимизнинг асосий сабаби оилавий пудратдир. Тўғрироғи, оилавий пудратни нотўғри тушунишимиздадир.

Хўжаликда тамаки экишни истаган ҳар бир кишига ер ажратилади. Айрим участкалар оилаларга бундан 25 — 30 йил бурун бириктилган ва энди бу ер улар учун ота меросдек бўлиб қолган, бирон бегона киши яқин йўлатилмайди, қишин-ёзин қўриқланади.

Ургутдаги оилавий пудратнинг аянчли томони шундаки, ҳамма иш ўқувчилар зиммасига тушмоқда. Ўқув йилининг бошланиши, сентябрь—октябрь ойлари тамаки мавсумига тўғри келади. Эрталаб тонг қоронғисида болалар тамакизорга қараб чопишади, дарсгача бир арадан тамаки баргини териб, уйларига келтиргандан сўнггина яримта нонни йўл-йўлакай ковшаб мактабга қараб чопишади. Тушгача ўқиб, дарс тугаши билан тағин тамакизорга қараб ғизиллашади. Кечаси соат 1 — 2 ларгача ишлашади. Эртаси куни яна шу аҳвол. Тамаки жазаваси икки ой давом этади. Қуёшда қорайиб, чўпдек қуриб қолган, кечаси уйқуга қонмаган болалар дарсда мудраб ўтиришади. Тамаки мавсуми тугагандан кейин ҳам ўқувчилар узоқ вақт ўзларига келолмайди.

Хўжаликда истиқомат қилувчи ҳар бир киши — врачу агроном, ўқитувчию шофёр — ҳамма-ҳаммасининг тамаки участкаси бор. Улар ҳам билагининг кучи, юрагининг қўрини тамакига сарфлайди. Асосий ишига чарчаб келади. Врач поликлиникада беморни кўряпти, ўқитувчи дарс бериб ўтирибди-ю, аммо хаёли тамакида бўлади. Ўз ишига бундай лоқайдлиги кечиримли ҳисобланади. Чунки — тамаки мавсуми.

Оилавий пудрат ҳаётни издан чиқараётгани район ва хўжалик раҳбарларига маълум. Билишади-ю, аммо индашмайди. Иш кетиб турибди. бошини оғритишни ҳеч ким истамайди.

Менинг таклифим шуки, оилавий пудратдан — якка хўжалик бош-бошдоқлигидан воз кечиб, коллектив пудратни жорий этиш керак. Шунда ўқувчиларга таълим-тарбия бериш, меҳнаткашлар орасида сиёсий, маданий-маърифий тадбирларни ташкил этиш мумкин бўлади. Ҳозир эса бу ишларга тамакидан қўл тегмаяпти.

Р. САИДОВ,
Ургут

РЕДАКЦИЯДАН:

Газетхон Р. Саидов оилавий пудрат «ҳаётни издан чиқаряпти», деб ҳисоблайди ва уни йўқотишни таклиф этади. Аслида эса оилавий пудрат ишни ташкил этиш, қишлоқ аҳли фаровонлигини оширишнинг энг яхши топилган шаклларидандир. Ҳамма гап унга қандай муносабатда бўлишда, қандай ташкил қилишда. Янги иш формаларига маънавий жиҳатдан тайёргарлик бўлмаган ҳолларда Р. Саидов айтганга ўхшаш воқеалар юзага чиқади. Болалар меҳнатини суиистеъмол қилишлар авжга минади. Бунга оилавий пудрат эмас, яна қайтарамиз, ишни нотўғри ташкил этаётганларнинг ўзлари айбдор...

Сиз бу ҳақда қандай фикрдасиз ҳурматли газетхонлар?!

ФОТО КОНКУРС 87

Лирика

Н. ШАРИПОВ фотоси

МАРОСИМЛАР ВА ОДАТЛАР

ТАҚРИЗ

ХУРОФИЙ ҚАРАШЛАРГА МОЙИЛЛИК — ҳодисаларнинг асл моҳияти ҳақидаги билимлардан узоқлик белгисидир. Бундай салбий ҳодисаларнинг туб моҳиятини илмий асосда очиб бериш, кўпчилик ижтимоий фанлар сингари, фольклоршуносликнинг ҳам асосий вазифаларидан ҳисобланади. Шу жиҳатдан филология фанлари кандидати Баҳодир Саримсоқовнинг «Фан» нашриётида чоп этилган «Ўзбек маросим фольклори» (1986) монографияси қимматлидир. Монографияда ўзбек мавсумий ҳамда сўз магиясига асосланган кўпгина маросимларнинг ҳаётий асослари, социал моҳияти улардаги хатти-ҳаракат, нарсалар ва сўз компонентларини таҳлил қилиш орқали очиб берилади.

Маълумки, фольклор халқнинг энг қадимги тарихи, маданияти, дунёқарашини бугунги кунгача етказиб келган бой хазина. Айниқса, маросим фольклори бу жиҳатдан алоҳида ажралиб туради.

Маросимнинг юзага келиши тасодиф бўлмай, ўз даври учун ҳаётий зарурат. Унда сўз ҳаракатдан устун келади, бундан мақсад сўзга ҳам информатив, ҳам эстетик вазифа юклатилишидир. Чунки одамга асосий таъсир ўтказувчи восита сўз эканлигини кишилар қадимдан яхши билганлар.

Муаллиф ўзбек маросим фольклори жанрларининг таснифига тўхталар экан, фольклоршунослигимизнинг бу йўналишдаги тадқиқотлари хусусида фикр юритиб, мавжуд таснифларнинг маросим фольклори хусусиятига қараб ажратилмаганлигини кўрсатади, термин ва унинг моҳиятидан келиб чиқиб, ҳар бир атама англатган ҳодисанинг моҳиятини таҳлил этади. Жумладан, у ўзбек маросим фольклорини тематик-функционал принципларга биноан тасниф қилишни илгари суради. Бу принципда маросим фольклорининг ҳаётий йўналиши ва мақсади биринчи ўринда туради. Муаллиф мавсумий маросимлар ва оилавий-маиший маросимлар фольклори ҳамда уларнинг тематик-функционал ҳолатига биноан ўз ички бўлинишида бир қанча жиҳатларни назарда тутади (анъана, бадеҳагўйлик ва ҳоказо). Чунки «традиция ва импровизация категорияларисиз халқ ижодидаги ҳеч қандай ҳодисанинг тарихий асосларини, ғоявий-тематик хусусиятларини ва поэтик табиатини тўғри баҳолаб бўлмайди». Бу ўзини оқлайдиган таъриф. Чунки шакл ва мазмун бу таърифда ўз ифодасини тўлиқ топган. Биринчи навбатда тематик-функционал хусусиятларни назарда тутиш — маросим фольклорининг структураси ва поэтик табиатини, унинг вазифасини назарда тутиш демакдир.

Олимнинг аналитик таҳлил этиш қобилияти шунда яққол кўринадики, у маросим фольклоридаги ҳар бир жанрнинг генетик асосларини пухта ўрганган, бу жанрлар поэтик табиатини теран тушунган.

Гарчи мавсумий маросим фольклори баъзан узуқ-юлуқ, баъзан ўзгаришга учраган ҳолда етиб келган бўлса ҳам, халқ ҳаёти, турмуш тарзи дунёқарашининг тарихий қатламини ёритишда муҳим манбадир.

Муаллифнинг қишки ва баҳорги маросимлар фольклори хусусида билдирган фикри диққатга сазовордир. У бошқа тўпловчилар ва ўз кузатишларига асосланиб, деҳқончилик билан боғлиқ муҳим маросимлар ва бу маросимлар билан боғлиқ тасаввурларни таҳлил қилади. Унинг кўрсатишича, Ўрта Осиё халқларида турли-туман касблар учун ҳафтанинг муайян кунлари бахтли ҳисобланиб, шу кунларда муайян ишларни бажаришга рухсат этилган. Муаллиф бу тасаввурларнинг асосларини кўрсатиш билан бирга, типологик ҳодиса эканлигига доир қизиқарли фактларни ҳам келтиради. Олимнинг фольклордаги бахтли ва бахтсиз кунлар тасаввурига батафсил тўхталишининг сабаби бор. Мақсад —бу қарашлар дастлаб эътиқодий тасаввурлар сифатида мавжуд бўлганлиги, кейинчалик диний тасаввурлар таъсири нуқтаи назаридан ўзгаришга учраганлигини изоҳлашдир.

Муаллиф мавсум маросим фольклорига доир фикрини давом эттириб, бу маросимга алоқадор Ядa тоши воситасида ёмғир чақириш хусусида қимматли хулосалар чиқаради, унинг илдизларини қадимги туркийлар маросимидан ахтаради. У ёмғир чақириш билан боғлиқ яна бир алоҳида тип — «Суст хотин» ҳақида гапирганида, бу маросимнинг илдизини «Авесто»га олиб бориб боғлайди. У «Суст хотин»ни «Авесто»даги осмон сувлари тангриси Тиштрия билан этимологик ва функция жиҳатидан бир деган мулоҳазани ўртага ташлайди. Тиштриянинг фонетик ўзгаришларга учраб «Суст хотин»га айланиш жараёни туркий тиллар фонетик қонуниятларига мос келишини муаллиф синчковлик билан кузатади. Шу ўринда бир мулоҳазани ўртага ташламоқчимиз. «Суст хотин» жанри осмон сувлари тангрисидан ёмғир сўраш мақсадида ўтказилувчи мавсумий маросимнинг махсус жанри ҳисобланар ва унинг генезиси энг қадимий даврларга бориб тақалар экан, қадимий туркий муҳитда бу маросим қандай кечган? Модомики, сўз мазкур жанрнинг туркий халқларнинг бир вакили бўлган ўзбекларда ўрнашуви ҳақида борар экан, бунга тўхталиб ўтиш лозим. Қолаверса, Ядa тоши воситасида ёмғир чақириш ҳам, «Суст хотин» ҳам худди қадимги туркийлар сингари сувга муқаддас деб қарашнинг натижасидир. Зотан, «Суст хотин»нинг поэтик табиати ҳам шундай мулоҳаза юритишни талаб қилади.

Бир маросим ҳамма регионда ҳам айнан сақланиб қолган эмас. Бу аввало ўша региондаги халқларнинг табиатга бўлган қарашларидаги номунтазамлик, табиат ҳодисаларига стихияли ёки онгли қарашлари натижасидир. Шунингдек, тадқиқотчи ҳар бир маросимнинг қайси даврга алоқадор эканлиги хусусида хулоса чиқаришда улардаги алоҳида ҳодиса ва белгиларнинг вазифасига асосланади. Жумладан, у «Чой момо» (шамол чиқариш ва уни тўхтатиш) маросимининг нисбатан қадимий типи Сайрам райони атрофларида сақланиб қолганлигини қайд этиб, маросимнинг аёллар томонидан (икки-уч кампир, бешта бўйи етган қиз ва беш рақамининг туркийларда муқаддас эканлиги) ўтказилиши бу маросимнинг матриархат даврига оидлигини кўрсатади ва фикрини етарлича исботлашга ҳаракат қилади.

АВТОРНИНГ СЎЗ СЕҲРИГА асосланган жанрлар — бадик, кинна ва ҳоказоларнинг ҳам шаманлик билан алоқадорлигини кўрсатишидан маълум бўладики, бу жанрлар ҳам жуда қадимий, дуалистик тасаввурлар пайтида юзага келган. Муаллиф мазкур жанрларнинг табиати, генезиси, бадиийлик даражасини анча кенг таҳлил қилади, уларнинг регионал анъанавийлигига доир қимматли фикрларни илгари суради. Маросимнинг синкретиклиги, унинг таркибида ҳаракат (драматик намойиш унсурлари) ва сўзнинг бир-бирига уйғунлашиб кетганлигини таъкидлашдан мақсад, қадимги поэтик матннинг ҳамма халқлар қадимги поэзияси учун умумий бўлган қонуниятга бўйсунишини кўрсатишдир.

Монография фактларга бой, илмий хулосалари пухта асосга эга. Фактларнинг бойлиги китобнинг қизиқарлилигини таъминлаган. Бинобарин, кенг китобхонлар оммаси ҳам бу китобдан бемалол фойдаланишлари мумкин. Энг муҳими, сўз санъатининг илк илдизлари, умуман, фольклорнинг фундаментал тарихий поэтикасини яратишда монография муҳим йўлланма бўлиб хизмат қила олади.

Н. РАҲМОНОВ,
Б. ТЎХЛИЕВ,
филология фанлари кандидатлари

ЎЗ СЎЗИНГНИ АЙТ, ҲАМҚИШЛОҚ

ГАЗЕТАМИЗДА ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН МАҚОЛАЛАРГА БИР НАЗАР

БИР ҚЎШНИМ БОР. Янги ҳовлига кўчиб ўтгандан сўнг энг аввало кўча тарафдан катта, ҳашамдор дарвоза қурдирди. Унга бошқалардан кўра кўпроқ ўзи маҳлиё. Соатлаб термилиб ўтиради, айланиб-ўргилади. Кечқурун маҳкам беркитади. Ҳовлида эса ҳали ҳеч нарса экилмаган, дарвозадан бошқа ҳамма тарафи очиқ. Эгаси кўпинча дарвозани қулфлаб, ёнидан уйига кириб-чиқади.

Газетамизда эълон қилинган «Дарвоза қурилган... боғ йўқ» (1986 йил, 17 октябрь) сарлавҳали мақолада шунга ўхшаш воқеа баён этилганди. Унга редакция тегишли ташкилотлардан жавоб олди, аммо... фақат номигагина ёзилган жавобнинг кимга кераги бор?

Бу йил газетамиз қишлоқ муаммоларига бағишланган «Тўйдан кейин томоша» (26 январь), «Қантар оғар пайт» (27 февраль), «Чўлдан қайтган одамлар» (6 март), «Қишлоғимдан кўнглим тўлмайди» (3 апрель), «Қишлоқ йўқолса майлими?» (17 апрель), «Аёл меҳнатининг қадри» (15 май), «Аросатда қолган даргоҳлар» (29 май) сингари қатор мақолалар эълон қилди. Уларни муаллифлар эзгу ният билан ёзишганди. Лекин... нима учун Розиқ Рўзиев («Тўйдан кейин томоша») бунчалар куйиб-пишадию, Пешку район Совети ижроия комитетининг раиси, Бухоро область архитектура-планлаштириш бошқармасининг бошлиғи мақола юзасидан кўрилган чора-тадбирлар, амалга оширилган ишлар ҳақида икки энли хат ёзиб юборишни ўзларига эп кўришмайди? Ёки ҳали ҳеч нарса қилинмадими? Умуман, Афшонадаги уй-жой тартибсизликларини тугатиш кимга керак? Тўғри, ерли халқ аҳолисини айблашди, ўзлари яшаб турган жойни ўзлари обод қилишлари керак, деган гаплар бўлди. Аммо ҳамма вақт, ҳамма ерда асосий ролни раҳбар ўйнаяпти. Раҳбар ҳал қилувчи сўзни айтяпти. Кўпчилик, халқ унга эргашяпти.

Пахтакор районидаги «Самарқанд» совхозининг ҳамма томонини дарахтлар қуршаб олган. Одамлар ҳануз уларни Эргаш Холматовнинг дарахтлари дейишади. Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Э. Холматов совхозга директор бўлган пайтларида шу дарахтларни экишда ва кўкартиришда бош-қош бўлган экан. Бахмал райони йўлларининг икки тарафидаги дарахтларни ҳам Эргаш Холматов биринчи секретарлигида эктирган. Аммо эндиликда Афшонада, Пешку районида, Бухоро областида бутун дунёга машҳур қишлоқни гулдай ясатиб қўядиган биронта мард йўқмикан?..

Афшоналиклар нима қилишсин? Уларга сут-қатиқ, мол-ҳол, сомон-пичан керак. Тандирга ёқиш учун ўтин керак. Республикамиздаги аксарият қишлоқларнинг аҳволи ҳеч кимга сир эмас. Ойликнинг тайини йўқ. Шунинг учун А. Тиловов («Чўлдан қайтган одамлар») тўғри таъкидлаганидек, ўттиз йилдирки, одамлар чўлни «ўзлариники» қилиб олишолмайди. Бу чўлларда ҳамма нарса омонат! «Главсредазирсовхозстрой» туб маънода ўз вазифасини ўтай олмаяпти. Кечагина ўзлаштирилган ерлар бугун шўрлаб, ишдан чиқяпти. Посёлкаларда аҳвол ҳалигидақа. Боз устига чўлдаги унча-мунча бор қишлоқларни ҳам йўқотишга тушганлари («Қишлоқ йўқолса майлими?», А. Пардаев) ажабланарли. Мирзачўл ва Жиззах даштларида маданий-маиший шароитлар ҳақида гапириб ўтириш ортиқча. Шунинг учун чўлда кўпчилик муқим туриб қололмаяпти. Қолганлари ҳам совхоздан совхозга кўчиб, даромадлироқ жойни излашади. Биргина «Джизакстепстрой»га қарашли совхозларнинг учдан икки қисмида ҳар йили, нари борса, икки йилда бир директорлар ва бош мутахассислар алмашади. Қўним деган нарса чўл луғатидан олиб ташланган.

«Главсредазирсовхозстрой»ни эса бунақа майда-чуйда масалалар қизиқтирмайди. Бу ташкилотга фақат план — фалон гектар ерни ўзлаштирдик, дея мақтанишга арзирли гигант фактлар керак. Лекин ўзлаштирилган ерларнинг мелиоратив ҳолати қандай? Посёлкалар қандай тарзда қуриляпти? Бу ёғи билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Ҳозирги энг замонавий посёлкаларнинг проектларида ҳам ўзбек деҳқонининг турмуш тарзи ҳисобга олинмаган. Чўлқувар биттаю битта сигирини асраш учун жой тополмайди, молхона йўқ, сомонхона йўқ. Кўпгина хўжаликларда эса саккиз-ўн икки хонадонга мўлжалланган икки қаватли бинолар «бунёд этиляпти». Яъни «шаҳар типида». Газсиз, сувсиз, оддий шарт-шароитлардан маҳрум «шаҳар типидаги посёлкалар». Албатта, бунақа жойда ҳамма нарса омонат бўлади, чўлқуварлар эртанги кунига ишонолмайди!

Зомин ва Зарбдор районида ўндан ортиқ чўл хўжаликлари мавжуд. Лекин уларнинг биронтасида клуб қурилмаган, қурилаётгани битказилмаган. «Партия XXV съезди», «Озарбайжон», «Ғалаба», «Хоразм» совхозларининг марказий посёлкаларига қараб, хўрлигинг келади. «Джизакстепстрой»нинг бошлиғи Х. Тошев йўл қўйилган хатоларни, камчиликларни кимларгадир ағдаришга уринишдан чарчамайди. Ўтган йили бу ташкилот тўққизта хўжаликни Агросаноат комитети балансига ўтказишга уринди. Шулардан еттитасида ерларнинг мелиоратив аҳволи издан чиқай деб қолган эди. Бу қўриқ совхозлар очилган пайтда ер ости сизот сувлари 10-13 метр пастликда жойлашганди. Ҳозир 3-4 метрга келиб қолган. Қурилиш ҳам айтарли мақтовга арзимайди. Пахтакор район Ульянов номидаги совхозда Маданият саройи (планда бўлса ҳам) қурилмаган, хўжаликларнинг асосий қисмига газ ўтказилмаган, водопровод — канализациялар капитал ремонтга муҳтож. Яхшиямки, область агросаноат Давлат комитетидагилар ҳушёрлик қилиб қолишди. «Джизакстепстрой»га «Главсредазирсовхозстрой», СССР Мелиорация ва Сув хўжалиги министрлиги ёрдам беришга уринишди. Аммо тўққизта совхознинг ҳаммаси қабул қилишга яроқсиз деб топилди.

Октябрь аёлларга бахт, тенглик, озодлик меҳнат берди. Аммо эндиликда уларни шу қадар меҳнатга кўмиб ташлашдики, эртаю кеч пахта даласидан, фермадан чиқишмайди. Уйига келишга фурсат йўқ.

Редакция «Аёл меҳнатининг қадри» мақоласи юзасидан республика агросаноат Давлат комитетидан, «Главсредазирсовхозстрой» ва бошқа тегишли ташкилотлардан жавоб кутмоқда. Бу ташкилотлар эса...

«Қишлоғимдан кўнглим тўлмайди». Бу хилдаги хатлар редакцияга жуда кўплаб келяпти. Кўпчилик ўз ҳақ-ҳуқуқларини тушуниб етяпти, камчилик тугатилишини истаяпти. Аҳвол эса ҳамон ўша-ўша.

Яқинда Ўзбекистон Ёзувчилар союзида ёзувчилар ва пахта териш машинаси конструкторларининг учрашуви бўлди. Қирқ йилдирки, биронта яхши, янги пахта териш машинаси яратилмаяпти. Ҳамон асосий оғирлик қўл кучига қаратиляпти.

«Нега Анвар Рустамовнинг машинаси саккиз йилдан бери ур-сур бўлиб келяпти?» «Машинангиз аъло, аммо...» сарлавҳали мақоладаги («Ёшлик» журнали, февраль сони) конкрет шахсларга қўйилган талабларга навбат келганда конструкторлар аюҳаннос солишди: «Сизлар конструкторлик ишидаги мураккабликларни билмайсизлар. Билмай бу ишга аралашгансизлар ва маълум шахсларга ноҳақ таъна тоши отгансизлар. Бунинг учун биз журнални ва муаллифни судга беришимиз мумкин».

«Нега? Сиз ҳам ўқувчи сифатида бирон ёзувчининг асарини ўқишингиз, у сизга ёқиши ё ёқмаслиги, унга бирон фикр билдиришингиз мумкин-ку.. Худди шу тахлит ёзувчи ҳам конструкторларнинг ишига баҳо берган, наҳотки сиз бунга қаршисиз?» — деди Темур Пўлатов.

КОНСТРУКТОРЛАР СУКУТ САҚЛАШДИ. Лекин муҳими шундаки, кўпчилик учрашув баҳона Анвар Рустамовнинг машинаси нега юзага чиқмаётганини англаб етди.

Ҳарқалай, дилимизда илинж бор. Балки бу сафар ечилаётган, ечилиши зарур муаммолар ҳал бўлар? Зора жўяли фикр чиқиб қолсаю, Афшона обод бўлса, Мирзачўлдаги қишлоқлар ўз ўрнида қолса, Фарғонадан чўлга келганлар бахтини топиб, ёр-ёр айтиб юришса. Зора дарвоза қурганлар шу дарвозанинг ҳашаматига яраша боғ-роғ яратишса ва бу ҳақда тўлиб-тошиб фахр билан редакцияга хабар йўллашса.

А. МАМАРАСУЛОВ

ЁРДАМГА МУҲТОЖМИЗ

Кунчак газетхонлардан хатлар

Жиззах Давлат педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти факультетининг кечки бўлимида ўқиймиз. Институт маъмурияти ва СССР 60 йиллиги номли Жиззах ип-йигирув фабрикасининг талаби билан, йигирув цехида 3 йил ишлаб бердик. Фабрика бизни ётоқхона билан таъминлади. Ҳозир 4 курсга ўтдик. Умумий қоидаги асосан энди биз ўз мутахассислигимиз бўйича мактабда ишлашимиз керак. Деканат ҳам мактабга ишга кирмасаларинг, институтга келманглар деб, масалани кўндаланг қилиб қўйди. Ёзги меҳнат отпускамиз Жиззах шаҳридаги мактаблардан иш ахтариш билан ўтди.

Сарсонлик жонимизга теккач, шаҳар халқ маорифи бўлими мудири О. Бекбоевга мурожаат қилдик. У киши эса ўзларинг ахтариб кўринглар, мен ҳеч қандай ёрдам бераолмайман, деб жавоб берди. Биз республиканинг турли районларидан келган бўлсак, бунинг устига фабрика ётоқхонасини бўшатиб, ижара уй ахтаришимиз керак.

Сентябрь ҳам келди. Биз ҳамон иш ахтараяпмиз.

Қаерда иш борлигини шаҳар халқ маорифи бўлимининг мудири билмайдиган бўлса, бизга ким ёрдам бериши мумкин?

М. Шоназарова, Ш. Худойқулова, М. Худоёрова, Н. Ғаффорова ва бошқалар

Утсавда рагалар янграйди

Ҳинд классик музикасининг асосий жанри рага қадимий ва ўзига хос эстетик қарашларни оҳанглар дунёсида мужассамлаштиради. Инсон ва табиат, чуқур руҳий кечинмалар, воқеликни товуш воситаси билан идрок этиш рагаларнинг асосий ғоявий мазмунидир. Шу сабабли ҳинд музика шинавандаси учун рага оҳанглари — бу борлиқ билан руҳий-нафсоний уйғунлашиш, ахлоқий ўз-ўзини такомиллаштиришда воситадир. Айнан шу умуминсоний гуманистик мазмун йўналиши билан ҳинд рагалари Ғарб ва Шарқ мамлакатлари шинавандаларининг қизғин муҳаббатига сазовор бўлди.

Рагаларни идрок этиш, уларни яратиш анча мушкул. Бу нарса эшитувчидан маълум эстетик тайёргарликни, руҳий мусаффоликни ва ақлий теранликни талаб қилади. Уни чалувчи созанда эса ўз навбатида бошқа Шарқ халқлари музика санъатига, жумладан, ўзбек-тожик мақомларига ҳам хос бўлган анъанавий ижрочилик талаблари асосида иш кўриши зарур. Битта рага ижроси одатда бир соатдан 5-6 соатгача чўзилади. Бу вақт давомида эшитувчи бутун борлиқ вужуди билан созанда яратаётган оҳанг дунёсига берилиб кетади.

Рага мусиқасига Европа симфоник музикасига хос бўлган динамик шаклланиш жараёнлари бутунлай ётдир. Ҳинд оҳанглари, худди ўзбек-тожик мақомлари мазмуни сингари чуқур руҳий кечинмалар ва ҳолатларни акс эттиради. Рагалар ҳинд санъатининг бошқа турларига ҳам хос бўлган «нава раса», яъни тўққиз кайфият эстетик концепциясига асосланган. Қадимий рисолаларда бу тўққиз кайфият қуйидаги тартибда келтирилади: **«шринигара»** — ишқий-эротик кайфият, **«хася»** — қувноқ кайфият, **«каруна»** — кўтаринки кайфият, **«раудра»** — ғазаб, **«бханаяка»** — қўрқув, саросима, **«вибхатса»** — нафрат, **«вира»** — шижоат, **«адбхута»** — таажжуб, **«шанта»** — роҳат- [illegible]

[illegible] провизация характери уни жаз композициясининг шаклланиш принциплари билан солиштириб ўрганишга ҳам имкон беради.

Ҳинд рагалари ва ўзбек-тожик Шашмақоми орасида жуда кўп умумийликлар ва тарихий яқинлик бор. Масалан, Бузрук мақомида айтим йўлларининг бутун бир шуъбаси Рок деб аталади. Марҳум профессор И. Ражабовнинг фикрича, Рок шуъбасининг номланиши ҳинд рагасига бевосита боғлиқ. Шунингдек, Рост мақомининг Мушкилот чолғу бўлимига кирувчи асарлардан бири «Сақили Раг-Раг» деб аталади, ваҳоланки, буни ҳам ҳинд рагаларига алоқадор деб фараз қилиш мумкин. Рагаларнинг асосий қисми «гата», деб аталади. Ўзбек-тожик мақомлари атамаларидаги «гоҳ» қўшимчаси масалан, Дугоҳ, Сегоҳ, Чоргоҳ — ҳиндлардаги «гата»га алоқадор деган баъзи илмий мулоҳазалар ҳам мавжуд. Рагаларнинг баъзи жузвий-композицион элементлари атамалари, жумладан, тарона, савол-жавоб, Шашмақом атамалари билан айнанлиги ҳам тасодифий ҳол эмас.

Рага ижрочилигида қўлланиладиган асосий соз «тампура» деб аталади. Шашмақом ижрочилигида ҳам танбур асосий жўровоз соз сифатида қўлланилади. Бу икки торли музика асбобининг шаклларида ҳам анчагина ўхшашликлар бор. Рага ижросида кўп ишлатиладиган шохнай ҳам ўзининг товуши ва шакли билан ўзбек сурнайига жуда монанд. Ҳиндистонда кенг тарқалган сетор, рубоб, дилрабо, дафф созлари ҳам яқин вақтларгача Ўрта Осиё музика маданиятида муҳим ўрин эгаллаган. Археологик топилмалар, Ўрта аср миниатюралари Ҳиндистон ва Ўрта Осиё халқларининг музика маданияти соҳасидаги тарихий алоқалари ҳақида қимматбаҳо маълумотлар беради.

Ҳинд рагалари икки йўналишга бўлинади. Биринчиси Карнатак усули. У жанубий районларда тарқалган. Ик- [illegible]

[illegible] Лалит рагасини эрта тонгда чалиш, Бхайрав рагасини тушда, Васанта рагасини баҳорда. Малкарни эса қишда ижро этиш тавсия қилинади. Маълумки, қадимий космологик тасаввурларга боғлиқ бўлган бу «замон ва макон» назарияси Ўрта Осиёда ҳам мақомларга нисбатан ишлаб чиқилган.

Республикамиз музика шинавандалари ҳинд музика санъати билан асосан фильмлар орқали таниш. Шунисиям сир эмаски, томошабин ҳинд фильмларида кўпинча уларнинг содда мелодрама сюжетига эмас, балки жозибали куй, қўшиқ ва рақсларига қизиқади. Аммо шуни айтиш керакки, киномузика ўз жанр хусусияти чегараланганги сабабли ҳинд классик музикасининг бой дунёсини ифода этолмайди. Бундан ташқари, ҳинд киномузикасида замонавий Ғарб музика санъатининг таъсири яққол сезилади.

Давримизнинг буюк композитори, моҳир созанда Рави Шанкар ҳинд рагаларини барча Ғарб ва Шарқ мамлакатлари концерт залларида ижро этиб шуҳрат қозонган. У уч марта СССРда гастролда мусиқа шинавандалари олқишига сазовор бўлган. Рави Шанкар шу кунларда СССРда ўтаётган Ҳиндистон санъат фестивалининг ташкилотчиси ва аъзосидир. Яқинда фестиваль иштирокчиси, машҳур созанда Бисмулла Хон шохнайда ижро этган рагалар Марказий телевидение орқали намойиш қилинди. Бугун Тошкентда очиладиган Ҳиндистон санъат фестивали — утсавда қатнашишга машҳур ҳинд рагаси ижрочилари ҳам ташриф буюрганлар. Ўйлаймизки, қадимдан дўстлик ва маънавий ҳамкорлик тимсоли бўлган мақомлар ва рагалар мусиқа шинавандаларига қувонч бағишлайди.

Абдуманнон НАЗАРОВ,
санъатшунослик кандидати

Фестиваль кунлари минглаб тошкентликлар ва пойтахтимиз меҳмонлари ҳиндистонлик артистларнинг санъати билан танишадилар.
Суратда: Панжоб шаҳар «Гидда» ансамбли қатнашчилари.

Ф. ҚУРБОНБОЕВ фотоси (ЎзТАГ)

ТЕЛЕ БИЗНИНГ АНКЕТА

1. Ўтган ойдаги қайси кўрсатув сизга кўпроқ ёқди?
2. Қайси кўрсатувдан кўнглингиз тўлмади? Нега?
3. Сизнинг таклифингиз.

1. Ўтган ойдаги «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари», «Ҳинд киноси ҳақида бир неча сўз», «Шунчаки ҳазил» дам олиш программаси, «Қувноқлар ва зукколар» давраси, «Инсон ва қонун», «Қўшиғим, жон, қўшиғим» кўрсатувлари манзур бўлди.

2. «Мусиқа жавони» кўрсатуви жуда зерикарли. Биз Марказий телевидениенинг шунга ўхшаш эшиттиришини кўрганда кўп имконлар қўлдан берилаётганини яққол англаймиз.

3. «Шунчаки ҳазил» кўрсатувининг тиклангани мени ва ўйлайманки, барча томошабинларни қувонтирди. Истардимки, кўрсатувга кўпроқ вақт ажратилса. «Қувноқ камалак», «Китоб — бизнинг дўстимиз», «Санъат ғунчалари» кўрсатувлари мунтазам кўрсатиб борилса. Шунингдек, музика мактабларида, олий ва ўрта ўқув юртларида таҳсил олаётган ёш санъаткорлар ҳақида телевидение орқали тез-тез кўрсатувлар берилса.

И. МУСАЕВА
Тошкент шаҳри

●

1. Ўзбекистон телевидениеси ижодкорлари август ойида тайёрлашган кўпгина бадиий пухта, сермазмун, юракдаги гапларни кўтариб чиққан кўрсатувларни қувонч билан томоша қилдим. 15 августда намойиш қилинган, Сурхондарё областидан тайёрланган «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари» кўрсатувидан жуда таъсирландим.

«Умид» телевизион клубидаги Қашқадарё область ёш ижодкорларининг чиқишлари ҳам менга ёқди.

17 август, кеч соат 7дан 45 минут ўтганда кўрсатилган «Ёшлик» студиясининг ҳарбий мавзудаги кўрсатуви, айниқса ундаги кинолавҳалар менга маъқул бўлди. «Ўсмир ва қонун», Тошкент областининг Фрунзе районидаги «Шарофат» маҳалласи ҳақидаги кўрсатувларда қизғин суҳбатлар, баҳслар бўлди.

«Шунчаки ҳазил», «Инсон ва қонун», «Ёшлик»нинг Медицина ва дин мавзуидаги савол-жавоб кечаси, «Ёш олимлар клуби» каби кўпгина кўрсатувлар бизни хушнуд этди.

2. ...

3. «Экран хандаси»да Ҳасан Йўлдошев иштирок этган телеминиатюраларнинг магнит лентаси берилса...

Ж. АҲМАДЖОНОВ
Наманган

●

1. «Кўнгилнинг кўчаси» телевизион миниатюралар театри, «Фалакнинг гардиши», «Она қалби» телевизион новеллалари, «Устозлар ва шогирдлар» музикали кўрсатуви катта таассурот қолдирди.

2. Йил бошида «Музикали киновикторина» номли ажойиб топишмоқ — кўрсатув бошланган эди, лекин бу кўрсатув ўз-ўзидан йўқолиб кетди. Нима учун? Ўзбекистон ССР халқ артисти Қизлархон Дўстмуҳамедова ижоди ҳақидаги «Нафосат гулдастаси» видеофильми жуда кўп такрорланаяпти. Бир неча рақсларини такрорлайвериш санъаткорга шуҳрат келтиради, деб бўлмайди. Аксинча, бу томошабинларнинг ғашига тегмоқда.

3. Бизнинг қишлоғимизда кинотеатр ёки клуб йўқ. Фильмларни ўз вақтида кўролмаймиз. «Ўзбекфильм» кейинги ўн йил ичида чиқарган фильмлар ҳам телепрограммага киритилса.

Г. ЖАЙЛОВОВА,
Й. ШЕРАЛИЕВ,
Ф. ТИЛОВОВА
Ғузор

●

1. «Қувноқлар ва зукколар», «Ёшлик» студиясининг «Келинг, очиқчасига гаплашайлик» кўрсатувлари, «Муножат Йўлчиева куйлайди», «Дардисар» видеофильмлари менга ёқди.

2. Давра суҳбатларида таъсирчан гаплар айтилмаяпти, муҳим муаммолар кўтарилмаяпти. «Оламга саёҳат»да ҳам фақат телефильмлар билан чекланиб қолинмоқда.

3. «Шунчаки ҳазил», «Баҳс», «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи», «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари», «Иқбол» кўрсатувларини мунтазам экранга чиқишини истар эдим. Шунинг билан бирга болалар учун «Сиз севган қаҳрамонлар», «Бойчечак» кўрсатувлари намойиш этилмай қолди. Республикамизда жуда кўп моҳир педагоглар таълим-тарбия ишларини яхши олиб борадилар. Шундай кишилар ҳаёти ва фаолияти ҳақида видеофильмлар яратилса.

У. ТОЖИБОЕВА
Фарғона области

●

1. «Келинг, очиқчасига гаплашайлик», «Инсон ва қонун» кўрсатувлари катта таассурот қолдирди.

2. «Қувноқлар ва зукколар» кўрсатувини ўтган сони мени қаноатлантирмади. Кўрсатувнинг бир шартида олий ўқув юрти студентлари оддий озарбойжон куйини қорақалпоқ куйидан ажрата олмади.

3. Телевидение орқали бериладиган дам олиш концертларини янада мукаммаллаштириш керак. Бундай концертларда санъатимиз дарғалари ҳисобланган Комилжон Отаниёзов, Муккаррам Турғунбоева ижодига тез-тез мурожаат этиб турилса.

Д. РАВШАНОВА
Ғузор

●

1. Кейинги пайтларда алкоголизм ва гиёҳвандликка қарши берилаётган кўрсатувларнинг таъсири кучайганлиги қувончлидир.

2. 1987 йил 2 август куни соат 19дан 45 минут ўтганда Ўзбекистон телевидениеси орқали берилган концертда битта раққоса рақсга тушди. Лекин концерт бошида ҳам, охирида ҳам раққоса ҳақида ҳеч қандай маълумот берилмади. Бу санъаткорга ҳам, қолаверса, томошабинга ҳам беҳурматчилик эмасми?

3. Фарғона водийсидан кўплаб санъаткорлар етишиб чиққан. Лекин биз ёшлар уларнинг барчасини биламиз, дея олмаймиз. Масалан, Юсуф қизиқ Шакаржоновни олайлик. Шундай кишилар хотирасига аския кечалари, бадиий сўз усталарининг мусобақалари ташкил қилинса, яхши бўларди.

Кечки соат 20дан 50 минут ўтганда намойиш этиладиган концертда ёш санъаткорларга ҳам кенгроқ ўрин берилса.

Л. ЭШОНҚУЛОВ
Риштон

●

1. Менга «Шунчаки ҳазил», 15 август куни соат 12дан 30 минут ўтганда экранга чиққан «Қувноқлар ва зукколар» ҳамда 15 август куни соат 22да намойиш этилган «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари» кўрсатуви жуда ёқди.

2. «Иван Васильевич касбини ўзгартиради» кинокомедияси кўп такрорланяпти.

3. «Шунчаки ҳазил», «Иқбол» қизлар конкурси, «Қувноқлар ва зукколар», «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи», «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари» экранга тез-тез чиқишини истар эдик.

С. ДИЁРОВА
Чироқчи

●

1. Телевидениенинг «Кечаги кун сабоқлари» ва «Барҳаёт садолар» кўрсатувларидан таъсирландим. Бу сингари кўрсатувлар кенгайтирилиши зарур.

2. «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари» кўрсатувининг илк сонлари жуда яхши бўлган эди. Кейинги номерларини илгариги савияда деб бўлмайди. «Келинг, очиқчасига гаплашайлик» кўрсатувида мавжуд имкониятлардан тўлиқ фойдаланилмаяпти. Аввало, студияга таклиф этилган кишиларнинг жавоблари ҳар доим ҳам қаноатланарли бўлмаяпти. Жавоблар амалий характер касб этаётгани йўқ. Қолаверса, кўрсатув чоғида телефон орқали улана олмадик. Бу ҳолда кўпчилик саволлар илгаридан тайёрланган, деган хулосага келиш мумкин.

3. Мультипанорама кўрсатуви мунтазам эфирга чиқмаяпти. Уни тиклаш ва яхшироқ ташкил этиш йўлларини ўйлаб кўриш керак.

С. КАРИМОВ
Тошкент

●

Халқимиз «Тилга эътибор — элга эътибор» дейди. Аммо бу ҳикматни телевидение ижодий ходимлари унутиб қўйишмоқда. Ҳолбуки, телевидение адабий тил қоидаларига энг биринчи бўлиб амал қилувчи кучли пропаганда воситаси. Кейинги пайтлардаги кўрсатувларда ўзбекча сўзларга жуда кўплаб бошқа тилдаги сўзлар аралаш-қуралаш бўлиб кетмоқда. Русча сўзларни билиш яхши. Лекин уни ўз ўрнида қўллаш лозим. Ҳар бир тилдаги сўзларни ўз ўрнига қўйиб қўллаш ўша тилга катта ҳурмат ҳисобланади.

Шу йилнинг 15 июлидаги Ўзбекистон телевидениесининг «Келинг, очиқчасига гаплашайлик» кўрсатувида Ўзбекистон ССР маориф, соғлиқни сақлаш, Олий ва ўрта махсус таълим министрлари иштирок этишди. Очиғини айтганда, нуфузли кишилар иштирок этгани билан бу кўрсатув яхши бўлмади. Иштирок этувчилар ниҳоятда пассив бўлиб, «очиқчасига» гаплаша олмадилар. Мен оддий ишчи, сут соғувчи аёлнинг гапларини (буни ҳам телевидение орқали кўрган эдим) мириқиб тингладим. Унинг тили шунчалик сипо, оддий, бийрон эдики, ростакам ҳавасим келди!

Олимлар иштирок этаётган «Келинг, очиқчасига гаплашайлик» кўрсатувида тилга эътиборсизлик кўзга ташланиб туради.

Агар тилимиз қашшоқ бўлганда, бошқа гап эди. Ундай эмас-ку! Бундан телевидение ходимлари тегишли хулоса чиқариб олишса, ёмон бўлмас эди.

А. ҲУСНИЕВ
Наманган

●

Редакция «Бизнинг телеанкета» почтасига келаётган хатлардан республика телевидениеси раҳбарлари ва ижодкорларини хабардор қилиб, уларнинг жавоблари ҳамда шарҳларини вақти-вақти билан газета саҳифаларида ёритиб боришни лозим топди.

Бугунги телеанкета хатларини — Ўзбекистон телевидениесининг бош режиссёри, республикада хизмат кўрсатган артист Маҳкам МУҲАМЕДОВ шарҳлайди:

— Газетанинг санъат бўлими мазкур рубрикани очиб, жуда хайрли иш қилди. Чунки томошабинларнинг жавоблари, ўринли фикр ва мулоҳазалари ҳар жиҳатдан ишимизга яқиндан ёрдам бераяпти. Улар билдирган ҳақли эътирозларни телевидение ижодий ходимлари келгуси ишларида эътиборга оладилар. Хуллас, телеанкета биз учун ойна вазифасини бажаряпти.

Мен редакцияга келган хатлар билан танишиб шу нарсага амин бўлдимки, кўпчилик телетомошабинлар деярли барча кўрсатувларни мунтазам кўриб боришар экан. Андижонлик Бўрибой Мирсаидов, сирдарёлик Ортиқ Раҳимов, Алиқул Шодиев ва бошқалар «Пахтакор» футбол командасининг ўйинларини телевидение яхши кўрсата олмаётганлигини ёзишган. Биз буни операторлар билан маслаҳатлашиб, йўл қўйилаётган камчиликларни бартараф этамиз. Самарқандлик Муборак Ҳосилова мунтазам «Телеминиатюралар» кўрсатувини бериб боришимизни сўраган. Афсуски, бунинг иложи йўқ. Тожикистон ССРнинг Ленинобод областидан Гулчеҳра Алимқулова «Ўзбекфильмда» суратга олинган янги бадиий фильмлардан доимо кўрсатиб боришимизни илтимос қилган. Келгуси ишларимизда буни инобатга оламиз. Шунингдек, редакцияга келаётган кўпчилик хатларда жиддий эътирозлар ҳам билдирилган. Лекин шуни ҳам айтиш керакки, баъзи хат муаллифларининг фикр-мулоҳазаларига, эътирозларига қўшилиб бўлмайди. Улар саёз ва бир ёқлама ёзилган. Тўғрироғи, бундай хат муаллифлари телевидение имкониятини ҳисобга олмай, ўзларича талаблар қўяверадилар.

Истардикки, жавоблар ҳаққоний, тўғри ва бизнинг келгуси ишларимизга ёрдам берадиган бўлсин. Шундагина «Бизнинг телеанкета» рубрикаси остида бериб борилаётган жавоблар ўзини оқлайди, деб ўйлаймиз.

Ижодкорлар ҳузурида

БЕЗОВТА ҚАЛБ

Ҳайкалтарош Анвар Аҳмедов асарлари [illegible]

[illegible]

Анвар Аҳмедов 1935 йилда Бўка районида туғилди. [illegible] гиловчи орзу бўлиб шаклланди. Ёш Анвар дастлаб қалам, сўнг мўйқалам ушлашни ўрганди. Унинг чизган биринчи содда хариталарида машаққатли умрнинг эгри-бугри, гоҳ кенг, гоҳ тор йўллари акс этган эди. Унда рассомликка иштиёқ уйғонди. У ўз кечинмаларини шаклларга солишни ўргана борди...

— Ҳар қандай санъатнинг асоси расмдир, — деди Анвар ака. — Ҳар қандай санъаткор аввало рассом бўлиши керак.

А. Аҳмедов ҳайкалтарошликка рассомликдан кириб келди. Бу борада унинг иккита устози бор: бири — П. Беньков номидаги Республика бадиий билим юрти, иккинчиси — Ленинграддаги Репин номидаги рассомлик, ҳайкалтарошлик ва меъморлик институтининг ҳайкалтарошлик факультетидир.

— Анвар ака, ҳозир ҳам сизнинг муваффақиятсиз чиққан ишларингиз бўладими?

— Ҳар бир янги ишим олдингисига нисбатан кўпроқ оғир ва қийин кечади. Ҳозир ҳам кўп қоғозларни, тошларни «брак»ка чиқараман. Лекин буларнинг ҳаммаси [illegible]

[illegible] да мактаб вазифасини ўтади.

Унинг яна бир ижод ва ҳаёт мактаби — Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтидир. Ҳайкалтарош бу даргоҳда 16 йилдан буён таълим беради, меъморлик санъатининг келажаги учун жон куйдиради.

— Бу йил менинг бешта талаба — шогирдим диплом ҳимоя қилди. Улар орасида миллий кадрлар кам. Биз санъатда миллий кадрлар тайёрлаш борасида етарлича қайғурмаяпмиз. Санъат ўқув юртларига республикамиз қишлоқларидаги иқтидорли йигит-қизларни жалб қилиш керак. Ўзбек тилида ҳайкалтарошлик дарсликлари кам. Француз Лонтеренинг «Лойдан ишлаш» номли китобига ўхшаш асарларни ўзбек тилига аллақачон таржима қилиш керак эди. Биз ҳайкалтарошлик санъатининг бошқа халқлардаги сир-асрорлари билан танишсак, фақат ютамиз.

«Сукунат», «Орзу!», «Субҳидам», «Оғайнилар...» — бу асарлар инсоннинг дард-армонларини, қувонч-ташвишларини, муҳаббат ва нафратини ифода этади. Бу асарларнинг қаҳрамонлари ҳис-ҳаяжон торлари таранг тортилган замонамиз кишиларидир.

«Субҳидам»да елкасига костюм ташлаб, шудрингли майсаларни ялангоёқ кечиб бораётган қизнинг нигоҳи узоқ-узоқларга қадалган. Қарашларида бахтга, муҳаббатга чанқоқлик бор...

«Оғайнилар» ёғочдан ишланган уч фигурали асар. Асарда учта безовта қалбни кўрамиз. Бу қалбларнинг бақувват илдизлари заминга ниш отган. Қаҳрамонлар ҳолатларидан шиддат, ғайрат ёғилиб турибди.

— Анвар ака, ҳозир қандай асарлар устида ишлаяпсиз?

— Режаларим: қишлоқларга сафар қилмоқчиман. Қишлоқ болаларини яхши кўраман. Уларнинг қиёфаларини ишлаш ниятим бор. Азамат қўшиқчи Владимир Висоцкий образи устидаги ишимни бошлаш арафасидаман. Ҳиндистоннинг таниқли давлат ва жамоат арбоби Индира Гандининг ҳайкали ниҳоясига етай деб қолди. Бадиий-экспериментал Совет юмшоқ материалдан ишланган бу асарнинг эскизини қабул қилди. Ҳозирча гипсдан ишланган бу асар тез кунларда мармардан ишланиб, Тошкентдаги Тўқимачилар маданият саройига ўрнатилади.

— Сиз асосий асар устида иш бошлашдан олдин унга бевосита тайёрланасизми?

— Албатта. Масалан, Индира Гандининг ҳайкалини ишлаш учун унинг бир нечта китобини, мақолаларини ўқиб чиқдим. Ганди — бутун бир фалсафий дунё. Уни ҳеч ким билан тенглаштириш мумкин эмас. Тарихда Индира Гандидек халқпарвар раҳбарлар кам бўлади. Мен Гандининг ҳам давлат арбоби, ҳам оддий инсон сифатидаги хусусиятларини бўрттириб кўрсатишга ҳаракат қилдим. Ганди мен учун, ҳақиқатан ҳам буюк кашфиёт бўлди. Ганди каби қалби безовта кишиларнинг юлдузи мангу ёруғ бўлади...

Қалби безовта кишиларни қаҳрамон қилиб олган ижодкорнинг ўз қалби ҳам безовта бўлмайдими? Юлдузи мангу ёруғларни қаҳрамон қилиб олган санъаткорнинг ўз юлдузи ҳам ёруғ бўлиб қолса, ажаб эмас!

Салим АШУРОВ

Асад ДИЛМУРОДОВ

МЕЪМОРЧИЛИГИМИЗ ГАВҲАРИ

Самарқанднинг қўриқхона-музей шаҳарга айлантирилгани маданий ҳаётимизда қувончли воқеа бўлди. Бу ғамхўрлик археологик-меъморлик ёдгорликларини ўрганиш, руйхатга олиш, таъмирлаш-консервациялашни янада яхшилаш учун катта имкониятлар яратди. Қадимий шаҳар маркази ҳисобланган Регистон майдони тўла-тўкис таъмирлашдан чиқарилди. Шу кунларда Бибихоним меъморчилик ансамбли, Нодир девонбеги ёки Тошқи Шердор номи билан машҳур мадрасанинг қайта тикланаётганлиги маданий меросимизга чинакам ҳурмат рамзидир.

Маданий меросга эътибор фақат тарих сарҳадларига назар югуртириш эмас, айни чоқда келажак сари дадил юриш ҳам демакдир. Кўз қорачиғидек авайлаб асралган, тарихий моҳияти ҳаққоний тарғиб этилган осори-атиқалар, шаксиз ёш авлодни эстетик руҳда тарбиялашга хизмат қилади. Бироқ Самарқанддаги баъзи қадимий ёдгорликлар аҳволи шуни кўрсатиб турибдики, маданий меросни эъзозлаш кўнгилдагидек эмас. Масалан, Афросиёб харобазорлари сингари ЮНЕСКО ҳисобида турадиган Ишратхона ёдгорлиги тақдири, маданий меросга эътиборсизлик хунук оқибатларга олиб келиши мумкинлигидан огоҳ этмоқда.

Тўғри, ёдгорлик тақдири бутун жамоатчиликни, айниқса маданият ва санъат арбобларини, мутахассисларни кўпдан бери жиддий ташвишга солади. Ҳатто, Самарқанд область партия ва совет органлари ҳамда мутасадди ташкилотлар бир неча бор бу обидани қатъий назоратга олиш, уни таъмир планига киритиш масаласини кўриб чиқди. Лекин фақат ташвишланиш, шунчаки масала қўйиш билан иш битмаслиги, бундан ёдгорликка ҳеч қандай фойда йўқлиги аниқ-равшан кўриниб қолди.

Ишратхона номи билан маълум ва машҳур бўлган бу иморат тақдирига астойдил ташвиш чекаётганимизнинг сабаблари бор; бу иморат классик меъморчилигимизнинг ноёб намунаси бўлганидан ташқари унинг тарихи халқимизнинг олис ўтмиши — зулмат ичида нур тантанаси учун олиб борилган курашлар даврига бориб тақалади. Шу туфайли Совет ҳокимияти ташкил топган дастлабки кунларданоқ олимлар иморат тақдирига катта қизиқиш билан қарашди, унинг меъморчиликда, илм-фанда тутган ўрнини белгилашда муҳим тадқиқотлар ўтказилди.

Хўш, обида номи қандай маъно ташийди? У не муддаода қурилган ва ўз замонасида қандай мақсадга хизмат қилган? Қизиғи шундаки, бу саволга жавоблар ҳар хил. Баъзи олимлар иморат Амир Темур замонасида, ҳатто, ундан кейин, масалан, Улуғбек даврида ҳам базми-жамшид жойи бўлган, деган фикрни илгари суришади. «Ишратхона» арабча «ашаратхона», яъни «ўн хонали» сўзининг халқ томонидан бузиб айтилган вариантидир, дея хулоса қилувчи тадқиқотчилар ҳам йўқ эмас. Бу тоифадаги олимлар иморатни ўрта асрларда кўплаб қурилган мақбаралар қаторига қўшишади.

Асли ўтган асрнинг охирида Самарқандда ва шаҳар атрофида кенг кўламли тадқиқотлар ўтказган археолог В. Вяткин қўлга киритган бир вақфнома «Ишратхона — мақбара» деган фикр туғилишига сабаб бўлган. 1464 йилда битилган бу вақфнома Ҳабиба Султон бегимга тегишли эди. У вақфномада Феруза боғи ғарбий бурчагида бўй ростлаган Ҳожа Абди Дарун мақбараси яқинида феруза гумбазли бир иморат борлиги, иморат ичида суюкли қизи — Ҳованд Султон бека дафн этилганлиги таъкидланади. Таниқли мутахассис олимлар — М. Массон, Л. Ремпель, Г. Пугаченкова ва бошқалар шу ҳужжатга асосланган ҳолда Ишратхона ҳақидаги тахминни ҳақиқатга айлантиришди.

Биринчи гуруҳ олимлар Ишратхона ўз номига муносиб эканлигини, ўз замонасида у базм-ишрат маскани бўлганлигини эътироф этишаркан, даъволарини тарихий манбалар ва далиллар асосида мустаҳкамлашга интилишади. Бу жиҳатдан санъатшунос Пўлат Зоҳидов кузатувлари илмий-назарий ва амалий аҳамиятга эга бўлиб, кўпроқ эътиборни тортади. Ўтган йили Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти унинг «Зеб ичра зийнат» китобини чоп этди. Китобга киритилган «Боғи Дилкушо кўшки» сарлавҳали мақоласида, олим Ишратхона тарихи ҳақида сўз юритади, иморат атрофида юрган баъзи асоссиз тахминларни рад этиб, янги маълумотлар билан ошно қилади.

Пўлат Зоҳидовнинг ёзишича, тарихчи Шарафиддин Али Яздий «Зафарнома» китобида 1397 йил кузида Конигил атрофида — Самарқанднинг шарқий тарафида Амир Темур томонидан барпо қилинган боғ хусусида ёзиб қолдирган. Бу боғ сўлимлиги ва гўзаллиги билан жаҳонгирни мафтун этади. Жаҳонгир унга Боғи Дилкушо деб ном қўяди. У Ҳиндистон юришидан қайтгач, 1399 йил 28 апрелда тўппа-тўғри Боғи Дилкушога боради. Ўша куни боғ ўртасидаги муҳташам кўшкда амирлар, беклар, аслзодалар жаҳонгирни тантанали кутиб олишади. Тарихчи Ғиёсиддин Али иморатни «Кўшки Дилкушо» деб таърифлаган. Кейинча Боғи Дилкушони «Боғи Феруза» деб ўзгартиришган. Чамаси, бунга кўшк гумбази феруза рангда товланиб, кўзни қамаштирганлиги, дилларни мафтун этганлиги сабаб бўлган кўринади.

Мақола муаллифи ўз нуқтаи назарини таъкид ҳам мустаҳкамлаш мақсадида «Бобурнома»дан қуйидаги сатрларни келтиради: «(Темурбек) Самарқанднинг шарқида икки боғ солибдур, бириким йироқроқтур, Боғи Булдурур, ёвуқроғи Боғи Дилкушодир. Андин Феруза дарвозасигача хиёбон қилиб, икки тарафида терак йиғочлари эктирубдур. Дилкушода ҳам улуғ кўшк солдирубтур, ул кўшкда Темурбекнинг Ҳиндистон урушини тасвир қилибтурлар». Олим Бобур таърифлаган кошона — ҳозир эл ичида Ишратхона номи билан довруқ ёйган Боғи Дилкушо эканлигини таъкидлайди, Ишратхонани мақбара деб аташ ҳақиқатга тўғри келмаслигини уқтиради.

Шундай қилиб, биз биламизки, Самарқанд шарқида қад ростлаган Ҳожа Абди Дарун ёдгорлиги билан ёндаш тушган мазкур иморат мақбара эмас, аксинча, шоҳона маросимлар, тантанали қабул кунларига мўлжалланган ўзига хос кошона экан...

Хўш, ерлик халқ ҳам, ҳатто баъзи олимлар ҳам нима учун шу пайтгача Ишратхонани мақбара деб юритишган? Китобдан бу саволга ҳам жавоб топилади. Аввало, автор В. Вяткин топган вақфнома бу тахмин чуқур илдиз отишига сабаб бўлганини кўрсатади. Иккинчидан, маълум бўлишича, кейинги даврларда бино ичкарисидаги тагхонада йигирмадан ортиқ номаълум шахс жасади қўйилган экан. Бу далил ҳам юқоридаги каби тахминга туртки беради.

Шу ўринда тағин вақфномага қайтишга мажбурмиз. Ҳабиба Султон бегим вақфномада қизи Ҳованд Султон бека қабри феруза гумбазли иморат ичидалигини, бу мақбара Ҳожа Абди Дарун мозори билан ёнма-ён эканлигини тавсифлайди, шунингдек, ғарб томонда Боғи Феруза, яъни Боғи Дилкушо жойлашганлигини қайд қилади. Маълумки, биз ҳикоя қилаётган обида шу боғ ҳуснига

Давоми еттинчи бетда

МЕЪМОРЧИЛИГИМИЗ ГАВҲАРИ

Боши олтинчи бетда

ҳусн қўшиб турган. Ана шуни ва вақфномадаги ҳалиги фикрни назарда тутган М. Массон, Л. Ремпель, Г. Пугаченкова Ишратхона — Ҳованд Султон бека мақбараси, деб тахмин қилишган. Лекин улар вақфномада сўз Хожа Абди Дарун мақбараси яқинидаги феруза гумбазли, ҳозиргача сақланиб қолган бошқа бир бино ҳақида бораётганлигини назардан қочиришган.

Ишратхона — Боғи Дилкушо кўшки тарихини, ўтмиш маданиятимизда тутган ўрнини ўрганиш-аниқлаш борасидаги баҳс-мунозаралар ҳали тўхтагани йўқ. Масаланинг бу томонини ечиш тарихчи-археологлар билан санъатшунослар зиммасида. Келгусида улар чигалликларга тўла-тўкис барҳам беришларига ишонамиз. Айни пайтда эса асосий диққат-эътиборни масаланинг бошқа муҳим қиррасига қаратмоқчимиз. Боғи Дилкушо кўшки халқимиз тарихининг жонли гувоҳи экан, миллий меъморчилигимиз гавҳари экан, уни таъмирлашни сираям кечиктирмаслик керак.

ЮҚОРИДА эслатганимиздек, Боғи Дилкушо кўшки ЮНЕСКО назоратида, шу сабабли чет эллардан келган туристлар, айниқса, археолог-тарихчи сайёҳлар бу обида тақдири билан тобора кўпроқ қизиқишмоқда. Таассуфлар бўлсинким, гидларимиз бир вақтлар гул-нақшлари камалак янглиғ товланган бу иморат ҳақида уларга сўзлагани уялишади. Негаки, у — унутилган, харобага айланаётган, тўғрироғи, таъмирчилар қадамига интиқ...

Боғи Дилкушо кўшкининг эстетик-маърифий аҳамияти шундаки, у ўрта асрларда Мовароуннаҳрда илм-фан, маданият ва санъат, хусусан, меъморчилик нақадар гуркираб ривожланганлиги хусусида чуқур тасаввур беради. Агар Пўлат Зоҳидов хулосасига таянсак, у XIV аср охири, XV аср бошларида Мовароуннаҳрда қурилган кўпдан-кўп кўшкларнинг омон қолган, бизгача етиб келган ягона намунасидир. Энг муҳими шундаки, номаълум меъмору муҳандислар томонидан тиклланган бу бино темурийлар даври меъморчилигининг юксак чўққиси бўлган, бу соҳада янги тараққиёт босқичини бошлаб берган.

Агар синчков назар ташласангиз, ўз замонасида Боғи Дилкушо кўшки, ҳақиқатдан ҳам мислсиз даражада улуғвор бўлганлигини, шаҳристон чеккасидаги сўлим боғни феруза, ложувард, мовий бўёқли кошинлари билан нурлантириб турганлигини ҳис этасиз. Қадимги усталар кўшк чиройини очиш, салобатини ошириш мақсадида илгари сира қўлланмаган меъморчилик усулларини уни тиклаш жараёнида кенг қўллашди. Иморат икки ошёнали қилиб солинган. Юқори қаватга зиналар орқали чиқилган. Лекин, афсуски, 1903 йилги зилзилада бош пештоқ, ичкари-ташқари равоқлар, хоналар деворларига қаттиқ шикаст етган, безаклар тўкилган, баланд гумбази қулаб тушган.

Бино безаклари айниқса нафис бўлган: меъмор-наққошлар ислимий ва гиреҳ нақшларнинг ўзаро уйғунлаштирилган туркумини турфа бўёқли сиркор кошинлар воситасида зарблашган. Ҳатто пештоққа, икки ошёнали хоналарнинг деворларига товланувчи рангдор ойналар безак ўрнида ишлатилган. Қуёш нури тушганда бу ойна-безаклар ёғду сочган.

Шубҳасиз, вақт синовига бардош бериш санъат асари учун осон эмас, бу синов Боғи Дилкушо кўшкига ҳам ғоят қимматга тушган. Боқийлик йўлидаги аёвсиз кураш кўшк бағрида хароба излар қолдирган. Ана шу излар кўпайгандан кўпайиб обидани ночор аҳволга солиб қўйган. Иморатнинг қолган-қутган қисмини шўр емирмоқда, шамолу бўрон нуратмоқда. Агар аҳвол шу тариқа давом этаверса, яқин йиллар орасида ЮНЕСКО рўйхатидаги ноёб санъат асари — миллий меъморчилигимиз мўъжизаси буткул тўкилиб, йўқолиб кетади. Шунда меъморчилик санъатини муқаддас билган аждодлар хотираси, келгуси авлод олдида нима деб жавоб берамиз?

ШУ КУНЛАРДА Самарқандга қадам ранжида қилсангиз, шаҳарнинг Панжакент кўчаси бўйлаб Шарқ томонга юрсангиз, кўп ўтмай гўё қулоғингизга бир нидо чалинади: «Мен она тарих фарзандиман. Йўқлик қаърига чўкяпман. Одамлар, мени қутқаринг!» Бу олти асрлик йўлни «босиб» ўтган, бугунги кунда анча-мунча чарчаб қолган ўша ажойиб обида — Боғи Дилкушо кўшки юрагидан отилаётган нидодир. Ғафлатда қолмайлик, бу нидони эшитайлик. Таъмирчи усталар, лойиҳаловчи-мутахассислар обида дардини тезроқ тушунишса, обида яраларига тезроқ малҳам бўсишса, яна бир тарихий ёдгорлик асраб қолинган бўлади.

ОРОЛ: ХОТИРЖАМЛИК ПАЙТИ ЭМАС

Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг жамоатчилик асосида ишловчи Оролни асраш комитетининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Унда республикамиз олим-мутахассислари, лойиҳачилар, адиблар ва журналистлар иштирок этишди. Йиғилишни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси президиуми раисининг биринчи ўринбосари Е. Березиков олиб борди.

— Оролнинг бугунги аҳволи ҳаммага маълум, — деди у сўзининг бошида. — Лекин ҳозир денгиз нега қуриди, уни кимлар қуритди, деган мазмунда баҳс-мунозаралар олиб боришнинг мавриди эмас. Аксинча, фурсатни бой бермай, Оролни қутқариб қолиш ҳақида ўйлашимиз керак. Шунинг учун ҳам бугунги йиғилишимизда айбни бировга тўнкаш билан шуғулланмай, денгизга мадад берувчи аниқ тадбирлар лойиҳасини, фойдали таклиф-мулоҳазаларни ўртага ташлашни жоиз деб биламан.

Дарҳақиқат, йиғилишда Сирдарё ва Амударё ўзанларидаги қамишзор ва тўқайзорларни ўзлаштириш, келажакни ўйламай-нетмай янги ерлар очиш, монокультурага айланиб қолган пахта майдонларини ҳаддан ташқари кенгайтириш, сув омборлари барпо этиш, дарёлар сувини талон-торож қилиш Оролнинг қуришига олиб келганлиги таъкидланди. Денгиз ён-атрофида экологик мувозанатнинг бузилиши ерларнинг шўрланиб, унумдорлиги пасайиб кетишига сабабчи бўлганлиги, бу эса, айниқса, аҳоли соғлиғига жиддий хавф солаётганлиги ташвиш билан тилга олинди. Гидрометеорология ва атроф-муҳитни назорат қилиш республика бошқармасининг бошлиғи Н. Аксарин, хоразмлик иқтисодчи О. Ҳусаинов, ТошДУ профессори З. Акрамов, ТИИИМСХ кафедра мудири С. Мирзаев, шу институт профессори Ф. Раҳимбоев денгизни аввалги ҳолига қайтариш юзасидан ўзларининг амалий таклиф-мулоҳазаларини билдирдилар. Бироқ шу соҳага бевосита алоқадор бўлган ташкилот-муассасалар вакиллари, жумладан, Ўрта Осиё ирригация илмий-тадқиқот институти сув ресурсларини муҳофаза қилиш бўлими бошлиғи Р. Раззоқов, Ўзбекистон ССР Сув хўжалиги министри ўринбосари Д. Афонин, «Средазгипроводхоз» институти бош мутахассиси Ф. Эйнгорн, шу институт мутахассислари Л. Тинчиров, И. Калининлар ўз фикрларини тор қамровда, асосан маълум муддатга мўлжалланган илмий режалар асосидагина баён этдилар.

Албатта, бир неча халқ тақдири билан боғлиқ масалага фақат бугунни ўйлаб, илмий-назариялар асосидагина ёндашиш келажакда самарали натижа бериши қийин. Ёзувчи Ю. Ковалёв денгизнинг қуришининг маънавий зарар-оқибатлари ҳақида сўз юритди.

— Орол масаласи катта ижтимоий-иқтисодий ва маънавий муаммодир,, — деди Ўзбекистон ССР халқ шоири Шукрулло. — Шу нуқтаи назардан қараганда, комитетимизнинг асосий вазифаси Оролни сақлаб қолиш бўйича энг мақбул лойиҳанинг ишлаб чиқилишига кўмаклашиш ва денгизнинг бугунги аҳволи ҳақидаги реал ахборотларни кенг жамоатчиликка етказишдан иборатдир. Биз шу мақсадда омма минбари — республика телевидениеси орқали чиқишлар уюштирдик. Афсуски, сўнгги пайтларда бундай кўрсатувлар негадир чеклаб қўйилди. Масалан, шу йил июль ойида Тошкент Давлат университети маданият саройида «Сени асраймиз, Орол!» деб номланган катта мушоира бўлиб ўтганди. Уни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи, Оролни асраш комитети ва республика телевидениеси ҳамкорликда уюштирганди. Таажжубки, учрашув ҳалигача эфирга чиқарилгани йўқ. Менимча, бу Орол инсондан мадад кутаётган бир пайтда асло кечириб бўлмас ҳолдир.

Йиғилиш ниҳоясида комитет раиси П. Шермуҳамедов навбатдаги иш планлари ҳақида ахборот берди.

Муҳаммад АЛИ

АЁЛГА АЙЛАНГАН ПОДШО

«РАМАЯНА ОҲАНГЛАРИДА» ТУРКУМИДАН

I

Даврон сурди кўп йиллар подшо Бхангасвана,
Юрти озод, эли шод, кўнгли ҳам обод яна.
Кўз олдида юз ўғил юришар яшнатиб кўз,
Фарзандларга келар мос айтилса не яхши сўз,
Мақтовни тилдан қўймас ёр-қариндош, эл-улус.
Бироқ не ҳам бўлди-ю, тўғри йўлдан тойди шоҳ,
Етим-есир ҳақига кўз олайтди баногоҳ.
Бир кун подшо ўрмонда, мулозимларсиз, танҳо
От бошини бўш қўйиб борар эди бепарво.
Подшо бошига Индра турфа савдолар солди,
Ғурурдан ҳаволанган ақлин ўғирлаб олди,
Бас, ўрмоннинг қаърида подшо адашиб қолди.
Ташналикдан оғочдек қуруқшарди вужуди,
Очликдан гар оҳ деса, оғиздан чиқар дуди.
Подшо хўп интиқ бўлди ҳар томондан излаб йўл,
Чиқиб қолди олдидан бирдан тиниқ шаффоф кўл.
Отини суғорди, «чуҳ! чуҳ!» деб айлаб хитоб,
Ўзи ҳам ечинди-да, шўнғиди сувга шитоб.
Яйради бўғин-бўғин, ҳолдан қуриган тани,
Ҳуш салқин сувда мисли балиқдек юзмиш яъни.
Кўл ичидан боқиб сўнг отини зўрға танибди:
Ажабо, тулпор оти хачирга айланибди.
Бу не сир-синоат, деб қирғоққа чиқди бот,
Сувда ўз аксин кўриб ҳайрон қолибди... Ҳайҳот!
Аёллар кўкси янглиғ кўкраги бўртиб чиқмиш,
Сочи ҳам ўсиб қалин қоп-қораймиш, бўғриқмиш.
Қуймичи диркиллабон, ингичка тортмиш оёқ...
Аёлга айланибди шавкатли подшо шундоқ!
Бас, подшо англадики, сирли кўл домида ул
Расвои жаҳон бўлмиш, расвои жаҳон буткул!
Сўнг деди: «Қандоқ йўсин хачирни минай энди?
Не умид не орзу-ла тақдирни синай энди!
Не юз, не номус ила элга кўринай энди!
Ўйлабон ўйларининг тубига етмай асло,
Юртга қайтмоқдан ўзга чора топмади подшо
Фарзандлар, хотинларин, аъёнларин этди лол,
Тобакай аҳли олам кўрмаган бу қийлу қол.
Сўнг деди: «Ўғилларим! Давр суринг бахтиёр!
Мен-чи, ўрмонга кетгум, кўргум манглайда не бор.
Хайру саховатни ҳам фаромуш этдим тамом,
Бас, шундан абгор бўлдим, бадкору бадхулқ, бадном!..»

II

Урмонга қайтди подшо, қисматидан бўлиб хит,
Учратиб қолиб, унга уйланди битта зоҳид.
Гуноҳларини ювмоқ истарди Бхангасвана,
Зоҳидга ҳам юз ўғил туғиб берди росмана.
Сўнгра бу ўғилларин пойтахтга олиб келди,
Икки юз ўғлин йиғиб бундоқ насиҳат қилди:
«Эй, менинг ота бўлиб кўрган эр фарзандларим!
Эй, менинг она бўлиб топган шер дилбандларим!
Бошқаринг давлатимни бир тану бир жон бўлиб,
Аҳилу баҳамжиҳат, дўсту қадрдон бўлиб!»

III

Нега Ерда одамлар яшарлар тинч, бахтиёр!
Одамлар тинч яшаса, худолар нечун даркор!
Осмон подшоси Индра ўшандан тоқати тоқ,
Ака-укалар аро солди низо-ю нифоқ.
Келди юртга хунрезлик, қирғин барот, қатли ом,
Ака-ука бир-бирин тиғдан ўткарди тамом!
Ўрмонда ғариб юрган шўрлик зоҳида-подшо
Фарёд айлади: «Эвоҳ! Бу нечун қора савдо!..»
Бараҳман либосида Индра бўлди аён:
«Сулув зоҳида, невчун чекарсен нола-фиғон!
Кулбангга тушдими ўт, дилинг шунданми вайрон!..»
Зоҳида дер: «Ҳеч инсон кўрганми бундай хорлик!
Икки юзта ўғлимга манглайим қилди торлик...
Барчаси ҳам соғ эди, барчаси ҳам рўзғорлик...»
Худолар подшоси дер: «Индраман мен, билгил,
Нечун бу ҳолга тушдинг, озгина фикр қилғил!
Худолар подшосини хотир айламадинг ҳеч,
Қурбонлик деб қозиққа бир от бойламадинг ҳеч!»
Хайру саховат йўлин ёмон дўстдек унутдинг,
Ўзингдан ўпка айла, бари ўзингдан ўтди...»
Индранинг пойига ўзини отганча подшо
Фақат юм-юм йиғларди кўз ёши кўлу дарё.
Индра мундоқ сўз айтур: «Тўғрисин сўйла менга,
Қай ўғлон-фарзандларинг ёқимли, хушдир сенга!
Қай бири! Ота бўлиб кўрган фарзандларингми!
Ва ёки она бўлиб топган дилбандларингми!
Қай бирларига айтгил, қайта жон айлай ато!
Ақлу идрокингдан сўр, ўйлаб де, қилма хато!»
Кафтини кафтга қўйиб зоҳида дер: «Э, худо!
Жон киргиз она бўлиб топган фарзандларимга!
Аччиқ умрим бол этган ул шакархандларимга!»
«Ажаб сўз айтдинг, мард бўл, айтганларингдан тонма:
Эркак бўлиб кўрган... хўш... ўғлонларинг ёмонми!
«Йўқ! Йўқ! Она меҳри зўр ота меҳри олдида!
Шундан фарзандга кўпроқ боғлиқ бўлур волида».
Зоҳиданинг сўзлари Индрани этди хуррам:
Рост дединг, тирилтиргум икки юз ўғлингни ҳам,
Юрт бошқарсин қошингда тўрт кўз тугал, бари жам.
Асл ҳолингга энди қайтарайин, етар бас!
Шахт-шиддатли эркакка айлантирай шу нафас!»
«О, Шакра!* Бил, қайта бор эркак бўлгум йўқ сира!»
Ҳайрат бармоғин тишлар подшо сўзидан Индра:
«Нечун! Аёл қисмати сенга азизроқми ё!
Наҳотки аёл бўлмоқ эркак бўлмоқдан аъло!...»
«Сабаби бунда эмас, — деди зоҳида-подшо. —
Аёл — ишқ-муҳаббатда эркакдан ортиқроқдир,
Аёл — ҳаловатга зор тупроқдир, чаман боғдир.
Эркакдан кўра аъло ҳис қилур муҳаббатни,
Сururу саховатни, роҳату фароғатни!
Шу важдан аёл бўлиб яшамоқ менга хушдир!
Роҳатни билмай яшаш умрмас, аччиқ тушдир!..»

*Шакра — Индранинг исмларидан бири.

санъат оламида

«МОҲИ-СИТОРА» КУЙЛАЙДИ

Бухоро шаҳар Крупская номидаги маданият уйи қошидаги «Моҳи-Ситора» фольклор-этнографик ансамблининг ташкил этилганига ҳали унча кўп бўлгани йўқ. Лекин аллақачон областдаги кўзга кўринган коллективлардан бирига айланди. Ансамблда 15 ёшдан 85 ёшгача бўлган ёшлар, отахон-онахонлар қатнашмоқда. «Моҳи-Ситора»нинг репертуари асосан Бухоро халқ ашула ва рақсларидан иборат.

Ансамбль коллективи Тошкент шаҳрида ўтказилган республика навбаҳор байрамида қатнашиб санъат мухлисларида қизиқиш уйғотган эди. Орадан кўп ўтмай область фольклор-этнографик ансамбллар кўригининг лауреати бўлди ва республика фольклор ансамбллари кўригига қатнашиш учун йўлланма олди.

Ансамбль коллективи тез-тез дала меҳнаткашлари ҳузурига чиқиб туришади. Улар ижро этган куй ва қўшиқлар, халқ рақслари барчага манзур бўлмоқда.

СУРАТЛАРДА: ансамбль қатнашчилари.

Ҳ. ҚУРБОНОВ фотоси

ЯНГИ МАВСУМ— ЯНГИ РЕПЕРТУАР

Бугун Олим Хўжаев номидаги Сирдарё область музикали драма ва комедия театри ижодий коллективи ўзининг 14 мавсумини бошлайди. Шу муносабат билан театр бош режиссёри Жўра МАҲМУДОВ мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берди:

— Янги мавсум Улуғ Октябрнинг 70 йиллигига бағишланган Александр Буравцкойнинг «Гапир» (Валентин Овечкиннинг «Районнинг иш кунлари» очерклари асосида) публицистик драмаси премьераси билан бошланади. Асар қишлоқ хўжалик ишларидаги муаммоларга бағишланган бўлиб, қайта қуриш жараёнига ҳам оҳангдир. Драмани Машраб Бобоев маҳорат билан таржима қилган. Асосий ролларни Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Абдуҳамид Ғафуров, Шафоат Раҳматуллаева, артистлардан Мамажон Нурматов, Адҳам Абдуллаев, Раҳим Ҳасанов, Адҳам Юсуфалиев ва бошқалар ижро этяптилар.

Шунингдек, янги мавсум репертуаридан олдин саҳналаштирилган «Майсаранинг иши», «Оғриқ тишлар», «Хийлаий шаърий», «Инсонликка номзод», «Жанжал», «Карвон бехатар бўлмас» сингари асарлар ўрин олган. Шунингдек, бу мавсумда жаҳон классик драматургиясидан Шекспирнинг «Қирол Лир» трагедиясини саҳналаштирмоқчимиз. Драматурглардан Ҳайитмат Расулнинг «Қайсар қайнона», Маматқул Ҳазратқуловнинг «Ҳақ сўз» драмаларини саҳналаштириш учун репертуарга киритдик. Одатдагидек, янги мавсумда гастролларга тайёргарлик кўрамиз. Ўйлайманки, юбилей йили репертуари томошабинларни хушнуд этади.

МАРКАЗИЙ НАШРЛАРДА

«ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА»

Нашриётда Ўзбекистон ССР халқ шоири Шукруллонинг «Сайланма»си чоп этилди. Таниқли совет шоири Қайсин Қулиев Шукрулло ҳақида шундай ёзади: «Ҳаммамизга маълумки, ўзбек шеърияти қадимий анъаналарга эга. Биз бундан беш юз йилдан узоқ масофада яшаган Навоийдан тортиб замондошимиз Зулфиягача бўлган ана шу шеъриятнинг кўплаб ажойиб вакилларини яхши биламиз. Ўзбек халқининг шеърияти улуғ ижодкорларга бой бўлишига қарамай, Шукруллога ўз ўрнига эга бўлиш, ўз сўқмоғини топиш бахти муяссар бўлган. У бугунги кунда ўзбек шеъриятини бойитган, таланти тан олинган устозлардан биридир».

Мажмуага кирган шоирнинг энг яхши шеърлари ва достонлари («Россия», «Олов ва гул», «Тошкент. 26 тонготари»), шунингдек, «Жавоҳирот сандиғи» автобиографик қиссаси ўзининг бадиияти билан Қ. Қулиевнинг юқоридаги баҳосини тасдиқлайди.

«Сайланма»га Қ. Қулиев сўзбоши ёзган. Шеърларни Р. Казакова, Н. Гребнев, Ю. Нейман, Я. Козловский, О. Дмитриев, «Жавоҳирот сандиғи» қиссасини эса В. Солоухин рус тилига таржима қилган.

Китобни рассомлардан А. Дианов ҳамда О. Криворотько безаган.

«СОВЕТСКАЯ КУЛЬТУРА»

Газетанинг шу йил 27 август сонида Ўзбекистон ССР халқ артисти, кинорежиссёр Равиль Ботировнинг Совет киноси куни муносабати билан суҳбати эълон қилинган. У киносанъати соҳасида қайта қуриш қандай бораётганлиги ҳақида гапириб, яъни суратга олинаётган «Иккинчи давра бўйлаб» фильми сюжетига қисқача тўхталган.

Газетанинг шу сонида ленинградлик Е. Алексееванинг «Сатира бўёқлари» номли мақоласи босилган. Мақолада сўнгги йилларда Ленинград комедия театрида саҳналаштирилган қатор спектакллар атрофлича таҳлил қилинган. Жумладан, шу театрда қўйилган Ў. Умарбековнинг «И. О.» («Курорт») комедияси ҳақида бир қанча танқидий фикр-мулоҳазалар билдирилган. Асарни саҳналаштириш жараёнида йўл қўйилган камчиликларга ҳам тўхталинган.

«ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА»

Газетанинг шу йилги 26 август сонида «ЛГ»нинг Ўзбекистон ССР бўйича ўз мухбирлари Владимир Соколов билан Владимир Тюриковнинг «Ёзувчилар ташкилотларида» рубрикаси остида «Очиқчасига гаплашамиз» сарлавҳали мақоласи босилган. Муаллифлар мақолада Ўзбекистон Ёзувчилар союзида содир бўлган камчиликлар тўғрисида фикр юритар эканлар, республика ёзувчилар ташкилотида сўнгги йилларда ўтмишда рўй берган хатоларни фош этиш билан овора бўлиб кетиш оқибатида янги баркамол асарлар яратиш борасида кам иш қилинаётганини алоҳида уқтириб ўтадилар. Ёзувчилар ташкилотимиз ишидаги яна бир камчилик, бу — гуруҳбозлик ва тарафкашлик иллати экани ҳам қайд этилиб, ана шу иллатдан тезроқ қутулиш лозимлиги тўғри кўрсатилган. Мақолада республика ёзувчилар ташкилоти олдида турган ғоят зарур бўлган муҳим муаммолар борасида ҳам мулоҳаза юритилади, конкрет амалий таклифлар ўртага ташланади.

«СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ»

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Одил Ёқубовнинг «Кўҳна дунё» тарихий романи шу нашриётда чоп этилди. Романда Шарқнинг икки буюк алломаси — Абу Райҳон Беруний ҳамда Абу Али ибн Сино ҳақида ҳикоя қилинади. Уларнинг тафаккур нурлари, инсонпарварликлари Султон Маҳмуднинг тажовузкор хатти-ҳаракатларига қарши курашда намоён бўла боради. Китобда XI асрга оид сиёсий курашлар ва кишилар ҳаёти тасвирланади.

Романни рус тилига Юрий Суровцев таржима қилган. Китобни рассом Д. Шимилис безаган.

«НЕДЕЛЯ»

Ҳафталикнинг шу йилги 30-сонида «13-саҳифа меҳмони» рубрикаси остида Сергей Двиганцев билан Алишер Шоғуломовнинг «Антонина Хлебушкина — болалар уйининг директори» суҳбати босилган. Унда 3500 етим болани тарбиялаган машҳур юртдошимиз, эзгу қалб соҳибаси Антонина Павловна Хлебушкинанинг фидокорона меҳнати тўғрисида ҳикоя қилинади.

●

«Неделя»нинг 31-сонида эса буюк ватандошимиз, шаҳрисабзлик Мирзо Абдулқодир Бедил ижодига бағишланган «Ҳиндистоннинг улуғ шоири» мақоласи берилган. Сўнгра Бедилнинг рубоийларидан намуналар келтирилган. Рубоийларни форсийдан Александр Наумов русчалаштирган.

КЎРГАЗМАЛАР ЧОРЛАЙДИ

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг Марказий кўргазмалар залида Вениамин Ким асарлари кўргазмаси бўлиб ўтди. Кўргазма А. Н. Островский номидаги Тошкент театр ва рассомлик санъати институтини тугаллаб кўп йиллардан буён ижод қилиб келаётган рассомнинг 50 йиллигига бағишланди.

Кўргазманинг асосий қисмини рангтасвир асарлари ва акварелда чизилган расмлар ташкил этди. Рассомнинг фикрлаш, мушоҳада юритишга ундайдиган «Икки ғоя», «Ҳаёт ҳақида қисса», «Она замин», «Кураш», «Нафосат», «Ҳосилдорлик», «Тинчлик» каби асарлари томошабинларга манзур бўлди. Кўргазмада 200га яқин асар намойиш этилди.

●

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг Марказий кўргазмалар залида Константин Богодухов асарлари кўргазмаси бўлиб ўтди. Кўргазма манзара устасининг 70 йиллиги, ижодий фаолиятининг 40 йиллигига бағишланди. Намойиш этилаётган «Дарё узра оқшом», «Нанай тоғларида», «Отлар. Кечки пайт» каби манзаралар, республикамиз маданий ёдгорликларини акс эттирган «Гўр Эмир», «Бухородаги кўча», «Хева. Абдулла бува», «Бухорода кумушранг кундуз» асарлари ҳамда кўплаб ажойиб натюрмортларни тасвирий санъат ихлосмандлари катта қизиқиш билан кутиб олдилар. Кўргазмада 200га яқин манзара асарлари, натюрмортлар, акварель расмлари бор.

●

Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзининг кўргазмалар залида рассом Рустам Алимов асарлари кўргазмаси очилди. Мўйқалам соҳиби яратган асарларнинг номи ҳам суратларнинг мавзуи ва жанри ҳақида етарли маълумот беради: «Манзара», «Қадрдон кенгликлар», «Тоғ манзараси», «Сукунат», «Бўстонлиқ атрофида» ёки «Чорминор мадрасаси», «Исломхўжа минораси», «Шоҳи Зинда» ва бошқалар. Етмишга яқин рангтасвир асарлари намойиш этилаётган бу кўргазмадан турли касб эгаларининг портретлари, натюрмортлар ҳам ўрин олган.

Кўргазма Ўзбекистон ССР Рассомлар ва Архитекторлар союзи томонидан ташкил этилган.

ХУРОФОТ КУЛФАТ КЕЛТИРАДИ

ОЖИЗЛИК АЛОМАТИ

Меҳнаткашларни илмий атеистик руҳда тарбиялаш ва диний қарашларнинг моҳиятини фош этиш қайта қуриш даврининг энг муҳим вазифаларидан ҳисобланади. Шу боис оммавий ахборот ва пропаганда воситалари ходимлари, пропагандист ва коммунистлар жойларда виждон эркинлигини бузаётган, назоратга чап бераётган айрим диндорлар кирдикорларини изчил фош қилишни, диний сарқитларга ружу қўйган кишиларга тўғри йўлни кўрсатишни ўзларининг муқаддас бурчлари деб билмоқдалар. Атеистик мавзудаги мақола, кўрсатув ва эшиттиришларни тайёрлашда шу соҳа олимлари, педагоглар ва пропагандистлар фаол қатнашмоқдалар.

Маълумки, диндорлар ўртасида иш олиб бориш ниҳоятда нозик ва мураккаб вазифа. Атеистик тарбиянинг асосий ва энг таъсирчан усули диндорлар ва динга ишонувчилар билан яккама-якка тартибда иш юритишдир. Бунинг учун энг аввало кекса ёшли кишилар ўртасида тушунтириш ишларини кучайтириш лозим. Чунки динга ишонувчиларнинг аксарияти қариялардан иборат. Айрим отахон ва онахонларимиз пенсияга чиқиб, ишлаб чиқаришдан узоқлашгач, нима иш билан машғул бўлишларини билмай, бекор юришади. Шундай пайтда уларни кимдир худойига, кимдир масжидга боришга даъват этади. Элчилик, ҳадеб рад жавобини бераверишга жонига теккан қария таклиф қилинган жойга боришга мажбур бўлади. Бу юришларда турли хил диний ривоят ва афсоналарни эшитиб, қулоғи пишади. Бундай ҳоллар рўй бермаслиги учун тегишли партия-совет ташкилотлари ходимлари уруш ва меҳнат ветеранларини, кекса коммунистларни жамоатчилик ишларига кенгроқ жалб этиш хусусида жиддийроқ ўйлаб кўришлари керак. Айни вақтда диний урф-одатларни ташвиқ қилишга уринган кимсаларнинг фаолиятига қатъий чек қўйиш лозим бўлади.

Атеистик тарбияни тўғри йўлга қўйишда ислом динининг келиб чиқишини, унинг реакцион моҳиятини ҳаётий мисоллар асосида оммага тушунтириш муҳим аҳамиятга эга. Ислом динини қурол қилиб олган руҳонийлар қадимдан халқни фақат тоат-ибодатга, пешонасига ёзилганига шукур қилиб, илоҳий кучлардан мадад кутишга чорлаб келганлар. Давр ўтиши билан замонга мослашиб, ўз ақидаларининг форма ва шаклларини ўзгартирганлар. Хилма-хил анъана ва маросимларга диний тус берганлар.

Табиий савол туғилади. Хўш, турмуш қураётганлар нега никоҳ ўқитиш учун муллалар олдига борадилару, бирор сабаб бўлиб ажралишаётганларида уларни эслашмайди? Ёки, айтайлик, савдо ходимлари ҳар куни неча бор харидор ҳақидан уриб қолганда «худодан қўрқмайдилар». Лекин қўлга тушсалар, нега бирдан уни эслаб қолишади? Академик Иван Павлов айтганидек, бунга жавоб битта: «Дин ожизларга керак, кучлилар учун у ҳеч нарсага ярамайди».

Турмушимизда ҳамон сақланиб келаётган диний сарқитларни бутунлай сиқиб чиқариб ташлаш олдимизда турган вазифаларнинг муҳим таркибий қисмидир. Лекин бу вазифани бир ой ёки бир йил ичида тўла-тўкис амалга ошириб бўлмайди. Бунинг учун дин ва диний сарқитларга қарши курашни янгича, социалистик урф-одатларни ҳаётга кенгроқ жорий этиш билан бирга қўшиб олиб бориш шарт.

Ҳозирги босқичда соф диндорлар жуда озчиликни ташкил этишади. Лекин кундалик ҳаётимизга диний элементлар аралашиб кетган. Аксарият кишилар ўзлари билиб-билмай эскича ақидаларга риоя қилишади. Масалан, Пискентдаги марказий район касалхонасининг даволовчи врачларидан бири ҳар куни беморларни кўргани кирганда аввал стулга ўтириб: «Олло ўзи шифо берсин», деб юзига фотиҳа тортар экан. Сўнгра касалнинг ҳол-аҳволини сўрар, қон босимини ва юрак уришини эшитар экан. Бу воқеа сўнгги йилларда баъзи кишилар дин билан гўё келишадиган бўлиб қолганлигидан далолат беради.

Сир эмас, кейинги пайтларда ёшлар, ҳатто комсомоллар ўртасида диний урф-одатларга интилиш, никоҳ ўқитиш камайётгани йўқ. Яқинда Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш Давлат комитетининг хатлар ва социологик тадқиқотлар бош редакцияси 14-дан 29 ёшгача бўлган ёшлар ўртасида 1000 анкета тарқатиб, уларнинг динга муносабатларини ўрганди. Шундан 64 киши диний қарашларга эга эканликларини, 56 киши динга мойилликларини, 161 киши ҳар эҳтимолга қарши диний урф-одатларга амал қилишини, 403 киши қариндош-уруғларининг таъсири остида динга ишонишини, 220 киши эса бу саволга жавоб беришга қийналганликларини билдиришди. Жавоб берганлардан 221 киши олий маълумотга, 193 киши ўрта махсус, 546 киши ўрта ва тўлиқсиз ўрта маълумотга эга. Уларнинг 154 нафари 14дан 17 ёшгача, 418 киши 22гача ва 333 киши 29 ёшгача бўлганлардир.

Кўриниб турибдики, атеистик тарбияни болалар ва ўсмирлар ўртасида уйдан, болалар боғчаси ва мактабдан бошлаш керак. Уларга ҳар хил ирим қилишларнинг зарари ҳақида гапириб берилса, ажина ва шайтондан, қоронғиликдан, уйда ёлғиз қолишликдан қўрқишмайди. Йўлни кесиб ўтган бўш челакли кишига, қора мушукка, «13» рақамига ва шунга ўхшаш ирим-сиримларга ишонишмайди. Энг муҳими, халқимиз ҳаётига сингиб кетган урф-одатларнинг, анъаналарнинг қай бири миллий, қай бири диний эканлигини ажрата билиш шарт. Бу ишнинг муваффақияти эса, шубҳасиз, ҳар биримизнинг шахсий намуна кўрсатишимизга боғлиқдир. Аниқроғи, биз сўз ва иш бирлигини тўла таъминлашимиз даркор.

Эркин ИБРОҲИМОВ

Абдураҳмон ИБРОҲИМОВ

КЎРИЧАК

ЛАГАНБАРДОР ҲАЁТИДАН ЛАВҲАЛАР

Ҳалим юмшоқ елкасида бир қоп мош ортмоқлаб, терлаб-пишиб уйига кириб келди.

— Мана, хотин, бир мошли овқат еяйлик, шу пайтгача бунинг хосиятини билмай юрган эканмиз, — деди у ҳарсиллаб. — Бугун де, Омон Жамолович айтиб қолсалар бўладими? Улар ҳар куни мошли овқат тановул қиларканлар, биз бўлсак... Бугун би-ир райҳонли мошхурда ичайлик-а!

— Сизга тўғри келмайди-ку... — деди зўрға ботиниб хотини.

— Нима? Омон Жамоловичга ёқадиган нарса нега менга тўғри келмас экан, кўп гапни айлантирма, қани, овқатнинг ҳаракатини қил!

●

Кунлардан бир куни у яна ишдан ҳаллослаб келди-ю, ошхонадаги ярим қоп мошни ҳовлига судраб чиқди.

— Буни қўшниларга тарқат! Йўқ, йўқ, пулиям керак эмас! Отам раҳматли айтардилар, мош елли овқат деб, қара, сен ҳам, мен ҳам қўтир эчкидек қичинишдан бўшамай қолдик, ўзим ўйловдим-а, бу мошова узоққа бормаса керак деб... Ундан кўра мана буни қара хотин, чиройлилигини қара, қирқ оғайни, — деди у майда қизил гармдорини кўз-кўз қилиб. — Буни овқатига солиб еган одам худди Раҳматжон Пўлатовичдек чайир, пишиқ бўларкан. Дунёда бунақа неъмат борлигини эсдан чиқариб юборибмиз. Яхшиямки, бахтимизга Раҳматжон Пўлатович борлар, ишқилиб омон бўлсинлар...

●

Кузнинг салқин бир кунида Ҳалим юмшоқ анордек қизариб, жиққа терга ботиб уйига қайтди. Кела солиб ҳовлидаги шода-шода қалампир солиб ётган қирқ оғайнини илдизи билан қўпориб бир четга ота бошлади.

— Ҳе, падарига лаънат бунақа экинни, кони зарар-а, ойим раҳматли айтардилар, гармдори қирқ йиллик дардни қўзитади, деб! Қара, шу деб ошқозонимдан айрилдим, сенга қон босими ёпишди... Раҳмат Пўлатовичнинг бунчалик мўртлигини, «чирт» этиб синишини туш кўрибманми-а...

●

Орадан аллақанча вақт ўтди, бир куни у яна хуноб бўлиб ишдан қайтди.

— Шу ҳам директорми? Ҳукуматга ҳайронман, ёш бола-ку, бу ҳали! Ҳеч ўзига йўлатмайди-я, хотин. Лекин бир нарсани билиб олдим. — деди у суюниб. — Қани тур, атлас кўйлагингни кийиб ол-чи! Анграйма, тур! Шу бугун котибамиз атлас кўйлак кийиб келган экан, Рустам Темирович: «Атлас кўйлакни ўзбек қизлари кийсин-да!» — дедилар. Ҳақиқатдан ҳам, атласдан зўри йўқ... турмайсанми?

●

— Айтаётибман-ку хотин, ҳеч директорга ўхшамайди бу йигит! — дея зорланди у бирор ўн кунлардан сўнг. — Биласан, бўйнимдан бирор нарса бўғиб турмаса юрган-тургандек бўлмайман, бу бўлса галстук тақмас экан. Тақай десам катталик бўладими, дейман. Тақ-

май десам, амалдан тушиб қолаётганга ўхшайман... Ҳатто Карим қоровул билан ҳам кулиб гаплашади-я, табба, мендан бўлса ўғридан қочгандек... Ўҳ-ҳ, нима қилсам экан-а?

●

Бу ўртада баҳор келди, янги директор кўричак бўлиб касалхонада ётиб чиқди. У ҳаммадан аввал ҳол сўрагани кирди.

— Тузук... кўнгилдагидек бсролмадик...

— Қўйинг, ҳазиллашманг, — деди Рустам Темирович, — кунда икки марта хў-ўп безор қилдингиз-ку, — кулди у. — Сиз ҳам кўричакни олдирганмисиз?

Ҳалим юмшоқнинг тўсатдан биқинида оғриқ турди-ю, афти бужмайди, афсус билан бош чайқади.

— Йў-ў... шунга ҳеч қўл тегмай...

— Дўхтирлар хўп уста бўлиб кетишибди-да, кўричакни худди тиш суғургандек олиб ташлашади-я, — завқланди директор. — Шундоқ деразанинг тагидаги столда ётдим, олча қизариб қолганини ўша ерда кўрибман-а!

У биқинини чангаллаб уйга келди.

— Шу пайтгача мен аҳмоқ, кўричагим билан юрибман-а! Бобом раҳматли бирга дард чекишган туғишганингдан афзал, дердилар. Шу ярамас кўричакни олдирган бўлганимда-ку, гапгапга уланиб Рустам Темирович билан озроқ тил топишардим-а... Хотин, қани, керакли нарсаларни тайёрлачи, «ғиз» этиб кўричакни олдириб келаман. Ҳозирги дўхтирлар шунчалик уста бўлиб кетишганки, кўричакни худди тиш суғиргандек, йўғ-е, соч олгандек бир зумда оп ташлашади...

●

Докторлар қаршилик қилишган эди, у касалхонани бошига кўтариб тўполон қилди.

— Ҳа, биламан сенларни! — деб бақирди «бемор», — хўжайинникини индамай олиб ташлайсанлар, ўринбосари келганда пайсалги соласан, йўқ, унақаси кетмайди, ҳозир операция қилмасаларинг, юқорига шикоят қиламан!

Операция хонасида у яна жанжал кўтарди.

— Деразанинг тагида ётаман дедимми, тамом вассалом! Наркоз-паркоз керакмас, томоша қилиб ётишга нима етсин!

Операция столига чиқиб ўрнашиб ётгач, ҳузур қилиб енгил хўрсинди.

— Мана бу бошқа гап... ия-ия, — деди у кўзларини катта-катта очиб, — олчалар ҳам қизариб қолибди-я!..

Рабиндранат ТАГОР

САЙЁР ҚУШЛАР

«Ойнинг нурларида сен менга ўз муҳаббатномаларингни йўллайсан», — деди Тун Қуёшга.

«Мен ўз жавобларимни майсаларда кўз ёшларимни қолдириб изҳор этаман».

●

Бор ҳақиқатни айтиш кўнгилда бўлмаганда, очиқ гапириш осон.

●

Юлдузлар ўзларини ялтироқ қурт деб ўйлашларидан қўрқмайдилар.

●

Менинг гуллаб-яшнаётган дунёмга ном-нишонсиз кетган беҳисоб дунёлар жо бўлган.

●

Одам жилмайганда олам уни севиб қолди.

Одам кулганда олам ундан қўрқиб кетди.

●

Башарият тарихи таҳқирланган инсон учун тантана онлари қачон бошланишини интизорлик билан кутади.

●

Ёлғон қудрат касб этган чоғда ҳам, барибир, ҳеч қачон ҳақиқатга айланолмайди.

●

Ҳаёт дарёси янгилиниш-лар анҳорларидан оқиб ўтади.

●

Қушнинг қанотларига олтин боғлагил — у ҳеч қачон осмонларда парвоз этолмайди.

●

Қушнинг наздида балиқни ҳавога кўтариш эзгу иш бўлиб туюлади.

●

Улуғ одам — ҳамиша боладир. У ўлаётиб дунёга ўзининг улуғ болалигини қолдиради.

●

Куртак севганда — гулга айланади.

Гул севганда — мевага айланади.

●

Менинг осмонда юлдузим бор... бироқ мен уйимда ёқилмаган кичкина чироғимни қўмсайман.

●

Ўзим севганларга мен ушоқ нарсаларни илинаман: улкан нарсалар — ҳаммага тегишлидир.

●

Тафаккур ўз сўзларидан озиқланиб камол топади.

●

Ҳуркак фикрлар, мендан қўрқмангиз: мен — шоирман.

●

Одам ҳайвонга айланганда, ҳайвондан баттардир.

●

Одамлар шафқатсиз, бироқ инсон олижанобдир.

С. МАҲМУД таржимаси

НОИНСОФ

— «Шум бола» чойхонасими? — деди хонага ҳовлиқиб кирган киши лаблари пирпираб. — Тўғрисини айт, шумтака, сенга фактларни ким етказди. Биламан, менинг душманларим кўп, ўқимай-нетмай ёғли жойда ишлаб турганимни кўришолмайди. Лекин, укам, сен ҳам жа ошириб юборибсанда.

— Кечирасиз, тушунмаяпман...

— Кечаги сондаги ҳажвияни айтаяпман, ука. Ўзингни гўлликка солма. Текшириб кўрмай, ким нима опкеса газетангга чиқараверма-да, жиян.

Масалан, мана тўрт йилдан буён сотувчи бўлиб ишлаб, иккита машина минди, дебсан. Аслида савдода ишлаётганимга бор-йўғи икки йилдан сал ошди, холос. Бу бир. Иккинчидан, чумчуқ боласини ушлайман деб, томдан олд томони билан тушган, калласи қийшайиб қолган, шу туфайли фақат фойдасига адашади, дебсан. Ким айтиб келган бўлса, бекорларини айтибди. Ёшлигимда оғилхонага чиқаётиб, орқам билан йиқилиб кетганман, ишонмасанг уйга бориб, бувимдан сўра. Учинчидан, ўлгудек қурумсоқ, чўнтагида йигирмата калит юради, ҳатто хотинига ёғни ҳам ўлчаб беради, дебсан. Мана, қара, ўн биттадан битта зиёд бўлса ман одаммасман. Энди ёғ масаласига келсак, тўғри, хотин киши бели оғриб пул топмаганидан кейин қозонга хоҳлаганича ёғ қуяверади-да! Исроф қилманглар, деб ҳамма нарсага қулф солиб юраман.

Тўртинчидан, ҳамма нарсага шапка қўяди, ҳатто ўз қайнонасига ҳам икки баробар нархида сотади, дебсан. Менам ўғил боламан, тўғри гапни хато демайман. Тўғри, қайнонам тугул ўз укамга ҳам қайишмайман. Уйларида оғайним, магазинда эса оддий бир харидор-да. Тўғрими, укам. Ошна-оғайнигарчилик кетмайди ҳозир.

Бешинчидан, кўпинча нархини ошириб сотгани етмагандек, нархини ўзгартириб қўяди, дебсан. Вой, ноинсоф, бор йўғи иккита нарсани нархини ўзгартирганимга «кўпинча», деб ёзиш шартми?! Шу икки хилини ҳам ўзгартирмас эдим, қарасам, шундай чиройли тикилган этикчаларга ўн уч сўм нарх қўйилибди. Нарх қўйишда адашган бўлмасин тағин деб, ўн учни ўн саккиз қилиб чиқдим, холос...

Жон укам, Шум болажон! Сиздан илтимос, шу ҳажвиядаги эски шаҳарлик Эшим оқсоқ эмас, деб икки энлик қоғоз қилиб бергин. Қўни-қўшнига бир кўрсатай, хаҳ!

Ваҳоб МАМАДАЛИЕВ

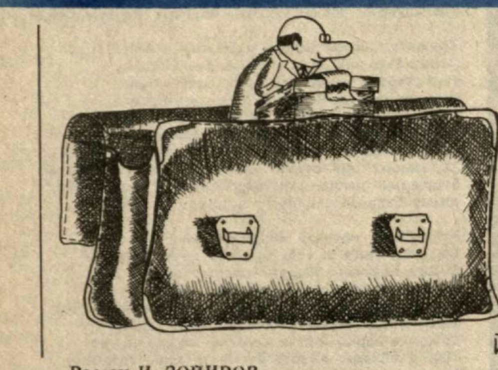

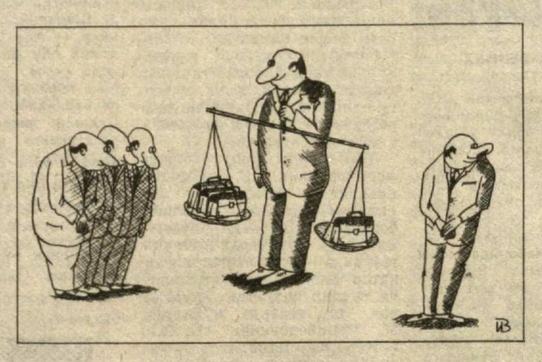

Рассом И. ЗОЙИРОВ

Султон ЖАББОР

БЎРИ—ТРЕНЕР

Ҳар кун югурмоқ ўрмонда қонун,
Жониворлар чопиб асрайди жонин.
Спорт соғлиқнинг гарови, дея
Ҳаммаси қилар бадантарбия.
Осмонга сакрар буғу ва кийик,
Қуён ҳам учар, ирғишлаб дик-дик,
Бир гала тўнғиз борар ер сузиб,
Ўтади бири-биридан ўзиб.
— Бўривой, барин ҳайдайсан қайга?
— Бу — одатдаги машғулот — пойга!
Қилдираман машқ чиниқтириб соз,
Ахир, мен — Бўри, тренер-устоз!
Топширмоқ шартдир спорт нормасин,
Сақламоқ шартдир спорт формасин!
Эртароқ толган,
Орқада қолган
Касал ё ғўрин
Қурийди шўри.
Тренер Бўри қаттиққўл жуда,
У ўдағайлар: — Аҳволинг шу-да.
Аямай вақтим куйдираман жон:
Югуртираман бўлинг деб соғлом.
Хафа бўлмагин тўғри сўзимдан,
Чиниқмагансан, кўргин ўзингдан.
Машғулот пайти юргансан дайдиб,
Эҳ, сен ялқовми, — деру тутиб ер,
Сўнгра кекириб:
Хизмат ҳақим, — дер.

ЭҲТИЁТКОР

Мен ким Эшмат бўламан,
Эҳтиёткор боламан.
Етти ўлчаб кессанг ҳам
Менингча, бу — ҳали кам.
Шундан ўйлаб кетаман:
«Хато қилсам, нетаман?
Яна бўлиб овора
Кейин чалмай ноғора?
Яхшилаб уддалай деб,
Иш ҳадисин олай» деб,
Ўйлаб-ўйлаб толаман,
Сўнгра ухлаб қоламан...

Исмоил ШОМУРОДОВ

ЧУЗ, ҚАНИ

Сендай эсли болани,
Ҳой, кўрганим йўқ сира.
Сочингда ҳам ҳаттоки
Ақл битган Мунира.
Сахийлигинг —
айтмай-ку,
Бўлиб кет-эй, ҳотамтой.
Йўқ, деганинг ҳеч кимса
Эшитмаган ҳойнаҳой.
Сенинг ушбу топилмас
Хислатингга борман-да.
Мен ҳам сендай бўлолмай
Юрадирман армонда.
...Ана қандай сахийсан,
Билиб олдинг, — дер
Ғани. —
Энди-чи, ҳув қўлдаги
Музқаймоқни чўз, қани...

ИШТАҲАСИЗ МЕҲМОН

Зоопаркнинг бош
ошпази —
Эшак чопар ҳар ёнга:
Эрталабки нонушта
Етмай қолди қуёнга.
Шу пайтгача овқатсиз
Қолган эмас бирор зот.
Бугун эса меҳмонга
Келган экан бегимот...

ЭШАКНИНГ ДЕГАНЛАРИ

Қизиқда, ҳой дўстларим,
Менинг қувноқ ҳаётим.
Тунлар турар жаранглаб
Ашулаю баётим.
Кундуз ўйин, ем, хашак,
Улуғлардек иззатда.
...Араваю калтакдан
Бўшаганда, албатта.

ИЗЛАЯПМАН

Зокирни нок устида
Ушлаб олди Гуландом.
— Қани тушчи, бу ёққа
Не қиляпсан, ҳой, нодон?
— Тушиб қолди кўп
тангам
Қуваман, деб Умарни.
Чиқиб олиб бу ерга
Излаяпман шуларни.

АФСУС

Нега ўсдим вақтида
Ҳамма айблар ўзимда.
Кичик бўлсам турардим,
Оёқ тираб сўзимда.
Ана, укам кичик-да,
Гапни жойга қўндирар.
Йиғлаб, дод, деб бўлса
ҳам —
Шоколадни ундирар.

Турсунбой АДАШБОЕВ

МЕН ЁҚТИРГАН РАҚАМ

Қирқ беш рақам
кўнглимга
Жуда яқин негадир.
Ўзга сонга ўхшамаган
Зўр мазмунга эгадир.
Бу сон баъзан қолиб
кетар,
Карра, жадвал орасида.
Биз яшаймиз улкан
уйнинг
Қирқ бешинчи хонасида.
Қайда кўрмай бу рақамни
Дилга шодлик тўлиб
кетар.
Кундаликда улар гўё
Тўрт-беш баҳо бўлиб
кетар.
Ҳар кун тонгда чойни
ичиб,
Мактабга йўл оламан.
Баъзан бундай
ўхшашликдан
Ўзим ҳайрон қоламан.
Ҳатто мактаб пештоқига,
45-лавҳа осилгандир.
Минг тўққиз юз қирқ
бешда
Қаттол уруш босилгандир.

ХУМОР

Тушлик ҳозиргина тугаган, ҳамма ўз иши билан банд. Котиба қиз бошлиқ ҳузурига кириб чиқди-ю, шундай гўзал осойишталикка путур етди. Қиз аввал хоналарга бош суқиб кўрди, сўнг телефонга ёпишди.

Бошлиқ ўринбосарни йўқлади. Тушликни бошлиқ билан қилган ўринбосар унинг кайфияти нохуш эканлигини дарҳол фаҳмлади.

Ҳузури муборакдан ўринбосарнинг таъби тирриқ чиқди. Телефон қулоғини тинимсиз шириллатаётган котибага хўмрайиб қўйди-да: «Шу Жўра ишхонада ўтирса хотини талоқ бўладими?» — деди. Қиз унинг гапини англаб етмаса ҳам, йўқ, деган маънода бошини ликиллатди. Ўринбосар олдин ўзи уриниб кўрди. Сўнг бўлим бошлиқларини, орқасидан барча ходимларни оёққа турғазди:

— Қаердан бўлмасин Жўрани топинглар. Жўрани...

— Иш тўхтади. Хоналарни, бурчак ва залларни, қоравулхонани, ҳовлини синчиклаб қараб чиқишди. Чор тарафга сим қоқишди...

Уч соат деганда Жўранинг ўзи пайдо бўлди. Ўринбосар аламли ғижинса-да, ҳозирча ҳеч нарса демасликни лозим топди. Лекин ходимлар ҳақларини қолдиришмади. Уни «ширин-шакар» гаплар билан сийлаб, қабулхона эшигига рўпара қилишди.

Бошлиқ креслода хомуш ўтирарди. Жўра қўрқа-писа эшикдан кириб томоқ қирди. Бошлиқ бошини кўтарди-ю, хумор боқиш қилди. Жўра йўқлов сабабини ўзича англаб, киссасидан шошдан ишланган носқовоғини олди. ...Бошлиқ ҳафсала билан кафтига носвойдан босиб тил остини тўлдирди-да оғзини маҳкам юмди. Андак фурсат ўтмай кўзлари сузилиб, Жўрага миннатдор тиржайди.

Вассалом. Жўранинг иши битди. У бошлиқнинг қаршисидаги креслода талтайиб ўтирар, гоҳо кўзларини пирпиратиб қўярди.

Собиржон МУСАБОЕВ

СУР ҚЎЧҚОР

«Ўзникига тортар барча бизнинг замонда...»
«Ҳамма учун бўлсин, ахир, одил бир тамал...»
Ғала-ғовур авжига чиқиб катта ўрмонда,
Сур қўчқорга тегиб қолди кичикроқ амал.
Англаб омад бошқа кулиб боқмаслигини,
Барча учун бирдайлигин этай, деб ошкор:
Кўрсинлар деб, ўзлигига тортмаслигини,
Қўчқор йиғин ўтказади такрор ва такрор.
Келганларга битта-битта ташлаб кўз қирин,
Сўнгра қўчқор жиддий тусда бошлайди гапни:
— Ким ўзига тортар экан, бизда йўқ ўрин,
Ҳамма менга баробардир...
Йўқлайман ҳақни!
Ором йўқ деб, арз қилдилар сичқонлар менга,
Бу таъналар сўзсиз манов қўчқор дастидан.
Тур муттаҳам!
Ўрнак бўлиб юриш ўрнига,
Нега ўтдинг сичқонларнинг ини устидан.
Кенг ўрмоннинг оромини бузиб тонг саҳар,
Қичқирган ҳам сўзсиз сенсан!
Бизни тинч қўй-да!
Гап очиғи, сен падарим бўлсанг ҳам агар,
Бунда оддий бир қўчқорсан, отамсан...уйда.
...Гажак шохли бошин бироз орқага тортиб,
Ногаҳонда сур қўчорнинг жаҳли қўзади.
Шу кўйи у бўлар-бўлмас гапларни топиб,
Мажлис қилиб ҳамжинсини роса сузади.
Қўчқор охир ўз бошига ўзи етар, деб
Кўрганларин қилишади у кун кулгилар —
Лекин ҳозир бир-бирини толиқтирсин деб,
Ич-ичидан завқ туяр мушук, бўри, тулкилар.

Жаҳонгир ИСМОИЛОВ

Reader's Digest

Америкада чиқадиган «Ридерз дайжест» журналининг «Кулги — энг яхши малҳам» доимий рубрикаси бор. Эътиборингизга шу журналнинг кейинги сонларида босилган хандалардан айримларини ҳавола қиламиз.

КУЛАЁТГАН ДУНЁ

●

Банкир васиятнома ёздирди: «Амакиваччам Осгудга ўз акцияларим ва қирғоқ бўйидаги ер-сувларимни қолдираман... Содиқ ошпазим Миннига — Палм-Бичдаги қарорғоҳимни... жонажон қариндошим, доимо энг катта бойлик — соғлиқдир, деб уқтирадиган азиз Биллига эса спорт туфлиларимни васият қиламан».

●

Шотландиядан келган сайёҳ афсонавий машҳур маҳлуқни кўриш умидида Лох-Несс кўлига ташриф буюрди.

— Илон одатда қайси пайт кўринади? — сўради у йўл бошловчидан.

— Одатдаароқнинг бешинчи стаканидан кейин...— жавоб берди у.

●

...Унинг ҳаётида ҳамма нарса пала-партиш эди. У ўта омадсиз одам чиқди. Ниҳоят, кўнглимга ўз кучларимга ишонч уруғини солар, деган умидда психоаналитикка мурожаат қилди.

Ажойиб кунларнинг бирида у табибининг хонасига қувонч билан қийқириб кирди:

— Хайрият! Бугун мен нонимни тушириб юборганимда, ёғ суртилган томони юқоридалигича ерга тушди.

Психоаналитик мижозининг қўлидаги нонни олиб, синчиклаб қаради ва хўрсиниб деди:

— Стэнли, азизим, сен ёғни noннинг тескари томонига суртган экансан.

●

Олтин изловчи қария Гарварддан келган олимнинг Аляска бўйлаб саёҳатида ҳамроҳ бўлди. У назариётчи олимни чанага ўтқазиб, айиқ териси билан ўраб қўйди.

— Терининг жунли томонини ичкарига қилиб ўра, — деди олим. — Иссиқроқ бўлади.

Қария олимнинг айтганини қилди, бироқ бироз вақт ўтгач, киноя оҳангида: «Ҳим», — деб қўйди.

— Ҳа, нега кулаяпсан?— шубҳаланди олим.

— Айиқ аҳмоқ бўлган экан-да, а! Терини қандай кийиб юришни ҳам билмаган экан.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА» Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Издается на узбекском языке

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Ўлмас АКРАМОВА, Рамз БОБОЖОН, Мирсодиқ ТОЖИЕВ, Анвар МУҲАММАДЖОНОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Анатолий ҚОБУЛОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Комил ЯШИН.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош редактор — 33-52-91, 32-57-42; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93; секретариат — 32-58-49. БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р — 11823 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3146. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 11 12